Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 11:47:50 10.05.2023

Назва файлу з підписом: Дисертація _Жидков.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 2.2 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Дисертація _Жидков.pdf
Розмір файлу без підпису: 2.6 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ЖИДКОВ КОСТЯНТИН СЕРГІЙОВИЧ
П.І.Б.: ЖИДКОВ КОСТЯНТИН СЕРГІЙОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 2899718577
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 11:47:49 10.05.2023
Сертифікат виданий: АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК»
Серійний номер: 248197DDFAB977E504000000DA6E04011E052104
Алгоритм підпису: ДСТУ-4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Жидков Костянтин Сергійович

УДК: 352:332.142.6

ДИСЕРТАЦІЯ
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ МІСЦЕВИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування
Галузь знань 28 – Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ К. С. Жидков

Науковий керівник:
Дзюндзюк Вячеслав Борисович, доктор наук з державного управління, професор

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Жидков К.С. Публічне управління сталим місцевим розвитком в умовах децентралізації влади. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2023.

В обґрунтуванні актуальності обраної теми дисертаційного дослідження зазначається, що сучасне публічне управління в Україні зіштовхується з декількома серйозними викликами. Насамперед, це збройна агресія з боку Росії. Однак існують й інші виклики, які існували раніше та існуватимуть і після перемоги України у війні проти Росії. Одним з таких викликів є забезпечення нерівномірність розвитку різних населених пунктів і територій. Вирішити цю проблему покликаний місцевий розвиток, процеси якого почали активно розвиватися разом з децентралізацією влади.

У той же час, у пост-індустріальному суспільстві соціально-економічний розвиток на будь-якому рівні не має призводити до негативних наслідків для навколишнього середовища, як це часто спостерігалось в індустріальному суспільстві. Тобто розвиток, у тому числі, місцевий має бути не лише стійким, але й сталим, спрямованим на забезпечення не лише економічних, але й екологічних потреб, досягаючи певного балансу між ними. Актуалізують проблему збереження та відновлення навколишнього середовища і негативні наслідки від російської агресії та бойових дій, особливо на тих територіях, що були тимчасово окупованими.

На основі визначеної мети, об’єкта, предмета, методів дослідження у дисертаційній роботі здійснено обґрунтування теоретичних засад та практичних заходів щодо удосконалення публічного управління сталим місцевим розвитком в умовах децентралізації влади.

За результатами дослідження вперше запропоновано модель публічного

управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації, що передбачає створення мережевих управлінських структур на місцевому рівні, розвиток сталих сусідств і місцевого соціального підприємництва, впровадження культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку, ґрунтується на співпраці між основними місцевими акторами: органами публічної влади, громадськістю, представниками приватного сектора, експертною і науковою спільнотою, а також передбачає взаємодію з органами публічної влади регіонального і центрального рівня та з міжнародними організаціями, що можуть надати підтримку стосовно забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні.

Відповідно до проблематики дисертації *удосконалено:* методичний підхід до створення та розвитку сталих сусідств, який передбачає такі дії та заходи: оцінка готовності до сталого розвитку сусідства, формування знань і навичок, усунення фінансових і регуляторних бар'єрів, планування та проектування, підтримка та стимулювання розвитку сталих сусідств, використання маркетингових підходів і укладання контрактів між акторами місцевого розвитку; та використання культурного підходу в публічному управлінні сталим місцевим розвитком – було визначено дванадцять стратегічних драйверів сталого місцевого розвитку: якість культурного забезпечення, якість місцевого самоврядування, якість виробництва знань, розвиток потенціалу місцевої громади, розвиток місцевого підприємництва, розвиток місцевих талантів, залучення місцевої громади, залучення зовнішніх акторів, залучення зовнішніх талантів, управління соціальними проблемами, створення/розвиток внутрішніх мереж, створення/розвиток зовнішніх мереж.

Було визначено *напрями подальшого розвитку предмета дослідження:* з'ясування сутності та змісту сталого місцевого розвитку – визначено, що сталий місцевий розвиток має ґрунтуватись на п'яти таких принципах: справедливості в рамках одного покоління, справедливості між поколіннями, географічної справедливості, процесуальної справедливості, міжвидової справедливості; визначення показників сталого місцевого розвитку –

обґрунтовано, що як основні показники слід розглядати такі два: те, наскільки місцеві органи влади інтерналізують свій вплив на навколишнє середовище та суспільство («географічна справедливість») і ступінь участі у прийнятті рішень стосовно сталого місцевого розвитку усіх, на кого впливатимуть ці рішення («процедурна справедливість»).

Результати, отримані у дисертаційному дослідженні, у сукупності дозволили вирішити конкретне науково-прикладне завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації влади, що дозволило сформулювати такі основні положення, висновки й рекомендації:

Визначено, що місцевий розвиток – це фактично та політика, за допомогою якої місцеві органи влади реалізують конкретні цілі своїх громад з метою задоволення потреб місцевого населення та забезпечення фінансування цих цілей. В рамках місцевого розвитку основними цілями є наступні: надання публічних послуг населенню, забезпечення місцевої транспортної інфраструктури, мереж водопостачання та водовідведення, мереж тепло- та газопостачання, підтримка у належному стані вулиць, тротуарів, паркінгів, зелених насаджень та зон відпочинку, забезпечення функціонування місцевих систем охорони здоров’я, освіти та соціальної допомоги, підвищення рівня зайнятості та рівня життя громади, поліпшення середовища проживання та природного середовища тощо.

У свою чергу концепція сталого розвитку є практичним інструментом, за допомогою якого місцеві органи влади можуть забезпечувати необхідні умови життя на певній території. Сталий місцевий розвиток націлений на місцеве економічне процвітання та соціальний добробут шляхом створення сприятливого середовища, а також інтеграції вразливих груп до громади, використання ендогенних ресурсів та розвитку приватного сектору. Завдяки цьому місцеві громади не лише будують, експлуатують та підтримують економічну, соціальну та екологічну інфраструктуру, а й впливають на

державну політику щодо навколишнього середовища та сприяють реалізації національних та регіональних планів у цій сфері.

При цьому сталий місцевий розвиток стосується не лише місцевих громад, а й міжгромадівського, міжрегіонального і навіть транскордонного рівнів, що передбачає необхідність встановлення та розвитку відповідних партнерств на субнаціональному рівні. Це особливо важливо у контексті того, що досвід, набутий за останні 30 років публічного управління в Україні, показав той факт, що підтримка високого рівня прийняття рішень на центральному рівні негативно вплинула на механізми функціонування місцевого рівня публічного управління. Тому процес децентралізації влади, що розпочався в останні роки, створює потенціал для розширення та вдосконалення функцій місцевих органів влади, отже вони матимуть більше можливостей діяти в інтересах своїх громад.

З’ясовано, що критично важливим для забезпечення сталого місцевого розвитку є право на рівний доступ до інформації всіх зацікавлених сторін, оскільки коли інформація широко доступна і зацікавлені сторони можуть брати участь у процесі прийняття рішень, спрямованих на забезпечення розвитку, вони будуть співавторами цих рішень і, отже, докладатимуть більше зусиль для їх реалізації, тобто сприятимуть розвитку.

Результати проведеного соціологічного дослідження, метою якого було визначення стану забезпечення сталого місцевого розвитку, показали, що у місцевих громадах існує актуальний план розвитку громади, який чітко пов’язаний з проблемами і потенціалом громади і зазвичай розробляється за участі зовнішніх фахівців, співробітників і громадськості. Крім того, план розвитку громади у значному ступені корелює з поточними регіональними і/або галузевими планами розвитку, має чіткий зв’язок з конкретними їх елементами. Відзначено, що план приділяє певну увагу питанням сталості, але ці питання не розглядаються як пріоритетні, а проблема забезпечення екологічної безпеки не вважається актуальною. При цьому майже половина респондентів наголосили на тому, що для кращого забезпечення досягнення

цілей діяльності їхніх місцевих органів влади стосовно сталого розвитку організаційна структура даних організацій потребує удосконалення. Все це говорить про недостатність усвідомлення як працівниками місцевих органів влади, так і представниками громадськості важливості сталого розвитку для підвищення рівня життя їхніх громад. Це є найголовнішою проблемою, що заважає забезпечувати сталий місцевий розвиток в Україні.

Визначено, що для створення сталих сусідств місцевим органам влади необхідно підтримувати життєздатну модель розвитку, зосереджену на створенні довготривалої екологічної, соціальної та економічної цінності. Сталі сусідства бувають різних форм, але вони мають деякі спільні характеристики: вони є відносно компактними, багатофункціональними громадами з хорошим доступом до транспортної інфраструктури та включають низку варіантів житла, робочих місць, місць відпочинку, зручностей, магазинів і послуг; вони також забезпечують високу економію природних ресурсів і високу якість життя всіх мешканців.

Обґрунтовано, що культурний підхід можна використовувати як політичну основу для забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні. Він допомагає вибрати мейнстрім, не втрачаючи контролю над іншими можливими впливами та ефектами враховує багато точок зору, а місцеві зацікавлені сторони заохочуються до участі в процесі розвитку, оскільки з точки зору даного підходу місцевий розвиток залежить від здатності членів місцевих співтовариств співпрацювати. При цьому було визначено дванадцять стратегічних драйверів сталого місцевого розвитку. Кожен драйвер по-різному взаємодіє з матеріальними та нематеріальними активами на місцевому рівні, допомагаючи у розробці стратегії, спрямованої на забезпечення сталого місцевого розвитку.

Ключові слова: місцевий розвиток, територіальний розвиток, сталий розвиток, соціально-економічний розвиток, управління розвитком, чинники розвитку, публічне управління, публічна політика, децентралізація влади, органи влади, місцеві громади, державно-приватне партнерство.

ABSTRACT

Zhydkov K.S. Public management of sustainable local development in conditions of decentralization of power. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 281 – Public Management and Administration. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2023.

In justifying the relevance of the chosen topic of the dissertation research, it is noted that modern public administration in Ukraine faces several serious challenges. First of all, this is armed aggression of Russia. However, there are other challenges that existed before and will exist after Ukraine's victory in the war against Russia. One of these challenges is ensuring uneven development of different settlements and territories. Local development is called to solve this problem, the processes of which began to develop actively together with the decentralization of power.

At the same time, in a post-industrial society, socio-economic development at any level should not lead to negative consequences for the environment, as was often observed in industrial society. That is, development, including local development, should be not only stable, but also sustainable, aimed at ensuring not only economic, but also environmental needs, achieving a certain balance between them. The issue of preserving and restoring the environment and the negative consequences of Russian aggression and hostilities are brought up to date, especially in those territories that were temporarily occupied.

On the basis of the defined goal, object, subject, research methods, the dissertation substantiates the theoretical foundations and practical measures for improving public management of sustainable local development in conditions of decentralization of power.

According to the results of the research, for the first time a model of public

management of sustainable local development in Ukraine in conditions of decentralization was proposed, which involves the creation of network management structures at the local level, the development of sustainable neighborhoods and local social entrepreneurship, the introduction of a cultural approach to ensuring sustainable local development, based on cooperation between the main local actors: public authorities, the public, representatives of the private sector, the expert and scientific community, and also involves interaction with public authorities at the regional and central level and with international organizations that can provide support for ensuring sustainable development at the local level.

In accordance with the issues of the research, the methodological approach to the creation and development of sustainable neighborhoods has been improved, which includes the following actions and measures: assessment of readiness for sustainable neighborhood development, formation of knowledge and skills, elimination of financial and regulatory barriers, planning and design, support and stimulation of development sustainable neighborhoods, use of marketing approaches and conclusion of contracts between actors of local development; and the use of a cultural approach in the public management of sustainable local development was improved – twelve strategic drivers of sustainable local development were identified: the quality of cultural provision, the quality of local self-government, the quality of knowledge production, the development of the potential of the local community, the development of local entrepreneurship, the development of local talents, the involvement of the local community, the involvement of external actors, the involvement of external talents, management of social problems, creation/development of internal networks, creation/development of external networks.

The directions for the further development of the research subject were determined: development of the essence and content of sustainable local development – it was determined that sustainable local development should be based on five principles: justice within one generation, justice between generations, geographical justice, procedural justice, interspecies justice; determination of

indicators of sustainable local development – it was defined that the following two should be considered as the main indicators: the extent to which local authorities internalize their impact on the environment and society ("geographic justice") and the degree of participation in decision-making regarding sustainable local development of all, who will be affected by these decisions ("procedural justice").

The results obtained in the dissertation research altogether made it possible to solve a specific scientific and applied task, which consists in substantiating theoretical bases and practical recommendations for improving public management of sustainable local development in Ukraine in conditions of decentralization of power, which made it possible to formulate the following basic results, conclusions and recommendations:

It was determined that local development is actually a policy by which local authorities implement specific goals of their communities in order to meet the needs of the local population and ensure financing of these goals. In the framework of local development, the main goals are the following: provision of public services to the population, provision of local transport infrastructure, water supply and drainage networks, heating and gas supply networks, maintaining streets, sidewalks, parking lots, green spaces and recreation areas in good condition, ensuring the functioning of local systems health care, education and social assistance, increasing the level of employment and the standard of living of the community, improving the habitat and natural environment, etc.

In turn, the concept of sustainable development is a practical tool with which local authorities can provide the necessary living conditions in a certain area. Sustainable local development aims at local economic prosperity and social well-being through the creation of an enabling environment, as well as the integration of vulnerable groups into the community, the use of endogenous resources and the development of the private sector. Thanks to this, local communities not only build, operate and maintain economic, social and environmental infrastructure, but also influence state environmental policy and contribute to the implementation of national and regional plans in this area.

At the same time, sustainable local development concerns not only local communities, but also inter-community, inter-regional and even cross-border levels, which implies the need to establish and develop appropriate partnerships at the sub-national level. This is especially important in the context of the fact that the experience gained over the last 30 years of public administration in Ukraine has shown the fact that maintaining a high level of decision-making at the central level has negatively affected the functioning mechanisms of the local level of public administration. Therefore, the process of decentralization of power, which began in recent years, creates the potential for expanding and improving the functions of local authorities, so they will have more opportunities to act in the interests of their communities.

It has been found that the right to equal access to information of all stakeholders is critical to ensuring sustainable local development, because when information is widely available and stakeholders can participate in the decision-making process aimed at ensuring development, they will be co-authors of these decisions and, therefore, will make more efforts to implement them, that is, they will contribute to development.

The results of the conducted sociological research, the purpose of which was to determine the state of ensuring sustainable local development, showed that there is an actual community development plan in local communities, which is clearly related to the problems and potential of the community and is usually developed with the participation of external specialists, employees and the public. In addition, the community development plan correlates to a significant extent with current regional and/or sectoral development plans, has a clear connection with their specific elements. It is noted that the plan pays some attention to issues of sustainability, but these issues are not considered as a priority, and the problem of ensuring environmental safety is not considered urgent. At the same time, almost half of the respondents emphasized that the organizational structure of these organizations needs to be improved in order to better ensure the achievement of the goals of the activities of their local authorities in relation to sustainable development. All this

indicates a lack of awareness by both local government officials and members of the public of the importance of sustainable development for raising the standard of living of their communities. This is the most important problem that prevents sustainable local development in Ukraine.

It was determined that in order to create sustainable neighborhoods, local authorities need to support a viable development model focused on creating long-term environmental, social and economic value. Sustainable neighborhoods come in many forms, but they share some common characteristics: they are relatively compact, mixed-use communities with good access to transport infrastructure and include a range of options for housing, work, leisure, amenities, shops and services; they also ensure a high saving of natural resources and a high quality of life for all residents.

It is substantiated that the cultural approach can be used as a political basis for ensuring sustainable development at the local level. It helps to choose the mainstream without losing control over other possible influences and effects, takes into account multiple perspectives, and local stakeholders are encouraged to participate in the development process, because from the perspective of this approach, local development depends on the ability of local community members to cooperate. At the same time, twelve strategic drivers of sustainable local development were identified. Each driver interacts differently with tangible and intangible assets at the local level, helping to develop a strategy aimed at ensuring sustainable local development.

Keywords: local development, territorial development, sustainable development, socio-economic development, development management, development factors, public administration, public policy, decentralization of power, public authorities, local communities, public-private partnership.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Жидков К. С. Закордонний досвід застосування культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. DOI: 10.32702/2307-2156.2022.9.11.

2. Дзюндзюк В. Б., Жидков К. С. Місцеві управлінські мережі як чинник сталого розвитку. *Державне будівництво*. 2022. № 1(31). DOI: 10.26565/1992-2337-2022-1-03.

Особистий внесок здобувача: визначено особливості мережевого управління в публічному секторі, структуру та функції управлінських мереж для забезпечення сталого місцевого розвитку.

3. Жидков К. С. Показники сталого місцевого розвитку. *Державне будівництво*. 2021. № 1(30). URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/21327 (дата звернення: 12.12.2022).

4. Жидков К. С. Сталий місцевий розвиток: сутність і зміст. *Теорія та практика державного управління*. 2021. Вип 2(73). С. 120–127.

5. Жидков К.С. Створення сталих сусідств як чинник місцевого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 22. С. 115-120.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Жидков К. С. Особливості економічного розвитку громад у сучасних умовах. *Публічне управління XXI століття: портал можливостей* : зб. тез XX Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2020. С. 144–147.

7. Жидков К. Показники сталого місцевого розвитку: досвід країн ЄС. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : матеріали 18-ї регіон. наук.-пр. конф., м. Дніпро, 13 трав. 2021 р.). Дніпро. 2021. С. 104–107.

8. Жидков К. С. Спроможні територіальні громади як чинник сталого розвитку. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє* : зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2021. С. 221–223.

ЗМІСТ

ВСТУП 15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ 22
1.1. Сутність і зміст сталого місцевого розвитку 22
1.2. Сталий місцевий розвиток як об’єкт публічного управління 42
1.3. Створення місцевих управлінських мереж для забезпечення сталого розвитку 61
Висновки до першого розділу 78
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ 83
2.1. Нормативно-правові засади забезпечення сталого розвитку в Україні 83
2.2. Реалізація політики сталого місцевого розвитку в Україні: погляд експертів 98
2.3. Чинники забезпечення сталого місцевого розвитку в Україні 118
Висновки до другого розділу 140
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ МІСЦЕВИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ 143
3.1. Розвиток сталих сусідств 143
3.2. Розвиток соціального підприємництва для забезпечення сталого місцевого розвитку 160
3.3. Впровадження культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку 175
Висновки до третього розділу 194
ВИСНОВКИ 198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 203
Додаток А. Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації 228
Додаток Б. Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження 231

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасне публічне управління в Україні зіштовхується з декількома серйозними викликами. Насамперед, це збройна агресія з боку Росії, яка намагається знищити нашу незалежність і суверенітет. Однак існують й інші виклики, які існували раніше та існуватимуть і після перемоги України у війні проти Росії. Одним з таких викликів є забезпечення нерівномірність розвитку різних населених пунктів і територій. Вирішити цю проблему покликаний місцевий розвиток, процеси якого почали активно розвиватися разом з децентралізацією влади. Головною метою місцевого розвитку є підвищення спроможності та самодостатності територіальних громад, виходячи, у першу чергу, з наявних у них ресурсів.

Проте у пост-індустріальному суспільстві соціально-економічний розвиток на будь-якому рівні не має призводити до негативних наслідків для навколишнього середовища, як це часто спостерігалось в індустріальному суспільстві. Тобто розвиток, у тому числі, місцевий має бути не лише стійким, але й сталим, спрямованим на забезпечення не лише економічних, але й екологічних потреб, досягаючи певного балансу між ними. Актуалізують проблему збереження та відновлення навколишнього середовища і негативні наслідки від російської агресії та бойових дій, особливо на тих територіях, що були тимчасово окупованими.

Сучасні проблеми публічного управління досліджують такі науковці, як О. Берданова, О. Вагонова, Н. Васильєва, С. Вдовенко, Р. Войтович, П. Ворона, В. Дзюндзюк, А. Михненко, П. Петровський, Д. Сугоняко та ін.

Питання місцевого розвитку знайшли відображення у працях таких дослідників, як С. Біла, І. Дунаєв, Ю. Куц, М. Латинін, В. Мамонова, К. Мезенцев, В. Негода, А. Переверзєва, Ю. Петрушенко, Х. Притула, Н. Статівка, І. Сторонянська, Д. Тарасенко, А. Ткачук та ін.

Проблемам публічного управління сталим розвитком присвячено дослідження таких науковців, як В. Бебик, Б. Білобров, О. Бобровська,

З. Бурик, О. Дєгтяр, Т. Зінчук, В. Куйбіда, В. Куценко, М. Хвесик, Ю. Шпильова та ін.

Серед зарубіжних науковців, що досліджували питання сталого місцевого розвитку, слід відзначити таких науковців, як Х. Бартон, С. Бейкер, Ф. Берке, І. Дженнінгс, Дж. Еджиман, М. Де Йонг, Ш. Коннелі, Р. Коулі, В. Лафферті, П. Ньюман, М. Роузленд, Дж. Саймон, М. Саймон, Ш. Харлан, М. Худсон, Дж. Шпангенберг та ін.

Однак досліджуючи питання місцевого розвитку науковці переважно приділяють увагу економічним та соціальним чинникам розвитку, досить часто не приділяючи належної уваги аспектам сталості та впливу на сталий місцевий розвиток місцевих органів публічної влади. Саме це зумовило вибір мети і завдань дисертаційного дослідження, його об’єкта і предмета.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи пов’язана з науково-дослідною роботою «Публічне управління в умовах глобалізації» (0116U007246), що виконується кафедрою публічної політики навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. У межах цієї роботи автором визначено підходи до створення місцевих управлінських мереж за участі органів публічної влади для забезпечення сталого місцевого розвитку.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних засад та практичних заходів щодо удосконалення публічного управління сталим місцевим розвитком в умовах децентралізації влади.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

– з’ясувати сутність і зміст сталого місцевого розвитку;

– виявити основні особливості сталого місцевого розвитку як об’єкта публічного управління;

– дослідити управлінські чинники впливу на сталий місцевий розвиток;

– узагальнити зарубіжний досвід щодо публічного управління сталим місцевим розвитком;

– виявити особливості діяльності місцевих органів публічної влади в Україні у контексті забезпечення сталого місцевого розвитку;

– визначити основні напрями удосконалення публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації влади.

Об'єктом дослідження є сталий місцевий розвиток.

Предметом дослідження є публічне управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації влади.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження склали фундаментальні праці українських і зарубіжних науковців у галузі публічного управління, політології, економічної теорії, соціології тощо. Під час дослідження був реалізований комплексний підхід до дослідження публічного управління сталим місцевим розвитком, що базується на загальнонаукових і спеціальних методах дослідження, зокрема: історико-генетичний, логіко-семантичний, порівняння, узагальнення (розкриття сутності й змісту сталого місцевого розвитку); факторний аналіз, емпіричний, узагальнення, прогностичний, спостереження (виявлення особливостей діяльності місцевих органів публічної влади в Україні); узагальнення, класифікації, історико-генетичний, логіко-семантичний, формалізація, аналіз, порівняння (розробка методичного підходу до розвитку сталих сусідств); системний, інституціональний та структурно-функціональний аналіз, узагальнення, порівняння (розробка методичного підходу до створення та розвитку місцевих управлінських мереж); описово-індуктивний та емпіричний методи, абстрагування, порівняльний аналіз, узагальнення (дослідження зарубіжного досвіду щодо забезпечення сталого місцевого розвитку); системний, діалектичний, аналіз, синтез, метод моделювання (розробка моделі публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації).

Емпіричну базу дослідження складають нормативні правові акти, які регламентують діяльність органів публічної влади щодо забезпечення

місцевого розвитку; соціологічні дослідження щодо діяльності місцевих органів публічної влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні конкретного науково-прикладного завдання – обґрунтуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації влади.

Новизна наукових результатів конкретизується в таких положеннях:

уперше:

– запропоновано модель публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації, що передбачає створення мережевих управлінських структур на місцевому рівні, розвиток сталих сусідств і місцевого соціального підприємництва, впровадження культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку, ґрунтується на співпраці між основними місцевими акторами: органами публічної влади, громадськістю, представниками приватного сектора, експертною і науковою спільнотою, а також передбачає взаємодію з органами публічної влади регіонального і центрального рівня та з міжнародними організаціями, що можуть надати підтримку стосовно забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні;

удосконалено:

– методичний підхід до створення та розвитку сталих сусідств, який передбачає такі дії та заходи: оцінка готовності до сталого розвитку сусідства; формування знань і навичок, необхідних для підтримки та забезпечення розвитку сталого сусідств; усунення фінансових бар’єрів; усунення/зменшення регуляторних бар’єрів; планування та проектування для створення та розвитку сталих сусідств; підтримка та стимулювання розвитку сталих сусідств, зокрема, через використання маркетингових підходів і укладання контрактів між акторами місцевого розвитку;

– використання культурного підходу в публічному управлінні

сталим місцевим розвитком; було визначено дванадцять стратегічних драйверів сталого місцевого розвитку, об'єднаних у чотири групи: група якості, яка включає якість культурного забезпечення, якість місцевого самоврядування та якість виробництва знань; група розвитку, що включає розвиток потенціалу місцевої громади, розвиток місцевого підприємництва, розвиток місцевих талантів; група залучення, що включає залучення місцевої громади, залучення зовнішніх акторів та залучення зовнішніх талантів; соціальна група, яка включає управління соціальними проблемами, створення/розвиток внутрішніх мереж, створення/розвиток зовнішніх мереж;

дістало подальшого розвитку:

– з'ясування сутності та змісту сталого місцевого розвитку; визначено, що сталий місцевий розвиток має ґрунтуватись на п'яти таких принципах: справедливості в рамках одного покоління; справедливості між поколіннями; географічної справедливості; процесуальної справедливості; міжвидової справедливості, при цьому сталий місцевий розвиток стосується не лише місцевих громад, а й міжгромадівського, міжрегіонального і навіть транскордонного рівнів, що передбачає необхідність встановлення та розвитку відповідних партнерств на субнаціональному рівні;

– визначення показників сталого місцевого розвитку; обґрунтовано, що як основні показники слід розглядати такі два: перший – те, наскільки місцеві органи влади інтерналізують свій вплив на навколишнє середовище та суспільство («географічна справедливість»); другий – ступінь участі у прийнятті рішень стосовно сталого місцевого розвитку усіх, на кого впливатимуть ці рішення («процедурна справедливість»);

– виявлення особливостей діяльності місцевих органів публічної влади в Україні в контексті забезпечення сталого місцевого розвитку; визначено, що цілі та плани їхньої діяльності не приділяють суттєвого значення аспектам сталості, питання сталості не розглядаються як пріоритетні під час формування місцевих бюджетів розвитку, і що найголовнішою проблемою, яка заважає забезпечувати сталий місцевий розвиток в Україні є недостатність

усвідомлення як працівниками місцевих органів влади, так і представниками громадськості важливості сталого розвитку для підвищення рівня життя їхніх громад.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в доведенні низки теоретичних положень і висновків до конкретних рекомендацій, спрямованих удосконалення діяльності органів публічної влади щодо забезпечення сталого місцевого розвитку. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані під час розробки стратегій і програм соціально-економічного розвитку на місцевому рівні з метою підвищення ефективності діяльності органів публічної влади, а також під час розробки законодавства у сфері сталого розвитку.

Наукові розробки автора, що стосуються створення та розвитку сталих сусідств через реалізацію низки заходів, необхідних для підтримки та впровадження сталого розвитку упроваджено у практичній роботі Управління інноваційного розвитку та іміджевих проектів Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради. Розроблені автором пропозиції щодо методики визначення показників сталого місцевого розвитку впроваджено в практичній роботі Обласного комунального підприємства Харківської обласної ради «Знахідка».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі сформульовані в ній висновки, теоретичні положення та пропозиції ґрунтуються на особистих дослідженнях. У роботі не використовувалися ідеї співвиконавців науково-дослідної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях кафедри публічної політики, на XX Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI століття: портал можливостей» (м. Харків, 2020 р.), XXI Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє» (м. Харків, 2021 р.), науково-практичній конференції «Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України» (м. Дніпро, 2021 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 8 публікаціях, з них 5 – у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатка. Її повний обсяг становить 233 сторінки, у тому числі: рисунків – 29 (на 16 сторінках), таблиць – 10 (на 12 сторінках), додатків – 1 (на 2 сторінках). Список використаних джерел налічує 248 найменувань (на 26 сторінках), у тому числі іноземною мовою – 146.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність і зміст сталого місцевого розвитку

Зростаюча кількість вчених називає сучасний період «антропоценом», епохою, коли людський розвиток розгортається такими темпами, які є згубними для нашої планети [157]. Аргумент про те, що подібне зростання має бути обмеженим, був викладений десятки років тому в основній доповіді, представленій Медоуз та ін. до Римського клубу [185], і він нарешті отримує належну підтримку. Ми живемо вже не в «порожньому світі», а в «повному», що має значні наслідки для нинішніх і майбутніх поколінь. Нинішні покоління тепер мають як знання, так і відповідальність вести людство до більш стійкого майбутнього [223].

У деяких випадках ситуація може бути незворотною; однак зараз ми більше розуміємо, де знаходяться планетарні межі, і, хоча деякі пороги, що пропонуються, були перевищені (генетичне різноманіття, зміна клімату, азотний цикл тощо) [224], потрібно докласти спільних зусиль залишатися в цих взаємопов’язаних межах. У світлі нещодавніх подій, таких як кліматична угода COP21, прийняття ООН Цілей сталого розвитку до 2030 року та Конференція Habitat III, зростає визнання ролі населених пунктів як ключових складових як глобальних викликів, так і глобальних рішень. Сталий місцевий розвиток – це цілісний підхід, який інтегрує соціальні, екологічні та економічні міркування у процеси та дії, що здійснюються місцевими громадами на їх шляху до сталого розвитку. Це тягне за собою прогрес у всіх формах спільного капіталу громад: природного, фізичного, економічного, людського, соціального та культурного.

Низкою науковців в останні роки розвиток громад і місцевий розвиток було інтегровано в концепцію сталості, термін, спочатку введений у 1970-х

роках [157]. Відповідно до цього стверджується, що поліпшення рівня життя та добробуту нинішнього населення на шкоду можливостям майбутніх поколінь є короткочасним розвитком, який, не можна вважати місцевим розвитком як таким. Сталий місцевий розвиток повинен мати здатність зворотного зв'язку та підтримувати себе з часом, дотримуючись обмежень навколишнього природного середовища. Місцевий розвиток, у свою чергу, виник як відповідь на кризу, пережиту в 1970-х рр. [211], що характеризувалась зростанням цін на нафту, у той час головного двигуна економічної діяльності на глобальному рівні.

Місцевий розвиток розуміється як процес покращення економічної, соціальної та екологічної ситуації даної території, заснований на використанні ендогенних ресурсів з метою підвищення добробуту та якості життя її населення [186]. Основний наголос тут робиться на ендогенних ресурсах [130], що дає можливість використовувати переваги економічної та соціальної динаміки конкретної території. Шляхом досліджень, спрямованих на місцеві громади, агенти місцевого розвитку аналізують історичний та соціально-культурний контекст території, виявляючи, зокрема, взаємозв'язки між публічним і приватним секторами та громадянами [204]. Відповідно до цього розробляються проекти та заходи, що заохочують місцеві громади бути більш сталими та стійкими у глобальному контексті постійних змін.

Тобто основною характеристикою, яка відрізняє місцевий розвиток від інших моделей зростання, є акцент на територіальному факторі та на конкретних ресурсах, що містяться в ньому. Зіткнувшись із баченням, в якому ініціативи щодо зростання походять від центральної влади, місцевий розвиток сприяє розробці відповідних місцевих планів, що залежать від досвіду тих, хто живе реальністю території і хто найкраще знає її сильні та слабкі сторони.

Однак, якщо відповідний соціально-економічний стан території з часом не буде підтримуватися, політика місцевого розвитку певним чином втрачає свій сенс. З цієї причини наукове співтовариство вдалося до концепції сталості, яка вперше була обговорена на Конференції ООН з навколишнього

середовища та розвитку, що відбулася у Стокгольмі в 1972 р. [233]. У наступне десятиліття Міжнародний союз охорони природи відстоював важливість цього бачення шляхом інтеграції факторів збереження природи та розвитку за допомогою Світової стратегії збереження, яку він сформулював з Програмою ООН з охорони навколишнього середовища та Всесвітнім фондом природи [150].

Саме у Всесвітній комісії з питань навколишнього середовища та розвитку (також відомій як Комісія Брундтланда) у 1987 р. Концепція сталості була включена у питання про те, як і чому розвиваються території [236]. У звіті викладено два ключові моменти. Перший – це терміновість задоволення потреб найслабшої території, а другий – обмеження, накладені технологіями та суспільством, на здатність довкілля задовольняти поточні та майбутні потреби.

Перша матеріалізація об’єднання цих двох напрямків у терміні «сталий місцевий розвиток» відбулась в комплексному аналізі сільськогосподарської система та сільських регіонів ЄС [231]. Цей аналіз робився для оцінки продуктивності, стабільності, стійкості та справедливості цих регіонів, що дало можливість розробити певні програми та заходи для їх розвитку.

Існують різні наукові течії, які пов’язують сталий місцевий розвиток з певними факторами. Насамперед, це інновації, що розглядаються як фундаментальна сила, і на яких робиться наголос, наприклад, в теорії інноваційного середовища [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**], концепції « розумного зростання» [136], а також підходах, що досліджують взаємозв’язок між інноваціями та ендогенним розвитком [242]. Деякі дослідження орієнтовані на побудову цілісної соціально-екологічної бази, яка має слугувати основою для складання, виконання та контролю планів розвитку територій або на «технологічний» підхід до територіального розвитку [121]. Втім слід визнати, що інновації, незважаючи на свій суттєвий потенціал, можуть стримуватися адміністративними та політико-правовими бар’єрами. Крім того, бізнес-сектор, який розглядається основним драйвером інновацій у

зазначених підходах, не є єдиним джерелом інновацій, оскільки публічний сектор та галузь знань також впливають на інноваційні процеси через управління публічними ресурсами або генерування знань [220].

Тому, на наш погляд, слід надати перевагу підходу, що робить наголос на участі громадян, але поєднуючи цю участь з використанням інновацій, особливо у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Розглядаючи поняття «сталий розвиток», слід зазначити, що його досить часто критикували як неоднозначний і відкритий для суперечливих тлумачень, але з часом це поняття стало загальноприйнятим і вже не підлягає сумніву. При цьому «розвиток» не слід плутати зі «зростанням», в той час як кількісне збільшення (наприклад, доходу, населення, виробництва та розміру) влучно описується як «зростання», якісні зміни (наприклад, у стані здоров'я, знань, якості життя, доступності та ефективного використання ресурсів) більш точно описуються як «розвиток» [207]. Більше того, сталий розвиток не слід сприймати як компроміс між навколишнім середовищем та економікою, оскільки захист екосистем та сталий розвиток не повинні означати втрату робочих місць чи економічний спад. Йдеться про новий спосіб думки про соціально-економічний розвиток у довгостроковій перспективі: йдеться про те, щоб «робити розвиток інакше» [185].

У дослідженні кількох визначень сталого розвитку Берке та Конрой [114] визначили чотири його загальні характеристики:

1) «збалансованість» при інтеграції екологічних, економічних та соціальних аспектів;

2) потенціал системи до регенерації (відтворення та зміцнення);

3) визнання того, що локальні системи є частиною глобальної системи;

4) динамічний та такий, що постійно змінюється, характер сталого розвитку.

Далі вони описали сталий розвиток як «динамічний процес, в якому громади передбачають і пристосовують потреби нинішнього та майбутніх поколінь таким чином, щоб відтворювати та збалансувати місцеві соціальні,

економічні та екологічні системи та пов’язувати місцеві дії з глобальними проблемами» [114].

Погоджуючись з цими авторами, слід наголосити, що на даний час необхідно переходити від «загальної картини» глобальної сталості та Цілей сталого розвитку ООН до місцевої стійкості та Цілі 11 щодо інклюзивних, безпечних, стійких та сталих населених пунктів. Тому ми наголошуємо на важливості місцевих громад у вирішенні питань сталості як на місцевому, так і на глобальному рівні.

Не підлягає сумніву, що основні глобальні виклики стійкості у 21-му столітті, тобто екологічна цілісність, соціальна справедливість та згуртованість, а також економічне процвітання, повинні вирішуватися комплексно [207]. Під час проведення Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Саміт Землі в Ріо, 1992 р.) ми були свідками світанку все більшої поінформованості громадськості про екологічні проблеми, що також було видно із прийняття Порядку денного-21, плану дій зі сталого розвитку для 21 століття [185]. Тоді складовими змін були обізнаність та певний рівень політичної участі та екологічні ініціативи, але не технічний потенціал, соціальне розуміння та політична воля до значущих структурних змін [126]. Але до моменту проведення Всесвітнього саміту зі сталого розвитку в 2002 р. все частіше відчувались проблеми у цій сфері, оскільки знання про стан екологічних систем демонстрували постійну негативну тенденцію та потребу в термінових заходах [107].

У квітні 1987 р. Світова комісія ООН з навколишнього середовища та розвитку під головуванням норвежця Гро Гарлема Брундтланда випустила свій широко відомий звіт «Наше спільне майбутнє» [207]. Звіт Комісії Брундтланда показав, що найбідніша п’ята частина населення світу давала менше двох відсотків світового економічного продукту, тоді як найбагатша п’ята – 75 відсотків; і що 26 відсотків світового населення, яке мешкає у розвинених країнах, споживало від 80 до 86 відсотків невідновлюваних ресурсів та від 34 до 53 відсотків харчових продуктів [245]. У звіті

наголошувалося на принципах та імперативах сталого розвитку, який було визначено як «задоволення потреб сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» [234].

Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), одноголосно прийняті у вересні 2000 р. державами-членами ООН, ознаменували нову еру сталості на глобальному рівні [243]. ЦРТ складались з восьми цілей, 21 задачі та 60 показників і заохочували дії широкого кола зацікавлених сторін у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, з метою вирішення багатовимірного питання крайньої бідності до 2015 р. Було визначено, що деякі з цілей мають бути досягнутими із помітним зменшенням рівня бідності, смертності та захворюваності у країнах, що розвиваються; однак ЦРТ були розкритиковані як розпливчасті та такі, що потенційно призводять до подальшої нерівності в міському контексті [149].

До 2012 року, коли відбувся Саміт Землі Ріо + 20, багато науковців і практиків опинились перед проблемою впровадження, оскільки громади розробляли плани сталого розвитку, не маючи змоги мобілізувати громадян та застосовувати цілісний підхід до реалізації цих планів. На цьому саміті було започатковано Порядок денний розвитку ООН на період після 2015 року, і у вересні 2015 року 193 країни прийняли Цілі сталого розвитку (ЦСР) [235]: 17 цілей та 169 конкретних задач і показників, спрямованих на боротьбу з бідністю, зміною клімату та нерівність як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Цей порядок денний ґрунтується на цілісному погляді на сталість та на значенні екологічного виміру сталого розвитку для всіх ЦСР. Визнання необхідності комплексних дій також видно з Паризької угоди РКЗК ООН COP21 щодо підтримання середньої глобальної температури не вище 1,5° С попереднього доіндустріального рівня [233].

На даний час спостерігається все більше зростання визнання ролі територій і особливо населених пунктів як ключових складових забезпечення сталого розвитку. Ще на саміті Землі в Ріо в 1992 р. місцеві уряди з питань сталого розвитку (ICLEI) каталізували прийняття Місцевої програми-21,

ініціативи, що сприяє посиленню ролі місцевих органів влади у плануванні сталого розвитку [111]. Двадцять років потому конференція «Ріо+20» заохочувала оцінку стійкості на рівні місцевих громад [207]. До цього слід додати вже згадувану вище Ціль 11 з ЦСР щодо «інклюзивних, безпечних, стійких та сталих» територій і населених пунктів, що знову демонструє важливість місцевої сталості [166]. Також слід згадати третю конференцію ООН з питань населених пунктів Habitat III, що відбулась у жовтні 2016 р. в Еквадорі, де також акцентувалось на сталому міському та територіальному розвитку, що вимагає:

1) комплексного формулювання та реалізації відповідної політики;

2) трансформаційних стратегій оновлення;

3) екологічного планування та управління;

4) планування компактних та пов’язаних між собою населених пунктів та територій;

5) інклюзивного та спільного планування [231].

Незважаючи на відсутність досі дефініційного консенсусу, сталий місцевий розвиток, як і сталий розвиток, має три основні елементи, щодо яких дослідники та практики загалом погоджуються: навколишнє середовище (біосфера та управління ресурсами), суспільство (вирішення питань справедливості, інтеграція, згуртованість і бідність) та економіка (якісні та кількісні економічні показники). Відповідно до цього можна визначити декілька теорій та чинників, що впливали і/або впливають на сталий місцевий розвиток у часі.

1. Екологічна модернізація.

Ключовою концепцією, яка лягла в основу різноманітних екологічних стратегій та стратегій розвитку, а також ініціатив зі сталого розвитку територій за останні два десятиліття, є екологічна модернізація, яка була створена у 1980-х роках як відповідь на погіршення стану навколишнього середовища, через невпинне прагнення до економічного розвитку та зростання. Завдяки вдосконаленню технологій та новим розробкам, енерго- та

ресурсоефективності та інноваціям у виробництві, екологічна модернізація в першу чергу прагне досягти відповідності між економічним та екологічним вимірами сталості.

Прихильники екологічної модернізації вважають, що інновації та технології можуть забезпечити надійне вирішення екологічних проблем, створених людською діяльністю, і водночас сприяти подальшому зростанню, переходячи до «чистішої» економіки, яка інтерналізує екологічні ризики [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Ця теорія, яка узгоджує ефективність в икористання ресурсів та зростання бізнесу, також називається «вигідною сталістю» [136] і вона надихнула деякі країни Північної Європи на розробку екологічної політики щодо зменшення викидів та екологічно ефективних виробничих процесів у 1990-х.

Основна дискусія щодо екологічної модернізації стосується сфери її застосування, яка обмежується екологічними та економічними проблемами, таким чином, не включаючи такі важливі питання, як соціальна рівність, тенденції населення та справедливість між поколіннями. Особливо на початкових етапах теорія екологічної модернізації в першу чергу була пов’язана із загальноприйнятими теоріями, що сприяють економічному зростанню, такими як капіталізм та індустріалізм, і, отже, підтримувала слабкі принципи сталості (див. нижче).

Також є очевидною тенденція екологічної модернізації покладатись на технологічний прогрес як на «магічну формулу» для відновлення або зміни навколишнього середовища. Все це демонструє відсутність інтегративного підходу до сучасних глобальних та місцевих проблем, що вимагають глибших соціальних змін.

2. Слабка та сильна сталість.

В економічній науці сталість визначається з точки зору економічного зростання через неокласичну виробничу функцію, широко використовуваний спосіб обчислення економічного зростання: Q = Q (K, L), де Q - кількість економічної продукції, K - капітал (складається з людського / виробничого

капіталу або Kh та природного капіталу або Kn), а L - праця. Для економістів-неокласиків K та L є замінними. Однак це не завжди так: лісопилка (вироблений капітал) та ліс (природний капітал) не обов'язково замінюються, а деяка деградація або вимирання природного капіталу, безсумнівно, є незворотними [206].

Прихильники «слабкої сталості» припускають, що природних ресурсів надзвичайно багато або що еластичність заміщення між Kn та Kh більша за 1, або що технологічний прогрес може збільшити продуктивність Kn більш швидкими темпами, ніж його виснаження. Вони вірять у ідеальне заміщення виробленого та природного капіталу однакової вартості, тоді як загальний запас капіталу залишається незмінним [220]. Таким чином, прихильники «слабкої сталості» пропагують антропоцентричний світогляд, що люди повинні домінувати над природою і що економічне зростання (або добробут людини) може тривати нескінченно довго.

Поступовий перехід до посилення сталості був предметом дискусій щодо сталого розвитку протягом останніх кількох десятиліть, оскільки екологічні економісти, такі як Герман Дейлі, стверджували, що природні ресурси не є замінними ресурсами, оскільки вони не є безмежними [130]. «Висока сталість» означає, що різні виробничі ресурси повинні існувати незалежно, і що в деяких випадках екологічна шкода та вичерпання ресурсів не можуть бути скасовані [242]. Для прихильників «сильного» сталого розвитку існуючий запас природного капіталу повинен підтримуватися (або навіть збільшуватися заради майбутніх поколінь), оскільки функції, які він виконує, не можуть дублюватися виробничим капіталом. Отже, екологічна сталість є необхідною умовою економічного розвитку (ця точка зору віддає перевагу терміну «розвиток» перед терміном «зростання», оскільки «розвиток» додатково включає соціальну справедливість та якісне вдосконалення).

Середня між цими двома точка зору розглядає лише «критичний природний капітал» (тобто екосистемні послуги, що забезпечують функції

життєзабезпечення) як незамінний; таким чином, можливо, можна робити заміну між формами Kn, які не є «критичними» (наприклад, необроблені матеріали, асиміляції відходів) або коли є значна вигода від виснаження ресурсів або наявні великі витрати на їх збереження. Однак це передбачає отримання повної інформації про весь природний капітал та про різноманітний вплив на його вичерпання, що практично неможливо.

Питання, що становлять арени для дискусій та досліджень у цій галузі, стосуються того, як можна точно виміряти кожен тип капіталу (зокрема, як присвоїти грошові оцінки екосистемним послугам), чи є ВВП хорошим показником прогресу до сталого розвитку, які заходи та показники можуть ефективно враховувати деградацію ресурсів, соціальну справедливість та неринкові послуги тощо. Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що «сильна сталість» є кращою для сталого місцевого розвитку, вона дозволяє забезпечити збереження адекватної кількості всіх природних активів (не постійних, оскільки населення та інші фактори змінюються також), уникаючи термінальної шкоди важливим природним ресурсам та свідомо намагаючись вирішити ключові соціальні проблеми.

3. Соціальна економіка, економічний розвиток громад, зелена економіка та самозабезпечення.

Дискурс соціальної економіки виник як реакція громад на негативні наслідки соціально-економічної реструктуризації, наприклад, шляхом угод про вільну торгівлю та приватизацію [145]. Хоча існує низка визначень, що призводять до суттєвих дискусій, соціальна економіка, як правило, стосується діяльності демократично контрольованих організацій та асоціацій, що реалізують соціальну та економічну місію, існують між приватним та публічним секторами та/або використовують ринок для досягнення чітких соціальних цілей [125].

Поле соціальної економіки швидко розвивалося – від простих форм економічної діяльності, що відображають соціальні чи культурні цінності, до соціальних та зелених підприємств. Наприклад, у соціальній економіці

зайнято щонайменше 2 мільйони людей у Канаді та 11 мільйонів у Європейському Союзі [153].

Економічний розвиток громад, який часто розглядається як попередник соціальної економіки, ґрунтується на ініціативах «знизу вгору» та процесах участі громадян, що спрямовані на розвиток економічної діяльності, яка відповідає соціальним потребам та екологічному добробуту громад [145]. Соціальна економіка та економічний розвиток громад не є повністю тотожними: економічний розвиток громад орієнтований на місцевість і наголошує на колективних діях знизу вгору, тоді як соціальна економіка не обов'язково має географічну спрямованість і базується як на колективних діях, так і на індивідуальному підприємництві. Хоча соціальна економіка та економічний розвиток громад в основному поєднують соціальні та економічні аспекти сталості, вони можуть суттєво сприяти місцевій сталості у поєднанні зі сталим місцевим розвитком, який інтегрує екологічний вимір разом з двома іншими.

Тут варто коротко згадати ще дві концепції, оскільки вони стосуються соціальної економіки та економічного розвитку громад: зелена економіка та самозабезпечення, або еко-локалізм. Конференція «Ріо+20» суттєво популяризувала «зелену економіку», яка включає екологічні аспекти в соціальну економіку і використовує останню для просування інтересів щодо справедливості в рамках сталості. Пов'язаний з дебатами про слабку та сильну сталість, цей підхід знаходиться у широкому спектрі між ініціативами, які критикують за те, що вони не стосуються соціальних перетворень, до тих, які надають пріоритет власним і соціальним потребам над максимізацією прибутку. За Коннеллі та співавторів, «критичною точкою диференціації є те, чи здатна соціальна економіка генерувати власний капітал, замість того, щоб покладатися на постійне субсидування від основної економіки та політики перерозподілу» [126].

Еко-локалізм інтегрує соціальну, економічну та екологічну сталість, зосереджуючись на створенні самостійних і навіть самодостатніх економік на

місцевому рівні [239]. Завдяки ініціативам щодо самостійності, заохочується диверсифікація місцевих економік, щоб громади були в змозі задовольняти власні потреби, сприяти рівності та інтеграції, ефективніше розпоряджатись енергією та відходами та усвідомлювати екологічний та соціальний вплив економічної діяльності. Цей підхід визнає, що природний і людський капітал можуть бути обмежені в межах певної місцевої громади та навколо неї, і що шлях до самостійності вимагає колективного договору, розбудови спроможності та прийняття рішень на основі інтегрованої концепції сталого розвитку громади.

4. Ефективне використання ресурсів, циклічна економіка та міський метаболізм.

Подальший зсув у мисленні щодо сталого розвитку відбувся у зв’язку з появою наукових праць таких авторів, як фон Вайцакер [239], де зазначається, що збільшення продуктивності ресурсів до 80% може бути досягнуто за допомогою ефективного проектування, технології та управління. Такі концепції, як екоефективність, циклічна економіка та перетворення відходів на ресурси, призвели до «зелених» економічних та бізнес-стратегій, які називаються «ефективним використанням ресурсів»; підприємства почали застосовувати такі концепції та використовувати ефективне проектування, технології та управління [156].

Тим часом, концепції міського метаболізму та циклічної економіки базуються на сприйнятті міста як екосистеми, в якій енергія та матеріал є вхідними ресурсами, а відходи – вихідними [191]. Міський метаболізм, заснований на циклічній економіці, був поширений в основному Мак-Кінсі [120] та Радою світового майбутнього [144]. Дослідження з використанням міських принципів метаболізму показали постійно зростаючий міський попит на природні ресурси, і цей висновок сформував обґрунтування для різноманітних ініціатив щодо сталого розвитку та ефективності використання ресурсів у всьому світі. Загалом, вищезазначене демонструє прогрес в еколого-економічному вимірі сталості шляхом переходу від зусиль, спрямованих на

зменшення глобального впливу людської діяльності на навколишнє середовище, до ефективності використання ресурсів і поновлення та самозабезпечення.

5. «Соціальний» та «справедливий» аспекти сталості.

Незважаючи на існування різних визначень та інтерпретацій сталого розвитку та сталого місцевого розвитку, у більшості випадків у них є присутніми екологічні, економічні та соціальні виміри. Однак на практиці вони рідко враховуються з однаковою увагою: екологічні та економічні аспекти сталості, як правило, більш помітні, ніж соціальні аспекти, зокрема, соціальний капітал.

Соціальний капітал може охоплювати такі характеристики, як соціальна відповідальність, довіра, спільне знання та норми (когнітивний соціальний капітал), а також мережі, структури та відносини всередині та за межами спільноти (зв'язуючий та мостовий соціальний капітал) [206]. Це потенційне суспільне благо, яке, як правило, недостатньо забезпечується приватними агентами, і існує лише у поєднанні з довірою та взаємністю. На відміну від природного капіталу, соціальний капітал не вичерпається, якщо він часто використовується, але дуже швидко виснажиться, якщо його не використовувати.

Деякі дослідники вважають, що сталість – це прогрес руху за екологічну справедливість, який виник у 1980-х роках завдяки зближенню соціальної та екологічної активності [106]. Концепція екологічної справедливості, яку можна вільно визначити як право на чисте та безпечне навколишнє середовище для всіх (або навіть на справедливий розподіл соціальних, культурних та екологічних наслідків деградації навколишнього середовища), є критично важливою для досягнення цілей сталого місцевого розвитку.

Еджіман, Буллард та Еванс [106] пояснюють, що взаємозв'язок між станом навколишнього середовища та соціальним капіталом має три основні характеристики: 1) вони прогресують паралельно, тобто на будь-якому юрисдикційному чи географічному рівні нерівність людини шкодить якості

навколишнього середовища; 2) від екологічних проблем найбільше страждають найбідніші верстви суспільства; 3) обидва аспекти (екологічний і соціальний) потрібно враховувати як частини цілісного підходу, який становить основу сталого розвитку.

Як зазначає Еджіман [105], незважаючи на те, що екологічна сталість є фундаментальною, аспекти соціальної справедливості та добробуту повинні бути інтегровані з екологічними та економічними аспектами. Цей зв'язок він називає «якість навколишнього середовища – рівність людини» для сучасних та майбутніх поколінь. Таким чином, соціальний вимір сталого розвитку було впроваджено у науковий дискурс за допомогою таких понять, як «екологічна справедливість» [106], «справедлива сталість» [105] та «спільна етична база» [229].

6. Стійкість.

Хоча це поняття досить давно використовується в інженерії, психології та управлінні катастрофами, стійкість відносно екологічних та соціально-екологічних систем вперше була введена відомим вченим-природознавцем К.С. Холлінгом у 1973 році. Стійка система характеризується своєю динамічною природою, безліччю стабільних станів, невизначеністю та стійкістю існування, – навіть якщо вона змінюється, – в умовах поступових або швидких змін [156]. Загальним визначенням стійкості є «здатність системи поглинати збурення та реорганізовуватись, переживаючи зміни, щоб зберегти по суті ті самі функції, структуру, ідентичність та реакції» [241].

Як у літературі, так і на практиці стійкість та сталість, схоже, збігаються в тому, що вони поділяють деякі принципи та цілі. Тема стійкості в контексті міст виявилася дуже популярною в міському плануванні. Хоча в соціальних науках існує безліч визначень і розумінь стійкості, Міроу зі співавторами [187] дійшли висновку, що міська стійкість все ще не була всебічно визначена, оскільки це вимагає, щоб мислення щодо стійкості враховувало складність та динаміку міських систем. Далі вони визначають стійкість міст як «здатність міської системи, – і всіх її складових соціально-екологічних та соціально-

технічних мереж у часовому та просторовому масштабах, – підтримувати або швидко повертатися до бажаних функцій в умовах порушення, адаптуватися до змін та швидко трансформувати системи, що обмежують поточну або майбутню адаптаційну здатність» [187]. На наш погляд, подібне розуміння можна цілком використовувати не лише стосовно міст, а й стосовно інших населених пунктів і територій.

Існує також інший аспект стійкості, який «стосується здатності до оновлення, реорганізації та розвитку, яка була менш зосереджена, але є важливою для дискурсу про стійкість... в стійкій соціально-екологічній системі порушення може створити можливість робити нові справи, інновації та розвиток» [139]. Незважаючи на те, що прийняття стратегій стійкості є лише частиною розробки політики щодо сталого місцевого розвитку, територія може бути стійкою не лише щодо стихійного лиха, але і в умовах економічної чи соціальної турбулентності. Саме в цьому відношенні стійкість підтримує нормативний характер сталості, визнаючи, що стале суспільство – це таке, яке активно прагне стати кращим суспільством.

Стійкість у містобудуванні є ключовим рушійним принципом ініціативи «Перехідного міста», яка виникла у 2006 році у Великій Британії у відповідь на зростаючу стурбованість змінами клімату [109]. Підкреслюючи необхідність місцевих дій, ініціатива «Перехідні міста» заохочує громади вживати заходів для зменшення викидів вуглецю, підготовки до післянафтової економіки і, зрештою, до переходу до більш сталих соціально-технічних систем. Міста Великобританії, Австралії, США та багатьох інших країн використовують ці принципи для планування сталого розвитку; станом на грудень 2020 року було реалізовано дану ініціативу у 679 населених пунктах [230].

7. Екологічний слід.

Великий вплив на розвиток ідей сталості зробила концепція «екологічний слід», розроблена Вакернагелем та Рісом, яка передбачає оцінку площі суші та відповідного природного капіталу, необхідного для будь-якої

людської діяльності, тобто землю, зайняту будівлями чи інфраструктурою, та землю, необхідну для виробництва їжі, а також виробничі витрати та асиміляцію забруднюючих речовин [240]. Екологічний слід може запропонувати значущий єдиний показник усіх глобальних екологічних впливів людської діяльності на побутовому, муніципальному, національному чи глобальному рівнях. Ступінь, на якій екологічний слід людської діяльності перевищує загальну виробничу площу, є показником нежиттєздатності.

Екологічний слід порівнює попит людини на ресурси у цілому з відновлюваними ресурсами, доступними для споживання, тобто з біоємністю Землі. Він оцінює загальні гектари (га), необхідні для задоволення попиту людини, шляхом складання всієї площі, потрібної для забезпечення цих відновлюваних ресурсів, площі побудованої інфраструктури та площі, необхідної для поглинання відходів [203]. У 2015 р. біоздатність Землі оцінювалась приблизно в 12 млрд. га, що, якщо поділити її на загальну чисельність населення того року (~ 7 млрд.), то це дає 1,72 га на душу населення [184]. Прогресивні технології розширили біоємність Землі приблизно на 13% за останні 50 років, але в той же час чисельність населення в світі зросла приблизно на 130%, зменшивши тим самим наявну біоємність та підвищивши екологічний слід на людину [137]. За прогнозами, глобальна людська популяція досягне 9,6 мільярда до 2050 року та майже 11 мільярдів до 2100 року [232], отже, кількість наявної біоємності на душу населення ще зменшиться.

У 70-х роках людство перейшло в стан, відомий як «екологічна перевитрата» [184]: наш щорічний попит на екологічні ресурси з тих пір перевищує те, що може відновити планета за певний рік. Коли наше споживання перевищує межі екосистеми, ми, забираючи наш природний капітал і переходячи в стан перевищення, з точки зору екологічного сліду тоді привласнюємо біоємність з «далеких інших країн». День перевитрати Землі, розрахований Global Footprint Network, міжнародним аналітичним центром, орієнтованим на допомогу людській економіці працювати в екологічних

межах Землі, визначається на певний рік відповідно до кількості днів цього року, яких достатньо для того, щоб забезпечити екологічну ефективність людства, решта року відповідає глобальній перевитраті [137].

Хоча екологічні сліди зазвичай використовуються в масштабах країни, їх також можна розрахувати та застосувати в місцевому масштабі. Місцеві громади вимагають великих ресурсів: чим чисельнішою є громада і чим багатшими її мешканці, тим більшим буде її екологічний слід. Хоча деякі розвинені світові спільноти можуть здаватися сталими, аналіз їх екологічного сліду показує, що вони привласнюють біоємність не тільки власної території, але і «далеких інших країн». Там, де є надійні місцеві дані, розрахунок екологічного сліду громади ґрунтується на «компонентному» методі знизу вгору, який відображає моделі споживання місцевого населення. Наприклад, місто Ванкувер, Канада, використовувало цей метод для оцінки варіантів досягнення статусу найзеленішого міста-2020; план дій для цього включав короткотермінову мету досягти на 33% зменшення екологічного сліду міста до 2020 року та довгострокову мету – досягти зниження на 75% до 2050 року [124].

Аналіз екологічного сліду був широко визнаний за його міцні наукові основи та за те, що він безпосередньо відповідає повсякденному життю та моделям споживання, але його також критикували за певні концептуальні та методологічні недоліки, а також за неефективність, пов’язану з екологічною політикою [203]. У будь-якому випадку, такий підхід підтверджує, що нам потрібно мінімізувати споживання основного природного капіталу, питання полягає в тому, як цього досягти в умовах сучасних викликів при збереженні або поліпшенні якості життя.

8. Концепція громадського здоров’я.

Громадське здоров’я – ще одна концепція, яка впливає на сталий розвиток, його планування та реалізацію, оскільки стійка громада – це також здорова громада, що означає здоров’я її громадян. Століття тому муніципалітети мали важливе значення для поліпшення здоров’я населення

шляхом запобігання розповсюдженню хвороб, що тоді розглядалось як головна проблема місцевого самоврядування. Однак на здоров'я впливає фізичне та соціальне середовище, в якому ми живемо і працюємо, а також функціонування системи охорони здоров'я.

З середини 80-х років муніципальні уряди Європи та Північної Америки впроваджували більш широку концепцію охорони здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я визнає, що здорова громада поважає принципи участі, партнерства, розширення можливостей та справедливості, а також пропагує всебічні стратегії щодо середовища, що підтримує здоров'я, високу якість життя та сталий розвиток громади [68]. Основними умовами та ресурсами (соціальними детермінантами) для здоров'я є мир, належний притулок, освіта, харчування, доходи, стабільна екосистема, сталі ресурси та соціальна справедливість. Таким чином, здорова громада не лише забезпечує належне житло, яке є доступним, безпечним та виховує почуття гордості за місце проживання, вона виходить за межі житла для поліпшення здоров'я громадян у інтегрованому сенсі.

Важливою складовою сталого розвитку є його моніторинг, який дозволяє оцінити успіх відповідних планів і заходів та виміряти їх ефективність в екологічному, соціальному та економічному плані. Успішний моніторинг та оцінка сталих спільнот передбачає вирішення таких питань, як залучення зацікавлених сторін, визначення проблем, що стосуються конкретних територій, та узгодження спільних теоретичних підстав та практичного бачення [207]. Бонд, Моррісон-Сандерс та Хауітт [117] визначили основні дискусійні моменти, які в даний час впливають на оцінку стійкості:

1) різноманітність визначень та інтерпретацій сталого розвитку зацікавленими сторонами;

2) важливість контексту для того, щоб суб'єкти політики могли домовитись про значення, реалізацію та оцінку сталого місцевого розвитку у конкретному випадку;

3) актуальність часових масштабів, відповідно до яких будуються плани сталого місцевого розвитку;

4) дилема між редукціоністським (декілька показників, що охоплюють широкий спектр тем) або цілісним підходом (безліч показників для всебічного розуміння);

5) встановлення пріоритетності процесів або результатів або обох них.

Розробка системи оцінки сталого місцевого розвитку повинна керуватися набором керівних принципів, таких як: достатність та можливості існування, справедливість між поколіннями, обережність та адаптація, а також підтримка та ефективність використання ресурсів. Звичайно, не існує одного набору показників, який ідеально підходить для кожної політики, програми чи проекту, особливо з огляду на складний характер територіальних систем та підсистем. Однак принаймні деякі критерії повинні бути дотримані, щоб показники могли бути ефективним інструментом прийняття рішень: доречним та значущим, вимірюваним та здійсненним, достатнім, своєчасним та послідовним, відповідним масштабам, загальним і системним та гнучким / модифікуючим [117].

Оцінка сталого місцевого розвитку містить різні виклики та дискусії, у той же час територіальні системи сталості становлять швидко зростаючу арену у всьому світі, оскільки за останні два десятиліття з’явилося безліч програм міст і територій, які є «сталими», «зеленими», «придатними для життя», «розумними», «стійкими», «екологічними», «низьковуглецевими» тощо [133]. Схоже, на генезис та еволюцію більшості цих програм вплинули основні підвалини сталого/сталого місцевого розвитку, екологічна модернізація та нова концепція регенеративного розвитку.

Дослідження відповідної літератури [133] показало, що «стале місто» (або «стала територія») є найбільш часто згадуваним поняттям, за яким слідують такі поняття, як «розумне місто», «цифрове місто», «еко-місто» та «зелене місто». Розумне місто та цифрове місто відображають слабкий підхід до сталого розвитку, оскільки використання технологій є відомим способом

збільшення продуктивності, добробуту та багатства; тоді як зелені чи еко-міста набрали обертів частково завдяки підвищеній обізнаності щодо проблем кліматичних змін. Серед цієї безлічі програм стає очевидним, що «стале місто» має довшу історію, сильніші політичні асоціації та, безумовно, ширший обсяг. На відміну від уявлень, популярних серед тих, хто приймає рішення, це дослідження вказує на те, що ці терміни, пов'язані зі сталістю, не повинні використовуватися як взаємозамінні, оскільки, хоча вони переплітаються, вони ґрунтуються на різних, не обов'язково сумісних, теоретичних передумовах.

Крім того, протягом останніх років фахівці та активісти громадської охорони здоров'я розробляли та пропагували програми «здорових міст», спрямовану на інтеграцію питань охорони здоров'я у планування та розвиток громад. Метою цих програм є досягнення покращених результатів у галузі охорони здоров'я та зменшення витрат на охорону здоров'я завдяки вдосконаленому міському проектуванню [120]. Проблеми, пов'язані з охороною здоров'я, також іноді включаються в інші програми міст, такі як еко-міста, міста з низьким рівнем вуглецю та еластичні міста, зі зрозумілих причин: зусилля, спрямовані на зміну деградації навколишнього середовища, підтримання екологічної цілісності або підтримання існуючого стану в умовах кліматичних змін впливають на здоров'я людини прямо чи опосередковано.

Міжнародна дослідницька мережа Леверхульме «Місто завтрашнього дня: міжнародне порівняння еко-міст» уважно вивчила різні існуючі методики, розроблені для оцінки територіальної сталості. У підсумковому звіті Мережі визначено, що переважна більшість систем оцінки сталого місцевого розвитку підпадає під одну з трьох широких категорій з точки зору мети та зручності прийняття рішень: 1) оцінка результативності; 2) сертифікація, акредитація або підтвердження; 3) виступаючи як «інструментарій планування» [240].

Джосс та ін. [240] зауважують, що методики, які вивчались Мережею Леверхульме, варіюються від цілеспрямованих та мінімальних до широких та

всеосяжних наборів показників (редукціонізм проти цілісності), і це часто пов'язано із широкими варіаціями, що спостерігаються у визначенні та інтерпретації місцевої сталості.

Основний висновок, який випливає з поточного дослідження щодо оцінки ефективності сталого місцевого розвитку, полягає в тому, що дана сфера ще не повністю розроблена. Незважаючи на те, що існує багато методик, їхній розвиток, здається, відбувається безсистемно, безслідно. Більшість з цих методик, а також і процеси прийняття рішень, які в результаті цього виникають, не визнають важливості кількох аспектів сталості: системність місцевостей; гостра потреба в інтеграції інтересів охорони здоров'я людей та довкілля; наявність «глобалізованого світу», в якому ресурси виробляються та споживаються в різних регіонах; необхідність акцентувати увагу на соціальній інтеграції, справедливості, мобілізації суспільства та безпеці. Урахування цих аспектів потребує знаходження спільної мови між дослідниками та практиками з питань сталості та з тими особами, хто формує відповідну публічну політику.

1.2. Сталий місцевий розвиток як об'єкт публічного управління

У попередньому параграфі було зазначено, що існують різні визначення та бачення сталого розвитку, проте не викликає сумніву, що забезпечення сталого розвитку потребує використання системного підходу. У системному підході розвиток можна мислити як конкретний випадок еволюції, коли стан, до якого система досягає, певним чином, на думку деяких спостерігачів, є кращим, ніж вихідний стан. При цьому розвиток вказує на те, що система переходить із стану рівноваги (стабільного або, частіше, нестійкого) в новий, стабільної або нестійкої рівноваги. Однак для того, щоб визначити новий стан рівноваги, повинен існувати механізм регулювання.

Ця концепція динаміки систем, в основному функціоналістського типу,

дає визначення інтервалів варіації змінних стану системи, в межах якої триває рівновага. Якщо система виходить за межі цих інтервалів, щоб досягти нового стану рівноваги, повинен втрутитися регулюючий механізм. Поряд із системою, яка змінюється, існує система, відома як «управлінська», яка в процесі зворотного зв'язку визначає дію, необхідну для приведення системи в стан рівноваги, будь то попередній або новий стан. Система змінюється, досягаючи нового й іншого стану рівноваги через кризу, обумовлену втратою попередньої рівноваги, та втручання, спрямоване на вирішення цієї кризи.

Кризу можна описати як момент, коли система повністю або частково втрачає власну організацію, тобто здатність змусити всі або деякі власні компоненти взаємодіяти через періодичні відносини. Іншими словами, криза може розглядатися як переривання рівнів зв'язку між компонентами системи, що може бути маргіналізовано в процесі реорганізації самої системи. Отже, у даному разі це не проста фаза занепаду (економічна, демографічна), а повномасштабна структурна криза.

Як відомо, для взаємодії двох або більше компонентів системи повинні бути:

1) загальний код спілкування;

2) інтерфейси, що дозволяють компонентам синхронізуватися;

3) фільтри, які «очищають» інформацію від двозначних, небажаних або несумісних кодів.

Криза переривання зв'язку може статися через те, що один або кілька компонентів змінюють свій код зв'язку, один або кілька інтерфейсів більше не працюють, фільтри стають занадто млявими, що дозволяє проникнути збуренням, або можуть стати занадто серйозними, блокуючи деякі основні коди. Для виживання у цій ситуації система повинна реорганізуватися, щоб усі компоненти знову надійно взаємодіяли між собою. Ця реорганізація може відбуватися по-різному: шляхом введення відповідних фільтрів та / або інтерфейсів (технологічні інновації, що дозволяють реконструювати рівні зв'язку), через визначення нових кодів зв'язку або через маргіналізацію

компонентів, які не пов’язані між собою або погано підключені до інших.

Саме так еволюціонує функціоналістська система, в якій переважають послідовні стани рівноваги, проходження між якими індукується кризою. В описі цього типу криза стає моментом, коли визначаються стратегії реструктуризації та реорганізації, нові рівні експлуатації ресурсів та нові параметри зв’язку між компонентами системи.

Сучасна економічна система, яку можна охарактеризувати як систему, індукованою кризами, часто регулюється механізмом «досягнення критичних рівнів для пошуку рішень» [192]. Але, схоже, та сама філософія була адаптована науковцями до екосистем, для яких визначені *апріорні* пороги стійкості, що є просто межами, за якими проявляються симптоми кризи. Наприклад, поняття «несучої здатності екосистеми» точно відповідає цьому визначенню. Ця ж логіка надихає на традиційну політику втручання, яка, як правило, запроваджує кінцеві технології або визначає нові пороги стійкості за допомогою нових правил. Ці правила відповідають політиці контролю, заснованій на регуляторних механізмах, які зазвичай рухають межу несучої здатності системи, знаходячи нові точки рівноваги після кризових моментів.

Проте існують й інші погляди на екосистеми – еволюціоністські. Прийняття еволюціоністського підходу для вивчення та аналізу історії екосистеми допомагає змінити уявлення про неї як про систему, в якій панує криза. Слід сказати, що ця зміна парадигми має, перш за все, ідеологічне значення, і мета тут полягає не лише в тому, щоб зменшити адаптаційні витрати настільки, щоб уникнути розбіжностей у розподілі витрат на кризу, які зазвичай несуть лише деякі компоненти системи.

По-перше, слід зазначити, що система зазнає постійних структурних змін, тобто наділена пластичністю [180]. Це означає, що шлях її еволюції відбувається не через послідовні стани рівноваги, а швидше через динамічні стани, які впливають на наступний динамічний стан безперервно. Іншими словами, система, яка зазнає подразників, які можуть виникати як за межами самої системи, так і всередині неї, запускає процеси структурної та

організаційної адаптації з метою збереження власної ідентичності. Ці процеси адаптації можуть означати перетворення на організації системи і, таким чином, залучати компоненти системи, просячи їх змінити свої комунікаційні коди, інтерфейси або фільтри.

Якщо цього не трапиться, можуть бути запущені катастрофічні механізми, що приведуть систему до кінця, принаймні в історії її конкретної ідентичності (можна уявити, що система втрачає власну видову ідентичність, наприклад, перетворюючись з великого мегаполісу на міста нижчого рангу). У цьому випадку процес трансформації не завжди можна визначити як розвиток або, принаймні, він не є екологічно сумісним розвитком (у сенсі сумісності з екологією системи). Таким чином, адаптаційна здатність та процеси залежать від потужності та властивостей системи. Отже, процес еволюції регулюється процесом, який залежить і є типовим для структурної специфіки системи, що розвивається.

Очевидно, що такий підхід до концепції розвитку може і повинен означати наступні моделі розвитку, альтернативні типу «кризового вирішення кризи». Іншими словами, при безперервному розвитку та пластичності системи не доречно уявляти межу розвитку чи екзогенних та загальних рівнів стійкості (наприклад, концентрація забруднюючих речовин у повітрі та воді). З цієї точки зору, натомість тип розвитку, яким може йти система, сумісний із збереженням її ідентичності, форми та організації, є таким, що дозволяє інтегрувати всі компоненти системи, включаючи ті, що стосуються динаміки екологічного типу на всіх фазах процесу змін. Отже, можна сказати, що сталість розвитку збігається з ідеєю розвитку, яку можна визначити як *інтегрований розвиток*. У цьому сенсі варто зазначити, що розвиток не обов’язково відповідає кількісному зростанню. Насправді можна знайти динаміку інтенсивного зростання [143], тобто збільшення не стільки розмірних змінних системи (кількість компонентів), скільки взаємодій між компонентами, тобто більшої взаємної інтеграції.

У цей момент, однак, виникає проблема масштабу. Зазвичай фактично

поняття сталості застосовується у глобальному масштабі. Проте визначення інтегрованого розвитку на основі зазначеного про способи, якими визначаються форми трансформації системи, передбачає різні просторові та часові специфікації. Насправді інтеграцію компонентів системи можна перевірити лише у *місцевому* масштабі, де можна з'ясувати, чи відбувається розвиток, виходячи із «генетичних правил трансформації» системи [176], іншими словами з тих компонент місцевого середовища, які повинні брати участь у розвитку системи. Ось чому стає необхідним зрозуміти, яким чином опис локальної системи може сприяти визначенню типів розвитку, сумісних з історією та ідентичністю системи. Але з цією метою спочатку необхідно розглянути те, як «місцеве» співвідноситься з «глобальним» у контексті сталого розвитку.

Перші дискусії про сталий розвиток, разом із власне поняттям сталості, акцентували на проблемах глобалізації, представляючи це як «виклик глобальних змін». Акцент був зроблений на глобальному характері сталості, хоча визнавалось і те, що не можна ігнорувати, що сталий розвиток повинен відбуватись і на місцевому рівні, оскільки більшість екологічних проблем походять саме з місцевого рівня.

Але поступово діалектика «місцевого/глобального» у сталому розвитку збагатилася новими змістами, і на даний час можна виокремити чотири основні підходи до розгляду цього співвідношення.

Перший підхід є глобалістським і, як правило, відмовляє у важливості «місцевому», яке розуміється просто як обмежене джерело екологічного тиску. Згадується той факт, що критичні екологічні відносини у глобальному масштабі можна перевести в ситуації: а) місцевої нежиттєздатності; б) нежиттєздатності на шкоду іншим країнам; в) глобальної нестійкості. Хоча перший тип нежиттєздатності легко визначається самими місцевими співтовариствами, які, таким чином, можуть реагувати та чинити тиск на джерело деградації, в інших двох випадках їхня обізнаність відсутня. Таким чином, бракує рівноваги між рівнем політико-інституційного представництва

(який залишається на національному рівні) та рівнем економічних відносин, який, фактично, завдяки міжнародній торгівлі та мобільності капіталу, став глобальним. Тому з цієї точки зору місцевого рівня (зрозумілого з точки зору масштабу) недостатньо для вирішення екологічних проблем [119]. Таким чином, «місцеве» розуміється лише як адміністративно-територіальна одиниця, на якій мають реалізовуватись принципи сталого розвитку.

Другий підхід, аналітично-оперативного типу, приділяє більше уваги «місцевому». Місцевий рівень розглядається у контексті того, що необхідно буде впроваджувати стратегії сталого розвитку насамперед на цьому рівні. Це актуалізує проблему визначення практичних та ефективних умов такого перенесення уваги. При цьому використовується «принцип субсидіарності», що підкреслює необхідність прийняття рішень якомога ближче до людей, які відчують їх наслідки. Наголошується на необхідності вирішення проблем сталості на місцевому рівні і з практичних міркувань. Наприклад, місто має значний вплив на глобальну сталість (з точки зору викидів, що створюють парниковий ефект), тоді як ті самі причини мають ще більший вплив і на місцеву сталість. Це означає, що одну і ту ж проблему можна вирішити ефективніше на місцевому рівні (з точки зору наслідків, акторів та органів влади), ніж на глобальному, через низку факторів, згрупованих під «теоремою місця» [122]. У будь-якому випадку важливо підкреслити, що з цієї точки зору, як, наприклад, зазначає Каманьї [122], розгляд місцевих засобів вирішення проблем сталості переосмислює принципи та логіку, сформульовані на основі глобального підходу до сталого розвитку.

Третій підхід вимагає розгляду, якщо не фактичного переважання, «місцевого» з політико-нормативної точки зору. У цьому сенсі він пов’язується з уже згаданими пропозиціями щодо розвитку знизу вгору. Сама концепція сталого розвитку, як правило, замінюється концепцією екологічного розвитку, в якій місцевий вимір виглядає більш чітким. Цей підхід може включати різні форми акцентування на місцевому, з різних точок зору, таку як, наприклад, біорегіональний підхід [104].

Останній, четвертий, підхід є гносеологічним: «місцевий» розуміється не лише як географічна цілісність, а як проміжний рівень між глобальною системою та окремим актором, він здатний до самоорганізації та ідентичності (хоча іноді і розмитої). Місцевий рівень розглядається тут не виключно з аналітичних цілей, а як важливий рівень для розуміння реальних явищ. Цей теоретичний підхід має важливі наслідки і на оперативному рівні, де поняття «місцеве» не є просто розділом адміністративної діяльності, а є структурованим цілим із часто суперечливим значенням і атрибутами значень [127]. Цей підхід підкреслює межі, властиві концепції планування місцевого розвитку як лінійного процесу, який можна регулювати ззовні, а не як результат складної динаміки між системами з їх власним обґрунтуванням. У цьому контексті точка зору стійкості змушує нас шукати сукупність можливих відносин з екосистемою, які не означають деструктуризації всієї бімодульної системи.

Таким чином, можна стверджувати, що сталість розвитку – це мета, яку слід територіалізувати, щоб досягти на практиці, оскільки певні особливості та потенціал змінюються в кожному місцевому контексті. Тобто саме місцевий вимір є фундаментальним для визначення та вирішення проблем сталості.

У цьому сенсі, явне введення категорії «місцева територіальна система» в роздуми щодо сталого розвитку не тільки має значення опису екологічних проблем у конкретному місцевому контексті, але становить важливий ключ інтерпретації для розуміння, пояснення та корекції проблемних відносин між суспільством та екосистемою. Насправді ці відносини сприймаються та оцінюються по-різному, приписування значення яких є особливо важливим у місцевому масштабі, де територія та якість навколишнього середовища стають «ставкою» для безлічі суб’єктів, як місцевих, так і зовнішніх, і в яких прийняття соціальних (та екологічних) витрат на економічне зростання може бути визначено по-різному [131].

Але в цьому сенсі слід визнати, що існуватиме низка місцевих моделей сталості, розроблених на основі специфічних характеристик місцевої території

та екосистем. З цієї точки зору, сьогоднішній виклик полягає в тому, як перенести коди сталого розвитку з абстрактних загальних визначень на конкретні заходи, поширені на місцевому рівні. Якщо місцевий рівень набуває автономного значення, а не лише як аналітична одиниця проблеми або просто як адміністративно-територіальна одиниця виявляється необхідним розробка місцевих стратегій розвитку, що включають поняття сталості. Для цього необхідно більш детально розглянути «місцеву» систему з точки зору сталого місцевого розвитку, який, у свою чергу, є об'єктом публічного управління.

Насамперед, слід зазначити, що місцеву систему можна охарактеризувати як систему, компонентами якої є специфічні підсистеми (демографічна, економічна, етична, екологічна), тобто підсистеми, що відіграють певну функціональну роль і стосунки яких взаємопов'язують різноманітні специфічні системи на місцевому рівні. Таким чином, місцева система є системою систем, або складною системою. Загальне зображення місцевої системи наведено на рис. 1.1.

Рисунок показує можливий опис місцевих відносин, які пов'язують конкретні системи, що складають місцеву систему, у просторово визначеному контексті, ігноруючи відносини, що виходять за межі місцевого контексту. Тут ми хотіли б зосередити увагу на типах відносин, які пов'язують різні конкретні системи та особливу роль, яку відіграє екосистема. Відносини можна класифікувати на три різні типи:

а) обмежені у часі відносини;

б) необмежені у часі відносини;

в) «природні» внутрішні відносини.

Перші два типи є продовженням відносин, які зазвичай визнаються в рамках географічного опису горизонтальних і вертикальних відносин. Обмежені у часі (або горизонтальні) відносини – це потоки людей, матеріальних благ, інформації, рішень тощо, що відповідають всім типам обміну: економічним, політичним, культурним і єдиним походженням яких є мережа соціальних відносин. Ці відносини можуть бути стабільними або

періодичними; однак вони пов'язані із своєрідним контрактом між системами, і тому не є частиною ідентичності системи: якщо вони зникають, то ідентичність системи зберігається.

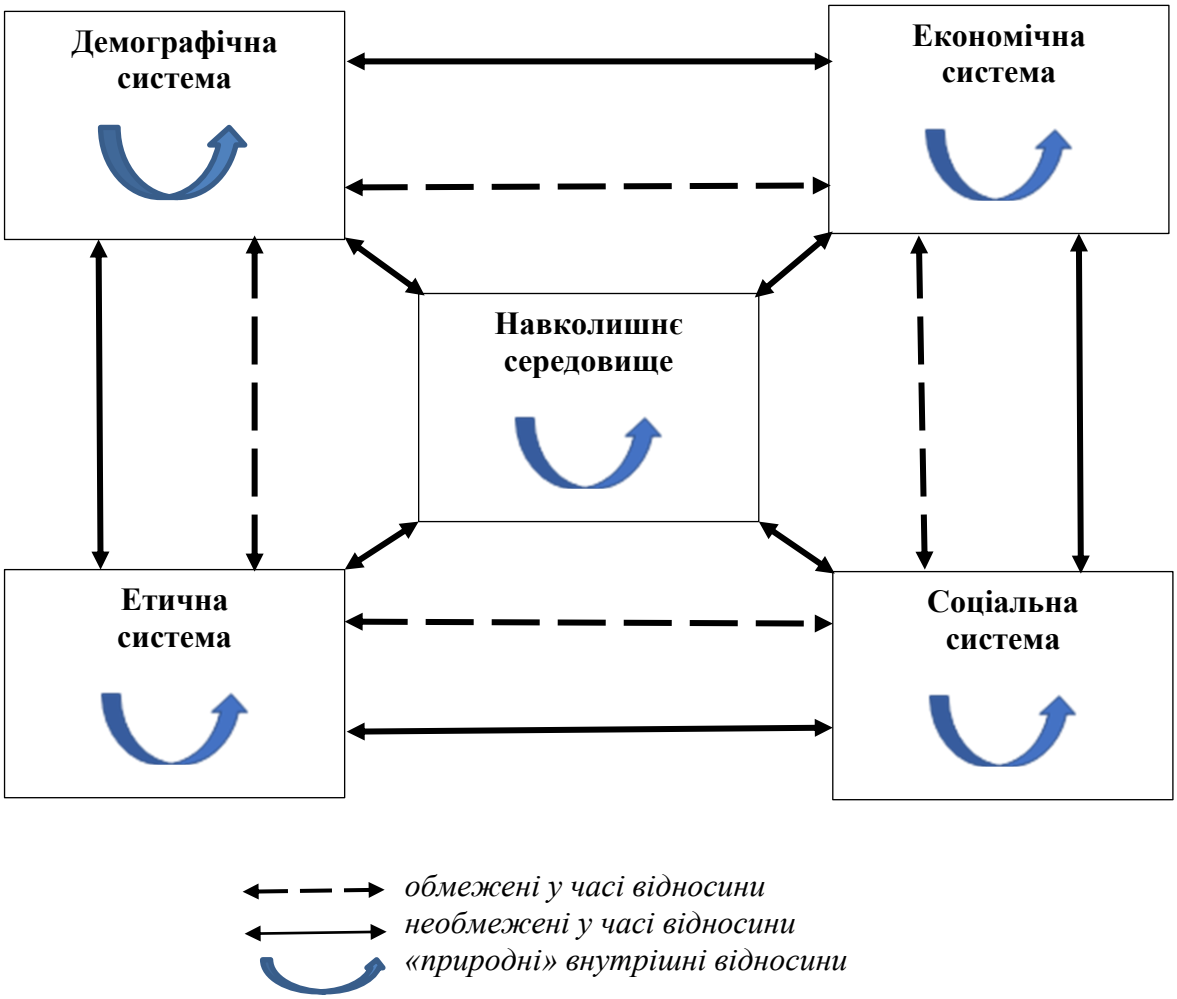

Рис. 1.1. Компоненти системи сталого місцевого розвитку

Необмежені у часі (або вертикальні) відносини – це, натомість, відносини технічного, екологічного та культурного характеру, які пов'язують людські дії з певними існуючими територіальними умовами, «даними», характерними для кожного місця: зазвичай вони не можуть бути відтворені і їм важко змінитися в цілому. Отже, саме вони визначають ідентичність системи; вони є внутрішніми для середовища і належать до нього. Місцева система зберігає власну ідентичність завдяки їх регулярності та стабільності. Їх переривання, очевидно, призводить до кризи в структурі системи, що може

навіть означати втрату ідентичності місцевої системи. Міжсистемні відносини, які конкретна екологічна система встановлює з іншими специфічними системами, є по суті відносинами цього типу.

Нарешті, відносини третього типу – це відносини в рамках конкретної системи, що регулюють її функціонування: наприклад, кругообіг води, закон попиту та пропозиції або демографічна динаміка. Їх переривання призводить до розпаду конкретної системи, в межах якої відбувається це переривання. У цьому випадку місцева система знову зазнає структурної кризи. Також у цьому випадку система може втратити свою ідентичність, оскільки різні типи відносин не є незалежними: наявність одних впливає та викликає інші. Це трапляється, якщо криза вражає конкретну екологічну систему, враховуючи її центральне місце для місцевої системи. Таким чином, варто зосередити увагу на відносинах, які пов’язують конкретну екологічну систему з іншими системами, зводячи попередню модель до бімодульної моделі: місцева соціально-економічна система – локальна екосистема.

Поняття середовища є вирішальним для розглянутої тут моделі, оскільки воно є зв’язком між місцевою соціально-економічною системою та екосистемою. У ньому ми знаходимо якісні елементи та характеристики екосистеми, що становлять поточний ресурс для місцевої системи. Це вираження відносин, які пов’язують екосистему з місцевою системою.

Важливо підкреслити, що «середовище» має суб’єктивний характер і може розглядатися як сукупність ресурсів та потенціалу, які місцеві суб’єкти можуть використовувати для забезпечення процесу розвитку, коли, однак, вони здатні сприймати існування, сутність та необхідність охорони цього середовища. Отже, взаємозв’язок між мережею місцевих акторів та середовищем є особливим, як зазначає Берк [115]: (місцеве) співтовариство сприймає своє середовище відповідно до його використання; і навпаки, воно використовує його відповідно до сприйняття, яке воно має про нього. Це означає, що середовище складається лише з «даних» та «активованих» територіальних ресурсів, до яких ефективно підключені локальні мережі.

З екологічної точки зору, деякі характеристики місцевих систем, які місцева система визнає та використовує як ресурси, можна знайти у середовищі поряд з іншими місцевими соціально-культурними особливостями, але вони, очевидно, не охоплюють усієї складності екосистеми. Локальна мережа не «бачить» екосистему, а лише ресурси екосистеми, пов’язані з локальною системою, оскільки вони корисні для відтворення самої локальної системи.

Слід зазначити, що такий тип представлення вже розкриває концепцію сталості, яка стосується місцевого середовища, а не лише природних ресурсів, як сукупності даних та невідтворюваних умов, перевикористання яких означало б ризик незворотності. Таким чином, середовище набуває значення як «територіального капіталу». Принаймні, воно не повинно зменшуватися, щоб не ставити під загрозу виживання самої місцевої системи. Уздовж цієї дороги існує можливість осмислення екологічних проблем з точки зору надмірної експлуатації середовища, не передбачаючи його відтворення. Такий підхід також дозволяє подолати роздвоєність природного та культурного, що часто обговорюється в теорії, але важко застосовується на практиці.

Спрощуючи досить суттєво, ми розглядаємо територіальну (місцеву) систему як бімодулярну систему, що складається з двох систем (антропної системи та екосистеми), «застібнутих» разом місцевим середовищем. Оскільки система людської спільноти не може вижити, окрім як через збереження цілісності іншої системи, виходить, що екосистема займає привілейоване становище. Дослідження місцевої системи стає надзвичайно складнішим, оскільки цікаві відносини стають тими, що розвиваються в двох підсистемах, між двома підсистемами, а також тими, які кожна підсистема активує із зовнішнім світом.

Таким чином, необхідно розглядати відносини як у місцевій системі, так і між нею та зовні, що робить їх набагато складнішими (рис. 1.2) [131].

Розглядаючи наведений рисунок, слід зробити декілька зауважень. По-перше, традиційні відносини соціально-економічного типу повинні бути

переосмислені. Вони фактично налаштовані як непрямі екологічні відносини. Усі товарообміни, кожен імпорт чи експорт, усі перевезення, товари чи пасажирські потоки, насправді є обміном стабільності із зовнішніми сторонами. Кожен обмін між різними локальними системами за участі матеріальних елементів означає приведення різних екосистем у контакт. Ці відносини, очевидно, включають нематеріальні (серед них екологічна політика та нормативні акти), які передбачають опосередковану участь екосистеми (тобто опосередковану соціальними відносинами).

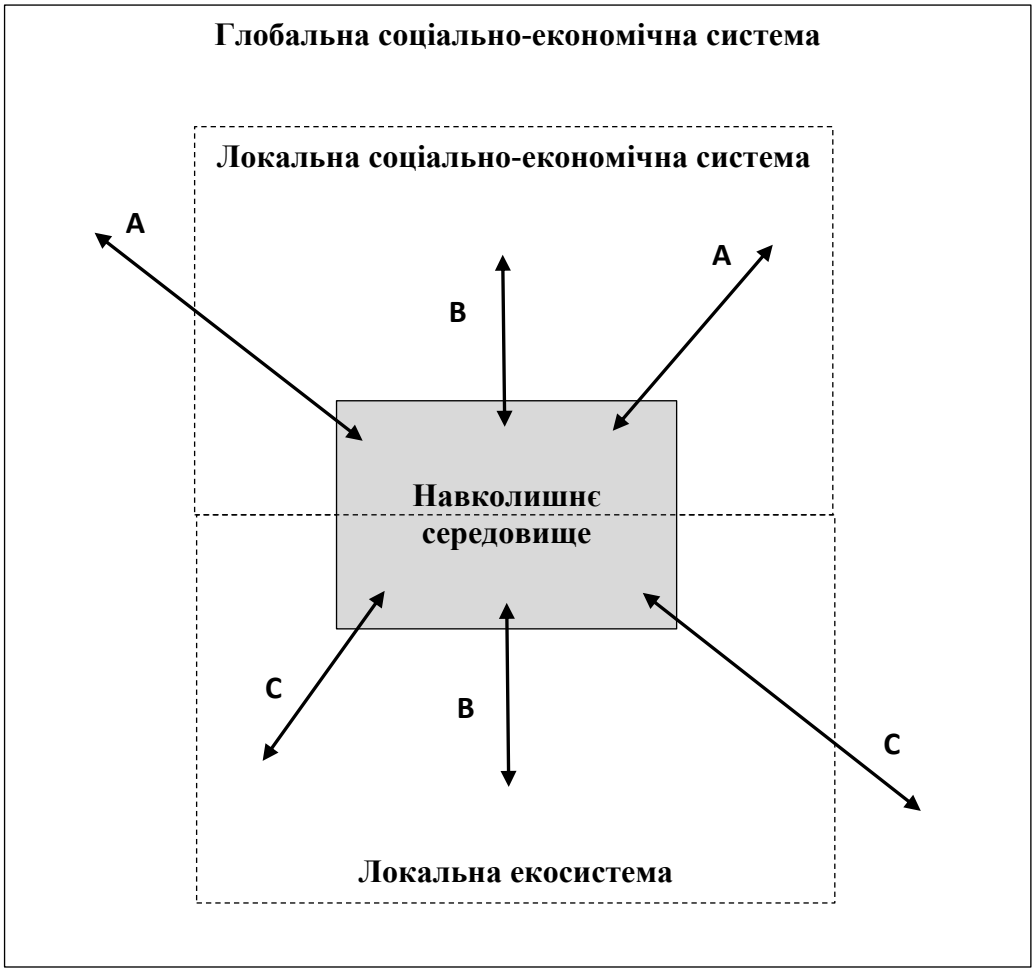

А – непрямі екологічні відносини; В – прямі екологічні відносини; С – відносини середовище-середовище.

Рис. 1.2. Соціально-екологічні відносини

Другий тип відносин тут – це безпосередній тип людина-середовище, що знаходиться в межах локальної системи та опосередкований місцевою

системою. Це найбільш класичні та чітко визначені форми екологічних відносин у формі входів і виходів (повітря, вода, енергія, ґрунт та відходи).

Третій тип відносин є результатом функціонування земних екосистем і слідує великим кругообігам природи. Це дуже складні відносини, частково через зміни людини у процесі функціонування екосистеми Землі. У соціально-орієнтованій перспективі їх також можна трактувати як соціальні відносини, опосередковані екосистемою (як у випадку з «експортом» забруднення води, яке в меліоративному басейні, від якого залежать багато місцевих громад, впливає нижче за течією) .

Відносини типу «С» можна трактувати як «природні» внутрішні відносини, необхідні для функціонування екосистеми. Упередження їхнього існування означало б втягнення екосистеми в, можливо, незворотні кризові стани, які скомпрометували б завдання місцевої системи щодо збереження власної ідентичності.

Таким чином, з функціональної точки зору, місцева система визначається шляхом ігнорування фізичного середовища або, щонайбільше, включає лише деякі його характеристики. Але проблема тут полягає в тому, щоб концептуально зрозуміти, що фізичне середовище у своїй екосистемній складності є частиною організації місцевої системи, якщо під організацією системи мається на увазі сукупність відносин між внутрішніми компонентами, які повинні залишатися незмінними, щоб не ставити під загрозу її ідентичність і навіть виживання.

Місцевий розвиток – це фактично та політика, за допомогою якої місцеві органи влади реалізують конкретні цілі своїх громад з метою задоволення потреб місцевого населення та забезпечення фінансування цих цілей. В рамках місцевого розвитку основними цілями є наступні: надання публічних послуг населенню, забезпечення місцевої транспортної інфраструктури, мереж водопостачання та водовідведення, мереж тепло- та газопостачання, підтримка у належному стані вулиць, тротуарів, паркінгів, зелених насаджень та зон відпочинку, забезпечення функціонування місцевих систем охорони

здоров’я, освіти та соціальної допомоги, підвищення рівня зайнятості та рівня життя громади, поліпшення середовища проживання та природного середовища тощо.

У свою чергу концепція сталого розвитку є практичним інструментом, за допомогою якого місцеві органи влади можуть продовжувати забезпечувати нормальні умови життя на певній території. Сталий розвиток на місцевому рівні націлений на місцеве економічне процвітання та соціальний добробут шляхом створення сприятливого середовища, а також інтеграції вразливих груп до громади, використання ендогенних ресурсів та розвитку приватного сектору. Завдяки цьому місцеві громади не лише будують, експлуатують та підтримують економічну, соціальну та екологічну інфраструктуру, а й впливають на державну політику щодо навколишнього середовища та сприяють реалізації національних та регіональних планів у цій сфері. При цьому сталий місцевий розвиток стосується не лише місцевих громад, а й міжгромадівського, міжрегіонального і навіть транскордонного рівнів, що передбачає необхідність встановлення та розвитку відповідних партнерств на субнаціональному рівні.

Це особливо важливо у контексті того, що досвід, набутий за останні 30 років публічного управління в Україні, показав той факт, що підтримка високого рівня прийняття рішень на центральному рівні негативно вплинула на механізми функціонування місцевого рівня публічного управління. Тому процес децентралізації влади, що розпочався в останні роки, створює потенціал для розширення та вдосконалення функцій місцевих органів влади, отже вони матимуть більше можливостей діяти в інтересах своїх громад. Для публічного управління місцева децентралізація відіграватиме важливу роль, яка призведе до добробуту, оскільки публічні послуги будуть здійснюватися на адміністративному рівні, який є найближчим до громадян.

Це підтверджується європейською практикою, де подібні зусилля були спрямовані на такі цілі: більшість послуг публічного сектору повинні надавати місцеві органи влади, оскільки ця ситуація може принести великі вигоди за

низькі витрати населенню; центральні органи влади повинні забезпечувати лише національні функції, такі як оборонна та зовнішню політику, коли місцеві компетенції не можуть бути застосовані; місцеві органи влади повинні обмежитися послугами, які ринок не може запропонувати місцевій громаді і за які громадяни сплачують податки та місцеві збори; економічний розвиток повинен бути досягнутий у тісному контакті з децентралізацією; місцеві органи влади повинні зменшити свої операційні витрати.

Як показують дослідження щодо людського та матеріального потенціалу, що існує в місцевих громадах, впровадження принципів сталого розвитку сприятиме поліпшенню їхнього добробуту та подальшому розвитку. Можна очікувати на такі позитивні ефекти: вдосконалення системи освіти; ефективна організація та функціонування системи охорони здоров’я; підвищення рівня зайнятості та рівня життя в громаді; зменшення кількості людей, які живуть за межею бідності; покращення харчування, середовища проживання та соціального середовища; підвищення якості повітря, води, ґрунту, відтак, навколишнього середовища у цілому; охорона та розширення зелених насаджень; зберігання та переробка відходів; покращення якості публічних послуг; удосконалення політики просторового планування; залучення іноземних інвестицій та збільшення автохтонних інвестицій. Але для цього місцеві органи влади зобов’язані розробляти стратегії залучення інвестицій і особливо активізувати свої зусилля для фінансування тих цілей, які відповідають безпосереднім інтересам громади. Відповідальність місцевих органів влади є особливістю сталого розвитку щодо їх зобов’язання розробляти цільові проекти розвитку у різних сферах. Крім того, для підтримки місцевого сталого розвитку місцеві органи влади мають налагодити партнерство з центральними та іншими місцевими органами влади, різними приватними суб’єктами, волонтерами, представниками громадськості з метою забезпечення стійкого економічного зростання та покращення умов життя.

Місцеві чинники сталості також суттєво сприяють у сучасних умовах створенню полюсів розвитку. Конкурентна перевага полюсів розвитку полягає

в існуванні високорозвинених компаній, закладів вищої освіти, кваліфікованої робочої сили, транспортної інфраструктури, структури виробничої діяльності. Тому місцевий сталий розвиток сприятиме поліцентричному соціально-економічному розвитку України у цілому, досягненню таких цілей:

– підвищення економічної та соціальної ролі місцевих громад за допомогою поліцентричного підходу з метою стимулювання збалансованого розвитку територій;

– покращення доступності центрів громад, а також взаємної доступності територій;

– підвищення якості соціальної інфраструктури громад;

– підвищення конкурентоспроможності громад як місця розташування бізнесу.

Досягнення усіх цих цілей сприятиме зменшенню як міжтериторіальних диспропорцій, так і тих, що існують між міськими та сільськими територіями, між міськими центрами та сусідніми районами, а також у містах, де відбуватиметься зменшення диспропорцій між сферами, які є привабливими та непривабливими для інвесторів, шляхом кращого використання місцевих синергій. Збалансований розвиток усіх громад країни може бути досягнутий за допомогою комплексного підходу, заснованого на поєднанні державних інвестицій у місцеву інфраструктуру, активної політики стимулювання ділової діяльності та підтримки капіталізації місцевих ресурсів.

Оскільки місцева територія не є закритою системою, досягнення цілей базується на ефективному управлінні, що веде до розвитку, дотримуючись принципів, включених до основних документів про сталий розвиток. Серед цілей, які ставлять ці документи, згадаємо наступні:

– сталий розвиток, щоб у довгостроковій перспективі відбулись зміни у культурі та у ставленні до ресурсів, якими користуються населення та компанії;

– посилення інституційного потенціалу шляхом ефективного управління, визначення та реструктуризації публічної служби відповідно до

наявних фінансових ресурсів, цілей сталого розвитку та потреб громади;

– підключення громади до певних мереж з метою обміну інформацією про найкращі практики між громадами;

– реалізація програм та проектів у рамках публічно-приватного партнерства;

– здійснення державних інвестицій, які приватний сектор не може здійснити;

– горизонтальна інтеграція політики розвитку з метою одночасного досягнення синергетичного ефекту між секторами та вертикальна інтеграція політики громади з регіональною політикою; інтеграція енергетичних, матеріальних, фінансових та людських потоків у природний цикл;

– використання ринкових механізмів для досягнення сталості, тобто видання нормативних актів про екоподатки, функціонування комунальних підприємств як ринкової системи, оцінка інвестицій на основі екологічних критеріїв;

– децентралізація управління в енергетичному секторі;

– використання сталих підходів у дизайні та архітектурі, використання «зелених» будівельних матеріалів.

Отже, сталий місцевий розвиток повинен знаходитись десь між поняттями «реформа» та «трансформація». «Трансформаційні» пропозиції на практиці часто нездійсненні та суперечать поточній структурі влади, тому слід зупинитись радше на «реформаторських» аспектах сталості.

Хотон виділив п’ять різних принципів, які разом добре характеризують ці аспекти. Вони є принципами: 1) справедливості в рамках одного покоління; 2) справедливості між поколіннями; 3) географічної справедливості; 4) процесуальної справедливості; 5) міжвидової справедливості [151, с. 235-237].

Перший та другий принцип в основному вже реалізуються через різні фіскальні та перерозподільні заходи для покращення соціальної справедливості. П’ятий принцип передбачає збереження біорізноманіття, що є пріоритетом «трансформації». А третій і четвертий принцип дають

можливість визначити пріоритети публічного управління на місцевому рівні, якщо відповідні місцеві органи влади хочуть зробити свої громади лідерами у галузі сталого розвитку. Виходячи з цього можна визначити і **два головних показники місцевого сталого розвитку**.

Першим головним показником сталого місцевого розвитку є те, наскільки місцеві органи влади інтерналізують свій вплив на навколишнє середовище та суспільство. Хотон називає це «географічною справедливістю» [151]. Географічна справедливість вимагає від місцевих органів влади розробки рішень, що є рішеннями як для місцевих, так і для глобальних питань. Ця відповідальність зменшує екстерналізацію негативних екологічних чи соціальних наслідків місцевих рішень, що часто зустрічається в приватному секторі. Місцеві органи влади конкурують між собою за соціально-економічне зростання. Ця конкуренція, хоча і хороша, оскільки стимулює ефективне використання місцевих ресурсів, може бути шкідливою, якщо вона не поєднується з географічною справедливістю. Наприклад, цілком імовірно, що деякі органи місцевого самоврядування, конкуруючи між собою, досягають зростання, але нація в цілому при цьому занепадає. Якщо конкуренція орієнтована лише на залучення капіталу або робочої сили з інших населених пунктів країни, що Молоч описує як конкуренцію «за рахунок інших» [189, с. 311], – загальне виробництво не зростатиме.

Тільки конкуренція, яка має транскордонну відповідальність, стимулюватиме інновації та створення вартості, що додасть сукупній вартості зростання. Обмеження, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в цій галузі, досліджував Прейс під час розслідування процесів державних закупівель [4]. За результатами дослідження він зробив висновок, що оскільки більшість «зелених» рішень є дорогими, багато місцевих органів влади не наважуються ухвалювати такі рішення [4, с. 218].

Цю проблему можна вирішити, розглянувши різницю між 1981 і 2013 рр. У 1981 році взаємозв’язок і, як наслідок, конкуренція між національними державами за робочу силу та капітал була меншою, а імміграція між країнами

була рідшою, ніж у 21 столітті. Сучасний висококонкурентний міжнародний ринок поставив усі національні держави у вразливе становище щодо їх перерозподільчої політики, яка знижує конкурентоспроможність. Тому, хоча в 1981 році перерозподіл все ще міг бути переданий центральному уряду, який не мав стільки тиску, щоб бути конкурентоспроможним, сучасну політику перерозподілу потрібно буде розподілити на всіх рівнях публічного управління. Це призвело б як до підвищення справедливості між поколіннями, так і до необхідності місцевого самоврядування витрачати кошти на перерозподіл.

Другим основним показником сталого розвитку є ступінь участі у прийнятті рішень усіх, на кого будуть впливати рішення, що можна назвати процедурною справедливістю. Критично важливим для забезпечення будь-якого розвитку є право на рівний доступ до інформації та більш загальне право доступу до інформації для всіх зацікавлених сторін. Іншими словами, коли інформація широко доступна і зацікавлені сторони можуть брати участь у процесі прийняття рішень, вони будуть власниками цих рішень і, отже, природно докладатимуть більше зусиль для їх реалізації. Тоді як, якщо люди лише змушені виконувати рішення, вони не цінуватимуть їх, і тому навіть потенційний розвиток буде нестійким. На даний час місцеві органи влади багатьох країн дійсно намагаються залучити значну частину своїх громадян до розробки та реалізації управлінських рішень.

Але все ще, на жаль, процеси прийняття рішень часто відбуваються за «закритими дверима», і тоді як на національному рівні більшість рішень оприлюднюються, а протоколи засідань урядових структур є доступними для громадськості, на місцевому рівні це трапляється рідко. Хоча і ця ситуація з часом змінюється на краще.

Крім того, хоча національні ЗМІ часто зацікавлені у висвітленні недоліків влади, місцеві ЗМІ зазвичай зайняті просуванням території замість того, щоб критикувати місцеві органи влади. Через відсутність конкуренції на місцевому рівні також мало зацікавленості преси в тому, щоб зробити

процедури місцевого самоврядування більш прозорими. Місцеві ЗМІ також мають часто дуже обмежені ресурси, які до того ж часто надходять від самої місцевої влади.

На закінчення даного параграфу слід зазначити, що хоча органи місцевого самоврядування та спроможні громади ніколи не будуть єдиним чинником для забезпечення сталого розвитку, проте вони повинні бути важливою частиною цього забезпечення. Крім того, якщо вони хочуть стати такою частиною, їм потрібно вдосконалити як свою транскордонну відповідальність, так і підвищувати участь своїх громадян. Сталий розвиток потребує правильних рішень, прийнятих правильно. А в умовах децентралізації влади все більше відповідальності за сталий розвиток перекладається на місцевий рівень, створюючи таким чином відповідний потенціал в рамках всієї держави.

1.3. Створення місцевих управлінських мереж для забезпечення сталого розвитку

На даний час у багатьох країнах, зокрема, європейських можна спостерігати тенденцію, коли виклики сталого розвитку вирішуються шляхом створення нових інституційних структур, що утворюють міжорганізаційні управлінські мережі, які є корпораціями публічних акторів, що представляють різні сектори та рівні влади, а також приватних акторів. Такі мережі мають сприяти здійсненню скоординованих дій, необхідних для вирішення проблем сталого розвитку в певних сферах.

Як вже зазначалось, сталий розвиток можна визначити як розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, не порушуючи можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [244]. Іншими словами, сталий розвиток полягає у поєднанні видобутку людських ресурсів з метою комерційного виробництва приватних товарів та збереження спроможності

природних територій доставляти колективні блага щодо екологічних та рекреаційних інтересів. Таким чином, концепція сталого розвитку ґрунтується на трьох стовпах: соціальному, економічному та екологічному. Але необхідні для забезпечення сталого розвитку інститути можна розглядати як його четвертий стовп. Одним із таких інститутів і є місцеві управлінські мережі. І виходячи з переконання, що інституційні рішення мають бути адаптовані до характеру проблем публічної політики, виклик метауправління шляхом структурування управлінських мереж має вирішуватися у нашому випадку стосовно цієї характеристики сталого розвитку.

До управління мережею необхідно залучати суб’єктів, які мають певні ресурси або іншим чином сприяють вирішенню відповідних проблем. Крім того, існує необхідність враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін для досягнення легітимності. Це цілком природно, але при цьому виникають два виклики, які необхідно враховувати. По-перше, це виклик залучення всіх сильних акторів до ситуацій асиметричного розподілу взаємозалежностей, що призводить до того, що деякі з них не вважатимуть здійснення реальної співпраці у своїх інтересах. По-друге, це виклик, викликаний асиметричним розподілом інтересів, де інтереси видобутку комерційних ресурсів переважають серед місцевих приватних акторів та місцевих органів влади, які також є важливими власниками ресурсів, а інтереси збереження навколишнього середовища переважають серед зовнішніх стейкхолдерів, які також є зацікавленими сторонами. Тому існує ризик того, що мережі, де домінують місцеві актори, призведуть до недостатнього виробництва колективних благ, таких як біорізноманіття та якісь ландшафту.

Останнє особливо актуальне для сільських територій, де сталий розвиток дійсно передбачає поєднання збереження природи та ландшафтних якостей, як біорізноманіття та краси ландшафту, а також використання цього та інших природних ресурсів для комерційного виробництва для економічної вигоди людей, які проживають на даній території. Отже, це поєднання здатності природних територій доставляти колективні блага щодо екологічних

та рекреаційних інтересів та людської діяльності з використання природних ресурсів для виробництва приватних благ.

Реалізація місцевих стратегій сталого розвитку торкається кількох секторів публічного управління, таких як охорона природи, сільське та лісове господарство, місцевий економічний розвиток, планування землекористування тощо. Це сфери політики, які мають різну регіональну та місцеву інституційну основу, тому виникає питання координації політики як між різними секторами публічного управління, так і між органами публічної влади на різних рівнях управління. Різноманітність приватних акторів з різними та дещо суперечливими інтересами та цінностями доповнює цю картину.

Саме тому цілі сталого розвитку не можуть бути досягнутими незалежними діями окремих публічних чи приватних суб’єктів, необхідні їхні скоординовані дії. Політика сталого розвитку перетинає кордони політичних секторів, а також кордони між публічним та приватним сектором, тобто сталий розвиток є крос-функціональним. Він також перетинає кордони територіальних юрисдикцій, будь-то місцеві, регіональні чи національні. До того ж, кордони екосистем не відповідають кордонам між адміністративно-територіальними одиницями, тому діяльність, здійснена в одному місці, впливає на людей, які живуть в інших місцях, а також люди, які живуть в одному місці, можуть мати законні інтереси щодо природних ресурсів та ландшафтних цінностей територій, розташованих в інших юрисдикціях.

Інакше кажучи: важко територіально та функціонально реалізовувати цілі сталого розвитку таким чином, щоб зовнішні ефекти були повністю інтерналізовані. Цілі сталого розвитку знаходяться на перетині між різними юрисдикціями, різними секторами управління, а також різними рівнями управління. Таким чином, реалізація цих цілей представляє суттєвий виклик для координації та інтеграції дій багатьох акторів, відповідно, необхідним є створення складних інституційних структур на зразок багаторівневого управління, що є різновидом управлінської мережі.

Хуг и Маркс [158] розрізняють два типи багаторівневого управління. Перший (тип I) ґрунтується на розподілі повноважень на загальні цілі, що не перетинаються між собою, та на тривалих юрисдикціях. Другий (тип II) базується на конкретних завданнях, що перетинаються між собою та гнучко розподіляються між різними акторами. Тип II розроблений з урахуванням конкретних проблем політики, а не окремих громад чи територій. Таким чином, сфера юрисдикції може бути адаптована до конкретних проблем політики, наприклад, до проблем сталого розвитку, як у нашому випадку.

Перший тип багаторівневого управління – це домінуючий спосіб децентралізації та розподілу відповідальності між рівнями управління в багатьох країнах. Наприклад, у скандинавських країнах, зокрема, Норвегії обов’язки децентралізовані на муніципалітети загального призначення та муніципалітети округів, а завдання, що знаходяться під відповідальністю держави, значною мірою покладаються на офіс губернатора округу, багатоцільовий орган на регіональному рівні, який поділяє територіальні кордони з муніципалітетами округу. Державні обов’язки, не покладені на канцелярію губернатора округу, зазвичай організовуються у єдиних цільових установах за межами округу [160].

Потреба в скоординованих зусиллях через територіальні кордони, рівні управління та сектори управління в такій системі організована через міжбюджетне планування під керівництвом муніципальних округів або як міжмуніципальна відповідальність. При цьому місцеве та регіональне планування сприймаються як важливі інструменти сталого розвитку. Відповідальність за розробку та реалізацію планів покладається на окружну раду або місцеві муніципальні ради. Громадські суб’єкти, яких це стосується, запрошуються взяти участь у процесі розробки плану. Участь приватних суб’єктів зазвичай обмежується консультаціями, які вимагаються законодавством [160].

Проте нещодавно у скандинавських країнах розвивається тенденція до все більшого переходу до багаторівневого управління типу II. Проблеми, що

виникають на перетині відповідальності різних юрисдикцій, вирішуються по-новому. Зараз існує тенденція до створення єдиних цільових інституційних структур для вирішення проблем та викликів, що виникають на перетині між функціональними сферами різних публічних суб'єктів. Роль цих інституційних структур часто не обмежується фазою формування політики, вони зазвичай також беруть участь у реалізації політики. Цю тенденцію однозначно можна інтерпретувати як багаторівневий спосіб управління II типу для вирішення проблем координації та інтеграції між юрисдикціями.

При цьому зазначені структури організовані як управлінські мережі в тому значенні, що відносини між ними не є ієрархічними, і участь різних акторів у них в принципі є добровільною. Тобто «це відносна стабільна горизонтальна артикуляція взаємозалежних, але оперативно автономних акторів» [221], які взаємодіють шляхом переговорів або обговорення проблем, і їхня взаємодія певною мірою саморегулюється, хоча і відбувається у формальних рамках, оскільки учасникам мережі часто делегуються конкретні обов'язки та відводиться визначена роль як учасників досягнення суспільно важливих цілей.

Створення таких по суті місцевих управлінських мереж дедалі більше стає ефективним способом вирішення проблем координації та взаємозалежності стосовно питань, що мають значення для сталого розвитку, для вирішення завдань на перетині між сільським господарством та економічним розвитком сільських територій, з одного боку, та управлінням природою та екологічною стійкістю, з іншого [159].

У цілому мережеве управління можна визначити як «метод/механізм вирішення широкого кола проблем/конфліктів, в яких суб'єкти регулярно приймають взаємовигідні та обов'язкові рішення шляхом переговорів між собою та співпраці у виконанні цих рішень. Мережеве управління ґрунтується на горизонтальних формах взаємодії між суб'єктами, які мають суперечливі цілі, але які є достатньо незалежними один від одного, так що ані ті, ані інші не можуть нав'язати рішення один одному, але при цьому достатньо

взаємозалежні, щоб втратити у ситуації, коли прийнятні для всіх рішення не знайдені» [215].

Хоча деякі автори сприймають цей розвиток нових відносин та мереж як крок у розвитку самоорганізованих та самоврядних утворень поза сферою державного контролю [147], слід підкреслити, що національні уряди все ще відіграють важливу роль у процесах інституційного розвитку завдяки своєму контролю за інститутами, виданню нормативно-правових актів та фінансовим ресурсам. Як стверджує Лундквіст [174], центральні уряди несуть політичну відповідальність за визначення (пере)розподілу повноважень щодо прийняття рішень між різними рівнями та секторами публічного управління, а також відповідальність за впровадження політичних заходів. Тому усі існуючі на даний час публічно-управлінські мережі, покладаються на відповідальність державних органів влади або органів місцевого самоврядування у питаннях публічної політики та реалізації публічних інтересів, і багато з них навіть створені за ініціативою центральних органів влади.

Місцеві органи влади також відіграють вирішальну роль в іншому аспекті, як головні учасники місцевих управлінських мереж. Місцеві органи влади дійсно володіють важливими ресурсами (юридичними, економічними професійними та ін.), що мають вирішальне значення для розв’язання проблем місцевого сталого розвитку. Крім того, сталий розвиток вимагає, щоб діяльність (рішення, заходи тощо) органів публічної влади, а також приватних суб’єктів відповідала деяким стандартам. А громадські суб’єкти у даному разі є не тільки членами управлінської мережі, але й цільовими групами для місцевої політики сталого розвитку.

Завдяки ресурсам, якими вони володіють, і завдяки перевазі як суб’єктів, які мають законне право приймати авторитетні рішення, органи публічної влади можуть відігравати роль метаменеджерів. Метауправління – це своєрідне управління зверху вниз, яке застосовується для впливу на самоврядування в мережах, але замість ієрархічних інструментів управління при цьому використовуються різні способи координації, такі як організація,

сприяння та ведення переговорів [164]. Саме створення мереж, забезпечення участі у них та сприяння їх функціонуванню є центральним у метауправлінні. Тобто основною метою метауправління є забезпечення співпраці та координації у складних ситуаціях.

Управління мережею слід оцінювати як з точки зору її спроможності вирішувати проблеми, які вона береться вирішувати, так і з точки зору дотримання демократичних стандартів, які стверджують, що люди повинні мати можливість впливати на рішення, які впливають на них самих [213]. Тому важливою характеристикою управлінської мережі є її легітимність. Легітимність – це прийняття та підтримка певної системи (або мережі у даному випадку) тими, на кого впливають її рішення. Вихідна легітимність досягається шляхом політичного вибору, який ефективно сприяє загальному добробуту відповідного виборчого округу. Вхідна легітимність забезпечується, якщо політичні рішення відображають інтереси пересічних громадян.

Мережеве управління зазвичай запроваджується, коли рішення органів публічної влади або ринку вважаються неможливими або неефективними [215]. Тому метою стає збільшення спроможності вирішувати проблеми, що часто вважається привабливим у складних управлінських ситуаціях із залученням різних секторів та рівнів управління, а також публічних та приватних суб’єктів [214]. Але деякі автори наголошують, що мережеве управління є слабким щодо вхідної легітимності, оскільки рішення в мережевих структурах часто приймаються у неформальній формі, тому стає незрозумілим, хто відповідає за їх прийняття і хто повинен нести відповідальність за реалізовану у відповідності до цих рішень політику. А той факт, що не всім громадянам надається однакова можливість брати участь в управлінні, викликає певні питання щодо демократичних аспектів мережевого управління.

Проте у літературі вказується на два (не взаємовиключні) шляхи покращення демократичної легітимності мережевого управління [168]. Одним

із способів є надати абсолютно всім зацікавленим сторонам можливість сформулювати свою інтереси, тобто залучати до вироблення управлінських рішень всі сторони, на які вони впливають, а не лише тих, хто вимагає формулювання лише ефективних рішень та забезпечення успішних результатів. Широка участь і відкриті та прозорі дискусії можуть сприяти легітимності рішень, що приймаються мережами. Крім того, широка участь може збільшити ємність системи, а отже, рішення можуть бути кращими, оскільки вони ґрунтуватимуться на більшій поінформованості. Місцеві виконавці отримають краще розуміння проблем та можливих шляхів їх вирішення, а отже, покращать ефективність відповідних заходів та досягнення поставлених цілей відповідної політики.

Другий спосіб – це пов’язати мережеві рішення з рішеннями, прийнятими обраними органами місцевого самоврядування. Тоді управлінська мережа братиме участь у переговорах або обговореннях, що передують чи супроводжують офіційні рішення, прийняті органами місцевого самоврядування або в інших формально узаконених формах взаємодії. Тобто рішення або угоди, прийняті мережею, будуть санкціоновані виборними асамблеями, такими як місцеві ради. Крім того, місцеві ради можуть легітимізувати мережі, будучи їх активними партнерами. Таким чином, публічне управління може впливати на здатність мереж задовольняти вимоги як потужності управлінської системи (здатності вирішувати проблеми), так і демократичної легітимності, впливаючи на їх структуру та функції. Розглянемо ці аспекти докладніше.

Структура мережі. В управлінні мережею можна розрізняти суб’єктів, які володіють певними ресурсами, які сприятимуть вирішенню проблем чи досягненню цілей, та суб’єктів, які мають певний інтерес у відповідній політиці, оскільки їх це стосується [154]. До першої групи належать актори, що володіють економічними ресурсами, та актори, що володіють певним формальним авторитетом чи знаннями. Згідно із Шміттером [215], можна розрізняти два типи принципів вибору для таких мереж. Відповідно до

принципу мінімального порогового значення (або принципу цільової групи), до мережи включаються лише ті суб'єкти, які вважаються здатними сприяти вирішенню проблеми. Це включає також акторів, які потенційно можуть зірвати співпрацю. Щодо системної спроможності мереж, участь таких акторів має вирішальне значення. Співпраця з боку акторів, що володіють важливими ресурсами та мають сприяти вирішенню проблеми (або досягненню суспільних цілей), забезпечується саме за допомогою мережевої структури. Участь відповідно до принципу мінімального порогового значення зазвичай сприяє вихідній легітимності.

Принцип стейкхолдінгу передбачає, що до участі запрошуються всі суб'єкти, які мають зацікавленість у даній проблемі. Через це всі зацікавлені сторони мають можливість висловити свої інтереси. Принцип стейкхолдінгу може таким чином сприяти вхідній легітимності.

На практиці серед реальних управлінських мереж, створених для сприяння сталому розвитку територій, можна знайти як мережі, які більш-менш відповідають принципу мінімального порогового значення, так і мережі, які більш-менш відповідають принципу стейкхолдінгу. Хоча певні дослідження, що вивчають управлінські мережі сталого розвитку чи участь у них, вказують на той факт, що під час формування таких мереж більше переваги надається принципу мінімального порогового значення, ніж принципу стейкхолдінгу [161], що часто не сприяє вхідній легітимності таких мереж.

Функції мережі. Цілі мережевої взаємодії можуть змінюватись, залишаючи учасників мережі з різними можливостями впливати на результат процесу, тобто може змінюватись формальна влада мережі: від консультативної, що передбачає надання членам мережі права голосу та висловлення своєї думки з певних приводів для консультування органів публічної влади, через ведення переговорів, пошуку компромісів чи консенсусу, метою яких є досягнення прийнятних для всіх сторін рішень, до того, що мережа фактично сама ухвалює рішення.

Функції мережі впливають на зв’язки з органами публічної влади. У першому випадку (консультування) мережі дають поради або консультації суб’єктам публічного управління, які приймають рішення на основі цього, а також інших чинників.

У другому випадку учасники мережі (включаючи громадських діячів) домовляються про угоди та компроміси. Незважаючи на те, що органи влади в принципі можуть вільно приймати рішення, у демократичній державі вони твердо зобов’язані приймати рішення відповідно до компромісів, тобто санкціонувати рішення, прийняті мережею. Однак органи публічної влади відповідальні перед мешканцями певної території і повинні враховувати усі зацікавлені інтереси. Той факт, що остаточне рішення приймається виборними органами, може перешкоджати вирішенню ситуацій, коли витрати на політику перекладаються на суб’єктів, які не беруть участі у мережі.

У третьому випадку мережі чітко відводиться вирішальна роль. Наприклад, мережа може вирішити, які проекти фінансувати. Роль органів влади тут є переважно як одного з учасників мережі, що частково фінансує її діяльність та визначає рамки цієї діяльності. Через це мережа підзвітна органам влади, але зв’язки мережі за цього випадку з органами влади є слабкішими, ніж за перших двох випадків.

На практиці можна знайти приклади всіх трьох функцій серед створених управлінських мереж, що вирішують проблеми сталого розвитку. Проте тенденція до управління мережами демонструє рух у напрямку надання таким мережам більш вирішальної ролі, або у веденні переговорів, або у прийнятті остаточних рішень щодо впровадження певних політичних заходів.

Отже, незважаючи на те, що виявляються винятки, демократичну легітимність мереж більшою мірою намагаються забезпечити через тісні зв’язки з рішеннями, прийнятими органами влади, ніж через відкриття мереж для участі з боку всіх зацікавлених сторін. А участь у мережах приватних суб’єктів частіше має потенціал сприяти системній спроможності мережі. Це також може бути врахованим під час вибору включення та виключення

суб'єктів у реальних випадках створення управлінських мереж.

Повертаючись до питання про сприяння сталому розвитку шляхом досягнення необхідності координації між рівнями та секторами управління, а також через взаємодію публічного та приватного секторів, тобто через створення місцевих управлінських мереж, слід також відзначити певні проблеми, що виникають при цьому. До основних таких проблем слід віднести, по-перше, асиметричний розподіл влади та взаємозалежності, по-друге, асиметричний розподіл інтересів. Перша впливає на можливості досягнення потужного потенціалу вирішення проблем розвитку шляхом залучення суб'єктів, які мають ресурси, важливі для цього, друга впливає на можливості забезпечення демократичної легітимності, беручи до уваги інтереси всіх зацікавлених сторін. Розглянемо ці проблеми докладніше.

Асиметричний розподіл влади та взаємозалежності. Сприяння сталому розвитку залежить від співпраці акторів, які представляють різні світогляди, цінності, цілі та інтереси. У такій ситуації забезпечити добровільну участь усіх власників ресурсів у співпраці щодо розвитку є серйозним викликом. Але здатність управлінських мереж вирішувати проблеми сталого розвитку залежить саме від участі акторів, які мають ресурси, необхідні для сприяння вирішенню цих проблем, тобто вони повинні відчувати, що це в їхніх інтересах брати участь у співпраці та брати на себе у зв'язку з цим певні зобов'язання, які визначаються зазвичай шляхом переговорів.

Проте навіть якщо різні актори дійсно залежать від інших для досягнення своїх цілей, розподіл залежностей між ними не є рівним. Традиційний спосіб координації публічної політики між рівнями та гілками влади шляхом, наприклад, міжмуніципального або регіонального планування на практиці часто призводить до того, що деякі актори публічного сектору вважають своїм інтересом досягати цілей своєї місцевої або галузевої політики за допомогою відповідних інструментів політики, якими вони власноруч керують, а не для того, щоб взяти на себе зобов'язання стосовно співпраці з іншими акторами [113].

На жаль, подібна ситуація спостерігається у результаті створення управлінських мереж. Так, у деяких дослідженнях інтеграційної спроможності мереж, які займаються регіональним плануванням, стверджується, що розподіл взаємозалежностей між суб'єктами є важливим для пояснення відмінностей в інтеграційній спроможності [160]. І однією з важливих перешкод на шляху до досягнення мети комплексного регіонального планування та управління є той факт, що важливі публічні актори (як і раніше) сприймають більшу вигоду від просування своїх власних цілей та цінностей за допомогою інструментів політики, якими керує сама влада, ніж від участі у регіональному співробітництві навколо інтегрованої стратегії. Дослідження також показують, що у регіонах, де тиск на території та конфлікти між різними інтересами користувачів є більш помітними, різні актори об'єднуються у мережі, створені для сприяння комплексному управлінню регіонами. Інтеграційна спроможність процесу планування стає більшою, якщо контекст створює сильніші взаємозалежності, що, ймовірно, впливає на зацікавленість акторів у співпраці.

Управління мережею – це горизонтальні способи взаємодії, де участь у принципі є добровільною: усі актори мають сприймати певну позитивну віддачу від участі у мережі. У ситуації з асиметричними взаємозалежностями не обов'язково, щоб усі актори, які володіють ресурсами чи повноваженнями, необхідними для вирішення проблем розвитку, бачили участь в їх інтересах. Є кілька прикладів того, що у деяких країнах державні органи з охорони навколишнього природного середовища виступають проти ідеї співпраці з органами місцевого самоврядування чи власниками земель в управлінні природними територіями, що охороняються або вважаються гідними охорони [159]. Ці державні органи вважали за краще нести повну відповідальність за управління такими територіями самостійно, і тому обрали стратегію дезертирства. Участь екологічних відомств у цих випадках забезпечувалася диктатом вищого рівня: або Парламентом, або відповідним Міністерством.

Актори, які обирають дезертирство, а не співпрацю, ілюструють той

факт, що управління мережею ґрунтується на передумові, що всі актори, які володіють важливими ресурсами чи повноваженнями, дійсно сприймають певну вигоду від участі у співпраці щодо забезпечення сталого розвитку. І, до речі, центральні органи влади можуть забезпечувати співпрацю між різними групами інтересів, між різними акторами, «розмахуючи палицею» примусу, роблячи неучасть менш привабливою, або пропонуючи стимули, роблячи участь більш привабливою. У даному разі держава відіграє своєрідну роль «мета-губернатора», особливо якщо забезпечує власне представництво в мережах цільових груп та інших власників ресурсів [161].

Практичний досвід дійсно ілюструє важливість забезпечення участі та прихильності важливих публічних акторів, а також труднощі, пов’язані з цим. Цей досвід також показує, що центральний уряд не завжди бере на себе активну роль «мета-губернатора», щоб забезпечити співпрацю з усіма відповідними публічними акторами. І досить часто досвід природокористування викликає певні сумніви щодо бажання органів влади, які опікуються захистом навколишнього середовища, співпрацювати у проектах, спрямованих на стимулювання економічного розвитку та комерційного виробництва.

Існують також великі проблеми щодо залучення важливих власників приватних ресурсів. Воля місцевих економічних суб’єктів сприяти виробництву колективних благ, таких як біорізноманіття чи ландшафтні якості, часто обмежена і, ймовірно, залежить від можливості отримати деякі додаткові приватні вигоди. Особливо великі компанії часто мають економічну силу, що дає їм великий ступінь незалежності від держави. Але дослідження щодо політичних мереж та сталого розвитку міст прийшли до висновку, що потужність місцевої економічної системи зменшується через те, що представники важливих галузей не бажають брати участь у співпраці щодо забезпечення сталого розвитку, і що їхній дезертирський вибір обмежує можливості місцевої управлінської мережі знайти ефективні рішення для управління та розвитку території [159].

Той факт, що впливові актори чинять опір співпраці, або через неучасть, або через примусове залучення з невеликою кількістю зобов'язань щодо координації діяльності, є причиною зниження спроможності системи управління мережею. За такої ситуації воля до пошуку узгоджених та інтегрованих рішень часто відсутня або низька, а у ситуаціях, коли потужні актори дійсно домінують у взаємодії та використовують мережу для просування власних інтересів, виникає питання легітимності рішень даної управлінської мережі. І поточний досвід ілюструє великі виклики, з якими стикаються центральна та місцева влада у здійсненні ефективного метауправління, забезпечуючи участь акторів, які володіють важливими для забезпечення сталого розвитку ресурсами.

Асиметричний розподіл інтересів. Як вже зазначалось, основу можливого конфлікту щодо сталого розвитку територій складають протиріччя між збереженням та використанням, або, іншими словами, між здатністю територій виробляти колективні блага і можливість виробництва на даних територіях приватних благ. Застосування принципу мінімального порогового значення (або принципу цільової групи) щодо участі приватних акторів часто означало б надання пріоритету суб'єктам, зацікавленим у комерційному видобутку природних ресурсів, розташованих на тій чи іншій території.

Як згадувалося, такі суб'єкти здійснюють діяльність з потенційним негативним впливом на інші види діяльності, а також на природні якості території, тобто діяльність, яка, за великим рахунком, має бути обмеженою або взагалі забороненою. Проте серед цих суб'єктів є актори, які мають ресурси, важливі для досягнення сталого розвитку, або його економічної складової, саме тому і застосовується згаданий принцип мінімального порогового значення. Застосування цього принципу також означає, що приватні суб'єкти, яким надається пріоритет та які користуються колективними благами, виробленими в цій сфері, будуть, ймовірно, менш зацікавлені в інвестуванні ресурсів для сталого розвитку території. Таким чином, застосування принципу мінімального порогового значення передбачає надання переваги лише одній

стороні зазначеного конфлікту.

Зв’язки з місцевою представницькою демократичною системою не забезпечують врахування всіх заінтересованих інтересів. Інтереси економічного розвитку та виробництва приватних товарів у комерційних цілях, ймовірно, будуть домінувати серед виборців місцевих політиків, адже тут йдеться про економічний розвиток на благо місцевих виробників і жителів у цілому.

Натомість, споживання колективних благ не обмежується місцевими суб’єктами. Вірніше навпаки. У рекреаційному використанні багатьох територій (наприклад, національних парків) домінують люди, які проживають у місцевостях за межами цих територій, а природні цінності біорізноманіття часто цінуються більше серед міського населення, ніж у сільській місцевості. Тому інтереси збереження переважно знаходяться поза межами місцевої юрисдикції, а місцеві політики притягаються до політичної відповідальності виборчими округами, де панують інтереси економічного розвитку.

Питання участі – це також питання впливу. Застосування принципу мінімального порогового значення (принципу цільової групи) та надання пріоритету участі громадськості з боку акторів, які представляють місцеві органи влади, може призвести до зменшення виробництва колективних благ та більшого наголосу на комерційному видобутку на певних територіях, який буде більший за той, що вважається оптимальним у ширшому територіальному та соціальному контексті. Упереджене представництво, що веде до результатів, які не враховують занепокоєння всіх сторін, є проблемою демократії, а також легітимності, а не лише проблемою оптимального виробництва колективних благ.

Незважаючи на те, що існують винятки, на практиці можна спостерігати тенденцію віддавати перевагу принципу мінімального порогового значення (принципу цільової групи), коли створюються управлінські мережі. Часто, особливо у сільській місцевості, у функціонуванні таких мереж беруть участь власники земельних ділянок, місцеві виробники та представники туристичної

галузі, котрі обстоюють власні приватні інтереси, а екологічні та рекреаційні інтереси враховуються у даному разі меншою мірою. Крім того, серед публічних акторів пріоритет надається представникам місцевих органів влади, оскільки діяльність мережі пов'язана з рішеннями, прийнятими місцевими радами.

Такі управлінські мережі, де домінують місцеві цільові групи, що представляють інтереси видобутку ресурсів, та місцева влада, яка часто прихильна до цих інтересів, часто піддаються критиці з боку акторів, що представляють інтереси охорони навколишнього середовища та рекреаційні інтереси, за те, що ці мережі не дбають належним чином про екологічні та природні цінності. Це вказує на те, що на практиці часто мережева управлінська структура не в змозі досягти узгодженого консенсусу, який охоплює всі зацікавлені інтереси. І основною причиною тут є те, що управлінські мережі більше стурбовані забезпеченням участі важливих з точки зору наявності ресурсів цільових груп, а не урахуванням інтересів всіх цільових груп, що призводить (одразу або поступово) до домінування акторів, які сприяють інтересам місцевого економічного розвитку, а не сталого розвитку. Тому відповідальністю місцевих органів влади, зокрема, місцевих рад, є урахування інтересів усіх зацікавлених сторін до остаточного прийняття рішень управлінськими мережами.

Так, Ховік і Вабо [161] зазначають з цього приводу наступне: «Це можна пояснити просто конфліктною структурою тих випадків, які ми вивчали, досліджуючи управлінські мережі, що займаються транскордонними природними ресурсами. Місцеві ради та мери представляли лише одну частину конфлікту. Мери та інші політики, як правило, підтримують діяльність місцевих приватних суб'єктів. Така позиція політиків цінується громадськістю, і при цьому мало або зовсім не розуміється потенційна шкода для сталого розвитку. Тому те, що місцеві політики вирішили стати на сторону сильних місцевих інтересів, не повинно викликати несподіванки. У питаннях, коли рішення залишаються за кожним муніципалітетом, вони сприяють

місцевим інтересам. Але коли рішення приймаються під загрозою примусу національного уряду, місцеві політики активно намагаються досягти консенсусу з іншими групами інтересів, цінності яких відрізняються від їх власних». Таким чином, якщо враховувати ширший спектр інтересів, у функціонуванні місцевих управлінських мереж має бути також представництво центральних органів влади, оскільки це краще сприятиме прийняттю та реалізації рішень, спрямованих на забезпечення місцевого сталого розвитку.

Деякі автори стверджують, що існує компроміс між відкритою та інклюзивною мережею, що забезпечує демократичну легітимність, та здатністю мереж ефективно вирішувати проблеми, з якими вони стикаються [129]. Наприклад, норвезькі дослідники Ховік і Вабо [161] вивчаючі управлінські мережі у сфері сталого розвитку міст у Норвегії, показали, що широка участь та відкритість дійсно сприяли як системній спроможності, так і демократичній легітимності мереж.

Однак слід розуміти, що у питаннях сталого розвитку часто виникають глибокі конфлікти інтересів між різними групами інтересів, і безпрограшне рішення може бути важко знайти. Зменшуючи кількість суб’єктів, можна обмежити очікувані трансакційні витрати на переговори про компроміси [213], питання, однак, у тому, чи такі компроміси представлятимуть ефективні рішення для вирішення даної проблеми (безпосередньо, або опосередковано), уникаючи питань легітимності та опору з боку зацікавлених сторін.

Політика сталого розвитку, за визначенням, є довгостроковою, адже йдеться про забезпечення того, щоб нинішня людська діяльність не зменшувала можливості майбутнього покоління. При цьому екологічна деградація часто є результатом поєднання багатьох різних видів діяльності, як місцевих, так і зовнішніх. Обидві ці характеристики політики сталого розвитку, – довгострокові наслідки та складний причинно-наслідковий зв’язок, – означають, що результати, а отже, ефективність чи спроможність управлінської системи, що реалізує таку політику, будуть постійно підлягати

сумніву та оскаржуватися. Це ускладнює легітимність політики через її результати. Тому важливо забезпечити якомога повніше урахування інтересів усіх зацікавлених сторін, причому як місцевих, так і зовнішніх.

Більше того, існує необхідність використання підходів демократичного метауправління, коли центральні органи влади беруть на себе відповідальність за адаптацію механізмів, які сприятимуть легітимності політики сталого розвитку, або вимагаючи участі в управлінні більшої кількості акторів, та/або пов'язуючи рішення управлінської мережі з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Якщо ж такі рішення дійсно обмежують системну ємність управлінської мережі, тобто якщо конфлікт з приводу сталого розвитку настільки глибокий, що вирішення неможливо знайти шляхом горизонтальної взаємодії і переговорів, тоді вирішення цієї ситуації має взяти на себе центральний рівень публічної влади. Саме для цього він має бути представленим у місцевих управлінських мережах.

Висновки до першого розділу

1. З'ясовано, що сталий місцевий розвиток, як і сталий розвиток, має три основні елементи: навколишнє середовище (біосфера та управління ресурсами), суспільство (вирішення питань справедливості, інтеграція, згуртованість і бідність) та економіка (якісні та кількісні економічні показники). При цьому існують різні наукові течії, які пов'язують сталий місцевий розвиток з певними факторами. Насамперед, це інновації, що розглядаються як фундаментальна сила, і на яких робиться наголос, наприклад, в теорії інноваційного середовища, концепції «розумного зростання», а також підходах, що досліджують взаємозв'язок між інноваціями та ендогенним розвитком. Деякі дослідження орієнтовані на побудову цілісної соціально-екологічної бази, яка має слугувати основою для складання, виконання та контролю планів розвитку територій або на «технологічний»

підхід до територіального розвитку. Втім слід визнати, що інновації, незважаючи на свій суттєвий потенціал, можуть стримуватися адміністративними та політико-правовими бар'єрами. Крім того, бізнес-сектор, який розглядається основним драйвером інновацій у зазначених підходах, не є єдиним джерелом інновацій, оскільки публічний сектор та галузь знань також впливають на інноваційні процеси через управління публічними ресурсами або генерування знань. Тому слід надати перевагу підходу, що робить наголос на участі громадян, але поєднуючи цю участь з використанням інновацій.

2. Визначено, що на даний час спостерігається все більше зростання визнання ролі територій і особливо населених пунктів як ключових складових забезпечення сталого розвитку. Поряд з цим виявлено декілька теорій та чинників, що впливали і/або впливають на сталий місцевий розвиток у часі: екологічна модернізація; слабка та сильна сталість; соціальна економіка, економічний розвиток громад, зелена економіка та самозабезпечення; ефективне використання ресурсів, циклічна економіка та міський метаболізм; «соціальний» та «справедливий» аспекти сталості; стійкість; екологічний слід; концепція громадського здоров'я.

3. Визначено, що сталість розвитку – це мета, яку слід територіалізувати, щоб досягти на практиці, оскільки певні особливості та потенціал змінюються в кожному місцевому контексті. Тобто саме місцевий вимір є фундаментальним для визначення та вирішення проблем сталості. При цьому, як показало дослідження, впровадження принципів сталого розвитку сприятиме поліпшенню добробуту місцевих громад та їхньому подальшому соціально-економічному розвитку. Зокрема, можна очікувати на такі позитивні ефекти: вдосконалення системи освіти; ефективна організація та функціонування системи охорони здоров'я; підвищення рівня зайнятості та рівня життя в громаді; зменшення кількості людей, які живуть за межею бідності; покращення харчування, середовища проживання та соціального середовища; підвищення якості повітря, води, ґрунту, відтак, навколишнього

середовища у цілому; охорона та розширення зелених насаджень; зберігання та переробка відходів; покращення якості публічних послуг; удосконалення політики просторового планування; залучення іноземних інвестицій та збільшення автохтонних інвестицій. Але для цього місцеві органи влади зобов'язані розробляти стратегії залучення інвестицій і особливо активізувати свої зусилля для фінансування тих цілей, які відповідають безпосереднім інтересам громади.

4. Відповідальність місцевих органів влади є особливістю сталого розвитку щодо їх зобов'язання розробляти цільові проекти розвитку у різних сферах. Крім того, для підтримки місцевого сталого розвитку місцеві органи влади мають налагодити партнерство з центральними та іншими місцевими органами влади, різними приватними суб'єктами, волонтерами, представниками громадськості з метою забезпечення стійкого економічного зростання та покращення умов життя. Місцеві чинники сталості також суттєво сприяють у сучасних умовах створенню полюсів розвитку. Конкурентна перевага полюсів розвитку полягає в існуванні високорозвинених компаній, закладів вищої освіти, кваліфікованої робочої сили, транспортної інфраструктури, структури виробничої діяльності.

5. Встановлено, що цілі сталого розвитку не можуть бути досягнутими незалежними діями окремих публічних чи приватних суб'єктів, необхідні їхні скоординовані дії. Політика сталого розвитку перетинає кордони політичних секторів, а також кордони між публічним та приватним сектором, тобто сталий розвиток є крос-функціональним. Він також перетинає кордони територіальних юрисдикцій, будь-то місцеві, регіональні чи національні. До того ж, кордони екосистем не відповідають кордонам між адміністративно-територіальними одиницями, тому діяльність, здійснена в одному місці, впливає на людей, які живуть в інших місцях, а також люди, які живуть в одному місці, можуть мати законні інтереси щодо природних ресурсів та ландшафтних цінностей територій, розташованих в інших юрисдикціях. Отже важко територіально та функціонально реалізовувати цілі сталого розвитку

таким чином, щоб зовнішні ефекти були повністю інтерналізовані. Цілі сталого розвитку знаходяться на перетині між різними юрисдикціями, різними секторами управління, а також різними рівнями управління. Таким чином, реалізація цих цілей представляє суттєвий виклик для координації та інтеграції дій багатьох акторів, відповідно, необхідним є створення складних інституційних структур.

6. Відповідно до цього було обґрунтовано підхід, за якого виклики сталого місцевого розвитку вирішуються шляхом створення нових інституційних структур, що утворюють міжорганізаційні управлінські мережі, які є корпораціями публічних акторів, що представляють різні сектори та рівні влади, а також приватних акторів. Такі мережі мають сприяти здійсненню скоординованих дій, необхідних для вирішення проблем сталого розвитку в певних сферах. Як відомо, концепція сталого розвитку ґрунтується на трьох стовпах: соціальному, економічному та екологічному. Але запропоновано розглядати необхідні для забезпечення сталого місцевого розвитку інститути як його четвертий стовп, і одним із таких інститутів і є місцеві управлінські мережі. Визначено, що до управління мережею необхідно залучати суб'єктів, які мають певні ресурси або іншим чином сприяють вирішенню відповідних проблем. Крім того, існує необхідність враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін для досягнення легітимності. При цьому визначено два виклики, які необхідно враховувати. По-перше, це виклик залучення всіх сильних акторів до ситуацій асиметричного розподілу взаємозалежностей, що призводить до того, що деякі з них не вважатимуть здійснення реальної співпраці у своїх інтересах. По-друге, це виклик, викликаний асиметричним розподілом інтересів, де інтереси видобутку комерційних ресурсів переважають серед місцевих приватних акторів та місцевих органів влади, які також є важливими власниками ресурсів, а інтереси збереження навколишнього середовища переважають серед зовнішніх стейкхолдерів, які також є зацікавленими сторонами. Нівелювання цих викликів є можливим через залучення до місцевих управлінських мереж представників громадськості. При цьому

управління мережею слід оцінювати як з точки зору її спроможності вирішувати проблеми, які вона береться вирішувати, так і з точки зору дотримання демократичних стандартів, які стверджують, що люди повинні мати можливість впливати на рішення, які впливають на них самих. Тому важливою характеристикою управлінської мережі є її легітимність. У даному разі, легітимність – це прийняття та підтримка певної системи (або мережі у даному випадку) тими, на кого впливають її рішення. Вихідна легітимність досягається шляхом політичного вибору, який ефективно сприяє загальному добробуту відповідного виборчого округу; а вхідна легітимність забезпечується, якщо політичні рішення відображають інтереси пересічних громадян.

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

2.1. Нормативно-правові засади забезпечення сталого розвитку в Україні

Незважаючи на велику актуальність проблематики сталого розвитку, особливо за останні 20-30 років, слід констатувати, що в Україні питання забезпечення сталого розвитку поки що не знайшли, на наш погляд, достатнього відображення у нормативно-правовій базі. Частково, на нашу думку, це пов’язано із відсутністю чітко визначених відповідальних за забезпечення сталого розвитку суб’єктів. Хоча спроби зробити це було здійснено кілька разів.

Перша подібна спроба простежується в Указі Президента України від 3 травня 2003 року № 388/2003 «Про Положення про Національну раду зі сталого розвитку України та її персональний склад» [61]. У документі зазначалось, що Національна рада зі сталого розвитку України є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. При цьому основними завданнями Національної ради було визначено такі:

– вироблення пропозицій щодо національної стратегії переходу України на принципи сталого розвитку;

– оцінка стану реалізації державної політики щодо створення еколого-економічних передумов для сталого розвитку України;

– експертиза проектів законів України, інших нормативно-правових актів з питань організації використання природно-ресурсного потенціалу, державної політики у сфері матеріального виробництва та здійснення заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку України;

– аналіз проектів національних та державних науково-технічних програм, пропозицій щодо узгодження пріоритетних напрямів розвитку

економіки і збереження навколишнього середовища, основних засад та напрямів ефективної системи екологічної політики і виховання, міжнародного співробітництва у цій сфері;

– сприяння координації діяльності органів державної влади, наукових та громадських організацій у питанні сталого розвитку України;

– розроблення пропозицій, спрямованих на виконання рішень та рекомендацій Комісії сталого розвитку Економічної та соціальної ради ООН;

– підготовка пропозицій щодо фінансування науково-практичних робіт з питань сталого розвитку України, аналіз ефективності використання коштів, що виділяються для цього.

Тобто, як можна бачити, на Національну раду покладались досить серйозні завдання, реалізація яких протягом тривалого часу дозволила б досягти реальних успіхів щодо забезпечення в Україні сталого розвитку. Проте за декілька років Національну раду було ліквідовано Указом Президента України від 19 лютого 2007 року № 118/2007 «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів» [58].

Натомість за два роки було створено новий консультативно-дорадчий орган при Президентові України – видано Указ Президента України від 21 серпня 2009 року № 664/2009 «Про Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України» [60]. В Указі визначено такі завдання Національної ради:

– вивчення стану реалізації державної політики у сферах наукової та інноваційної діяльності щодо забезпечення реалізації принципів сталого розвитку, підготовка пропозицій щодо пріоритетів розвитку наукової та інноваційної діяльності;

– оцінка стану розвитку науки та інноваційної діяльності, впровадження моделі сталого розвитку, аналіз та обговорення проблемних питань, що їх стримують, а також підготовка та подання Президентові України пропозицій щодо їх розв’язання;

– узагальнення міжнародного досвіду з формування та реалізації

державної політики у сферах наукової та інноваційної діяльності, її спрямування на впровадження моделі сталого розвитку та підготовка пропозицій щодо використання такого досвіду в Україні;

– аналіз проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань наукової та інноваційної діяльності, впровадження моделі сталого розвитку; організація, проведення громадських консультацій стосовно проектів відповідних актів та підготовка рекомендацій із зазначених питань;

– розгляд пропозицій державних органів, вітчизняних, іноземних та міжнародних організацій, підприємств і установ стосовно активізації, в тому числі стимулювання, наукової та інноваційної діяльності з метою забезпечення сталого розвитку України.

По суті, як можна бачити, завдання другої Національної ради дуже схожі на завдання першої, але слід згадати, що якщо у 2003 році в Україні була президентсько-парламентська республіка, то у 2009 році – парламентсько-президентська, тому доречніше було створювати Національну ради як консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України, а не при Президентові України.

Втім друга Національна рада проіснувала зовсім недовго, і її було ліквідовано Указом Президента України від 2 квітня 2010 року № 492/2010 «Про ліквідацію Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України та її секретаріату» [59].

Нарешті, третій консультативно-дорадчий орган, що має у своїй назві слово «сталий» було утворено у 2018 році Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2018 р. № 478 «Про утворення Ради з питань торгівлі та сталого розвитку» [65]. Але якщо подивитись на функції цієї ради, то бачимо наступне: «Рада з питань торгівлі та сталого розвитку є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, що утворюється з метою забезпечення започаткування роботи дорадчої групи з питань сталого розвитку та відбору кандидатів до групи експертів відповідно до статті 299 «Інститути громадянського суспільства» та статті 301 «Група

експертів» глави 13 «Торгівля та сталий розвиток» розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Тобто цей орган безпосередньо питаннями сталого розвитку не займається, а лише забезпечує створення іншої дорадчої групи, яке вже має займатись цими питаннями. До речі, «тимчасовість» Ради з питань торгівлі та сталого розвитку триває і досі, останні зміни до цієї Постанови Кабміну було внесено 17 березня 2021 року.

Незважаючи на певну «розмитість» суб'єктності щодо забезпечення сталого розвитку слід відзначити декілька ґрунтовних документів, що приймались з даної проблематики. Насамперед, це Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [63]. Як зазначено, метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Тобто мета не зовсім відповідає власне поняттю «сталості», радше йдеться про розвиток держави у цілому. Це підтверджується визначеними чотирма векторами «руху уперед»:

1) вектором розвитку – забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя;

2) вектором безпеки – забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності;

3) вектором відповідальності – забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах;

4) вектором гордості – забезпечення взаємної поваги та толерантності в

суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт.

З цих векторів лише перший і частково другий можна віднести до сфери сталого розвитку. Для забезпечення цих векторів передбачалось реалізувати 62 реформи та програми розвитку держави, а саме:

1) за вектором розвитку:

Дерегуляція та розвиток підприємництва;

Програма розвитку малого та середнього бізнесу;

Податкова реформа;

Реформа захисту економічної конкуренції;

Реформа корпоративного права;

Реформа фінансового сектору;

Реформа ринку капіталу;

Реформа сфери трудових відносин;

Реформа транспортної інфраструктури;

Реформа телекомунікаційної інфраструктури;

Програма участі в транс'європейських мережах;

Реформа державної митної справи та інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу;

Реформа монетарної політики;

Програма розвитку українського експорту;

Реформа енергетики;

Програма енергоефективності;

Реформа сільського господарства та рибальства;

Земельна реформа;

Реформа житлово-комунального господарства;

Реформа статистики;

Програма залучення інвестицій;

Реформа дипломатичної служби;

Реформа у сфері здійснення державних закупівель;

Реформа державного фінансового контролю та бюджетних відносин;

Реформа державної служби та оптимізація системи державних органів;

Реформа управління державною власністю;

2) за вектором безпеки:

Реформа системи національної безпеки та оборони;

Реформа оборонно-промислового комплексу;

Судова реформа;

Оновлення влади та антикорупційна реформа;

Програма електронного урядування;

Реформа правоохоронної системи;

Програма енергонезалежності;

Реформа захисту інтелектуальної власності;

Програма збереження навколишнього природного середовища;

3) за вектором відповідальності:

Децентралізація та реформа державного управління;

Реформа регіональної політики;

Програма національної єдності та підтримки національних меншин;

Конституційна реформа;

Реформа виборчого законодавства;

Реформа системи соціального захисту;

Пенсійна реформа;

Реформа системи охорони здоров’я;

Реформа у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів;

Реформа у сфері захисту прав споживачів;

Програма популяризації фізичної культури та спорту;

Програма здорового способу життя та довголіття;

Реформа освіти;

Програма розвитку для дітей та юнацтва;

4) за вектором гордості:

Програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі;

Програма створення бренду «Україна»;

Реформа нагородної справи;

Програма розвитку інновацій;

Розвиток інформаційного суспільства та медіа;

Реформа державної політики у сфері науки та досліджень;

Українська космічна програма;

Програма розвитку туризму;

Реформа державної політики у сфері культури;

Програма розвитку національного кіновиробництва;

Програма розвитку національної видавничої справи;

Реформа державної політики у сфері спорту;

Програма залучення талантів.

Перелік реформ і програм, безперечно, важливих, проте підтверджує наш попередній висновок про те, що йдеться про загальний розвиток держави без особливого акценту на сталості, хоча опосередковано багато із зазначених реформ і програм можна пов’язати зі сталим розвитком.

Ще у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» було визначено десять пріоритетних реформ і програм, а саме:

1. Реформа системи національної безпеки та оборони.
2. Оновлення влади та антикорупційна реформа.
3. Судова реформа.
4. Реформа правоохоронної системи.
5. Децентралізація та реформа державного управління.
6. Дерегуляція та розвиток підприємництва.
7. Реформа системи охорони здоров’я.
8. Податкова реформа.
9. 298Програма енергонезалежності.
10. Програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі.

Знов таки, як можна бачити, безпосередньо з питаннями сталого

розвитку пов’язана лише програма енергонезалежності, головним завданням якої будо визначено забезпечення енергетичної безпеки і перехід до енергоефективного та енергоощадного використання та споживання енергоресурсів із впровадженням інноваційних технологій.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку, що ухвалив підсумковий документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [55], у якому було затверджено 17 цілей сталого розвитку та 169 відповідних завдань.

До цілей сталого розвитку було віднесено такі:

Ціль 1. Подолання бідності.

Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства.

Ціль 3. Міцне здоров’я і благополуччя.

Ціль 4. Якісна освіта.

Ціль 5. Гендерна рівність.

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови.

Ціль 7. Доступна та чиста енергія.

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання.

Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура.

Ціль 10. Скорочення нерівності.

Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад.

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво.

Ціль 13. Пом’якшення наслідків зміни клімату

Ціль 14. Збереження морських ресурсів.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші.

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути.

Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку.

Як можна бачити, зазначені цілі дійсно пов’язані із забезпеченням сталого розвитку, з різними його аспектами.

Прийняття даного документу стало важливою подією як міжнародного,

так і національних масштабів. Україна приєдналась до процесу забезпечення сталого розвитку поряд з іншими країнами-членами ООН. У результаті цього було створено національну система цілей сталого розвитку, що складається із 86 завдань. Також було розроблено і затверджено індикатори, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку. Дані індикатори наведено у Додатку 2.

У розвиток Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» і враховуючи 17 цілей сталого розвитку зазначені вище було підготовлено Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015 «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» [64]. Це був дійсно стратегічний документ, який визначив сукупність національних стратегічних цілей (всього 7), відповідних оперативних цілей і завдань. У контексті нашого дослідження особливо цікавою видається «Стратегічна ціль 2. Забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку». Дана ціль розкривається таким чином:

Операційна ціль 2.1. Сприяти сталому розвитку агропромислового комплексу.

Завдання:

• До 2030 року підвищити вдвічі продуктивність людської праці у сільському господарстві (до 15 тис. дол. США на рік у розрахунку на одного зайнятого в аграрному секторі) та доходи дрібних виробників аграрної продукції, зокрема жінок, фермерських сімейних господарств, скотарів і рибалок, у том числі шляхом забезпечення гарантованого та рівного доступу до землі, інших виробничих ресурсів і чинників сільськогосподарського виробництва, знань, фінансових послуг, ринків і можливостей для збільшення доданої вартості та зайнятості в несільськогосподарських секторах.

• Сприяти створенню та розвитку малих сільськогосподарських підприємств (до 50 га земельних угідь).

• Наростити питому вагу продукції харчової промисловості та переробленої сільськогосподарської сировини у експорті до 65 %.

• До 2030 року забезпечити створення систем збалансованого

виробництва продуктів харчування та запровадити методи ведення сільського господарства, які дають можливість підвищити життєстійкість і продуктивність та збільшити обсяги виробництва, сприяють збереженню екосистем, зміцнюють здатність адаптуватися до зміни клімату, екстремальних погодних явищ, посух, повеней та інших стихійних лих і поступово поліпшують якість земель і ґрунтів.

• До 2030 року збільшити площу земель сільськогосподарського призначення, зайнятих під органічним виробництвом, до 3 млн га та забезпечити щорічний приріст, починаючи з 2020 року, обсягів виробництва та реалізації органічної продукції щонайменше на 5 %.

• До 2020 року забезпечити збереження генетичного різноманіття насіння і культивованих рослин, а також сільськогосподарських і домашніх тварин та відповідних їм диких видів, у тому числі шляхом належного утримання різноманітних банків насіння і рослин на національному рівні.

• Збільшити інвестування в сільську інфраструктуру, сільськогосподарські дослідження, розвиток технологій і створення генетичних банків рослин і тварин.

• До 2020 року припинити незаконне вирощування генетично модифікованих рослин та використання генетично модифікованих організмів.

• Забезпечити належне функціонування ринків продовольства, зокрема шляхом зниження ринкових ризиків для сільгоспвиробників та урізноманітнення ринкових інструментів (страхування, гарантійні фонди, форвардна торгівля, торгівля деривативами, електронна торгівля тощо), використання механізмів проведення товарних і фінансових інтервенцій.

• Забезпечити населення, зокрема його малозабезпечені верстви, основними видами продовольства на рівні науково-обґрунтованих норм відповідно до міжнародних стандартів.

Операційна ціль 2.2. Забезпечити доступ до економічно прийнятних, надійних, низькьковуглецевих джерел енергії для всіх та підвищити ефективність використання енергії.

Завдання:

• До 2030 року розширити інфраструктуру та модернізувати мережі для надійного та збалансованого енергопостачання для споживачів у всіх регіонах України.

• Сприяти децентралізації енергозабезпечення для всіх шляхом створення умов для автономного енерговиробництва, зокрема на основі відновлюваних джерел енергії.

• До 2020 року зменшити рівень енергетичної залежності країни від зовнішніх поставок палива на 30 % шляхом розвитку власного виробництва та диверсифікації постачання первинних енергетичних ресурсів.

• До 2030 року збільшити частку енергії, вироблену з відновлюваних джерел, у загальному кінцевому споживанні енергії України до 17,1 %.

• Переорієнтувати субсидування виробництва та використання викопного палива на підтримку програм, спрямованих на вироблення енергії з відновлюваних джерел енергії (сонце, вітер, вода тощо), та програм енергозбереження та енергоефективності.

• До 2030 року активізувати міжнародну співпрацю з метою залучення інвестицій у розвиток інфраструктури і технологій виробництва екологічно чистої енергії.

• Забезпечити створення інфраструктури та накопичення ресурсів, необхідних для виведення з експлуатації енергоблоків вітчизняних АЕС.

• Забезпечити модернізацію діючих енергоблоків АЕС для підвищення та підтримання екологічної та радіаційної безпеки на рівні міжнародних стандартів.

• До 2030 року розширити інфраструктуру та модернізувати технології збалансованого енергопостачання в усіх регіонах України.

• До 2030 року забезпечити зниження енергоємності внутрішнього валового продукту щонайменше на 60 % шляхом впровадження програм і заходів, спрямованих на енергозбереження та підвищення енергоефективності секторів економіки.

• До 2020 року законодавчо закріпити економічні механізми стимулювання зменшення енергоспоживання та надати державні гарантії фінансової підтримки програмам енергозбереження.

• До 2030 року підвищити ККД теплогенеруючих установок до 92 %.

• До 2025 року втрати теплової енергії в мережах привести до рівня нормативних, до 2030 р. зменшити втрати тепла в мережах теплопостачання на 30 % нижче нормативних.

• До 2030 року зменшити втрати тепла та електроенергії за рахунок використання енергоефективнішого устаткування та приладів, а також комплексної термомодернізації будівель на 15 %.

Операційна ціль 2.3. Забезпечити сталий розвиток регіонів на основі збереження національних культурних цінностей і традицій.

Завдання:

• До 2020 року забезпечити розроблення і реалізацію стратегій, програм та планів сталого регіонального розвитку на основі Стратегії сталого розвитку України з метою забезпечення гармонійного поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів та забезпечення досягнення визначених цільових показників.

• Сприяти подальшому розвитку регіонів на основі врахування збалансованості природних, природно-ресурсних, історичних, соціокультурних чинників розвитку кожного регіону.

• Забезпечити поліпшення екологічної ситуації в регіонах з високим рівнем антропогенного навантаження.

• До 2030 року запровадити моделі сталого виробництва і споживання з урахуванням національних цінностей та традицій і досвіду природокористування.

• До 2030 року забезпечити створення єдиного національного інформаційно-культурного простору та його захист від негативних впливів геополітичних чинників та процесів глобалізації.

• Забезпечити захист та збереження наявних об’єктів всесвітньої

культурної і природної спадщини та активізувати діяльність щодо розширення переліку таких об’єктів на території України.

• Сприяти розвитку української культури та підтримці культур народів України.

Як можна бачити, цілі та завдання чітко структуровані, пов’язані між собою, мають індикатори оцінювання.

Незважаючи на свою важливість даний проект так і залишився проектом. Замість закону був прийнятий Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [66]. Даний Указ також посилається на 17 цілей сталого розвитку і визначає їх як цілі сталого розвитку України на період до 2017 року, хоча й у дещо розширеній трактовці, а саме:

1) подолання бідності;

2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;

3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;

4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;

5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;

6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;

7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;

8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;

9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;

10) скорочення нерівності;

11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;

12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;

13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;

14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;

15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;

16) сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;

17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Даним Указом даються завдання Кабінету Міністрів України, зокрема, щодо упровадження дієвої системи моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку України на період до 2030. Для такого моніторингу, проте, використовується система національних індикаторів цілей сталого розвитку, затверджених Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 686-р «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку» [56], яку було створено з використанням методології Економічної та соціальної комісії для Азії та Тихого океану (UNESCAP), і про яку ми вже згадували вище.

З точки зору нашого дослідження особливий інтерес представляє «Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад», проте індикатори, наведені для неї, не відображають, на наш погляд, повною мірою саме місцевий сталий

розвиток, отже потребують удосконалення. Це такі індикатори:

11.2.1. Частка регіонів, що затвердили і впроваджують регіональні стратегії розвитку та плани заходів з їх реалізації, розроблені за участю громадськості, %.

11.3.1. Кількість об’єктів культурної та природної спадщини, які включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, одиниць.

11.3.2. Кількість пам’яток національного значення, включених до Державного реєстру нерухомих пам’яток України, одиниць.

11.3.3. Площа природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, % території країни.

11.5.1. Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів, % до рівня 2015 року.

11.5.2. Кількість міст, у яких середньорічні концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць.

Останній нормативно-правовий документ, що міститься у базі даних Верховної Ради України і так чи інакше пов’язаний з питаннями сталого розвитку – це рішення Ради національної безпеки і оборони «Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави» [62]. Текст рішення має такий вигляд:

Розглянувши комплекс питань, пов’язаних із забезпеченням потреб національної економіки стратегічно важливою сировиною, з метою захисту національних інтересів в економічній сфері та підвищення рівня обороноздатності держави, Рада національної безпеки і оборони України вирішила:

1. Схвалити перелік металічних руд та неметалічних корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави (додається).

Тобто можна бачити, що тут йдеться радше про *стійкий* розвиток або

просто економічний розвиток, але не про *сталий* розвиток.

Таким чином, аналіз нормативно-правової бази України з питань сталого розвитку показав, що незважаючи на наявні, у тому числі, концептуальні документи, даній проблематиці все ще не приділяється достатньо уваги з боку як законодавчої, так і виконавчої гілки влади, як на центральному, так і на місцевому рівні. Більше того, часом демонструється нерозуміння самої сутності сталого розвитку. Все це потребує, на наш погляд, розробки та реалізації спеціальних освітніх і просвітницьких програм для представників органів публічної влади всіх рівнів щодо змісту, сутності та важливості сталого розвитку на всіх рівнях і у всіх галузях.

2.2. Реалізація політики сталого місцевого розвитку в Україні: погляд експертів

Для з'ясування проблем формування та реалізації політики сталого місцевого розвитку в Україні за участі автора протягом червня-серпня 2021 року було проведено експертне соціологічне дослідження в Лиманській територіальній громаді (Донецька обл.), Мереф'янській територіальній громаді (Харківська обл.), Пирятинській територіальній громаді (Полтавська обл.), Соледарській територіальній громаді (Донецька обл.). Опитування проводилось методом заповнення електронної анкети за відповідним посиланням серед представників державних/комунальних установ, працівників органів місцевого самоврядування та представників громадськості.

Загальна кількість експертів склала 450 осіб, серед них: працівники органів місцевого самоврядування – 30%, представники державної / комунальної установи – 40%, представники громадськості – 30%.

Отримані результати наводяться нижче в узагальненому вигляді, оскільки їх аналіз не виявив суттєвих розбіжностей по різних територіальних

громадах (ТГ).

Формулюючи питання для опитування та подальшого аналізу відповідей експертів, ми виходили з того, що забезпечення сталого місцевого розвитку є складовою більш загальної політики місцевого розвитку, тому сталий місцевий розвиток залежить від ефективності реалізації політики місцевого розвитку, отже й того, яким чином вирішуються всі наявні проблеми. Тому насамперед експертам було запропоновано визначити найбільш гострі проблеми їхніх ТГ, які вони мають вирішувати (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Найбільш гострі проблеми в цільових ТГ

Проблеми	% відповідей
Незадовільний стан доріг	68
Безробіття, відсутність робочих місць	32
Високі тарифи на житлово-комунальні послуги	32
Високий рівень зносу житлово-комунальної інфраструктури	28
Вирубка посадок, лісів	24
Недоступність медичної допомоги, кваліфікованого лікування	24
Погана робота транспорту, відсутність належного транспортного сполучення в межах ТГ	20
Відсутність великих підприємств	14
Низький рівень розвитку малого бізнесу	14
Погане водопостачання	12
Високий рівень алкоголізму та наркоманії	10
Відсутність асфальтованих тротуарів	10
Незадовільний стан дитячих та спортивних майданчиків, місць для відпочинку	8
Погана екологічна обстановка	**8**
Велика кількість безпритульних тварин	8
Відсутність вуличного освітлення	6
Незадовільний стан житлових будинків	6
Низька якість житлово-комунальних послуг	6
Обмеженість місцевого бюджету	6
Нераціональне використання земель	4
Неупорядкована робота вуличних торгівельних точок (лотки, стихійні ринки тощо)	4
Низька забезпеченість населення житлом	4
Бруд, несвоєчасне вивезення сміття	2
Велика кількість покинутих будинків	2
Відсутність належної юридичної допомоги громадянам	2
Відсутність системи меліорації	2

Продовження таблиці 2.1

Проблеми	% відповідей
Маленький асортимент ліків у аптеках	2
Неефективне використання наявних ресурсів	2
Погане електропостачання	2
Проблеми з водовідведенням	2
Борги по заробітній платі	0
Високий рівень злочинності	0
Віддаленість від центрів розвитку	0
Відсутність доступу до інтернету	0
Відсутність доступу до телебачення	0
Відсутність закладів культури	0
Неможливість отримати екстрену медичну допомогу	0
Погана робота дошкільних установ, шкіл	0
Погане газопостачання	0
Погане теплопостачання	0
Завагались відповісти	2

Як можна бачити, загальною найактуальнішою проблемою ТГ є незадовільний стан доріг. Також суттєвими визнано такі проблеми, як безробіття, відсутність робочих місць; високі тарифи на житлово-комунальні послуги; високий рівень зносу житлово-комунальної інфраструктури; вирубка посадок, лісів; недоступність медичної допомоги, кваліфікованого лікування; погана робота транспорту, відсутність належного транспортного сполучення в межах ТГ.

Незважаючи на наявність зазначених, часом суттєвих, проблем переважна кількість експертів вважають, що протягом останніх років з’явилися позитивні зрушення у їх вирішенні (рис. 2.1).

Дані позитивні рушення вони пов’язують з реформою децентралізації влади, яка, на їхню думку, переважно виявилась успішною для їхніх ТГ (рис. 2.2).

Не в останню чергу позитивні результати відбулись через надходження додаткових фінансових ресурсів до місцевих бюджетів в наслідок фінансової децентралізації. Причому експерти вважають, що це відчули досить добро або певною мірою мешканці їхніх населених пунктів (рис. 2.3).

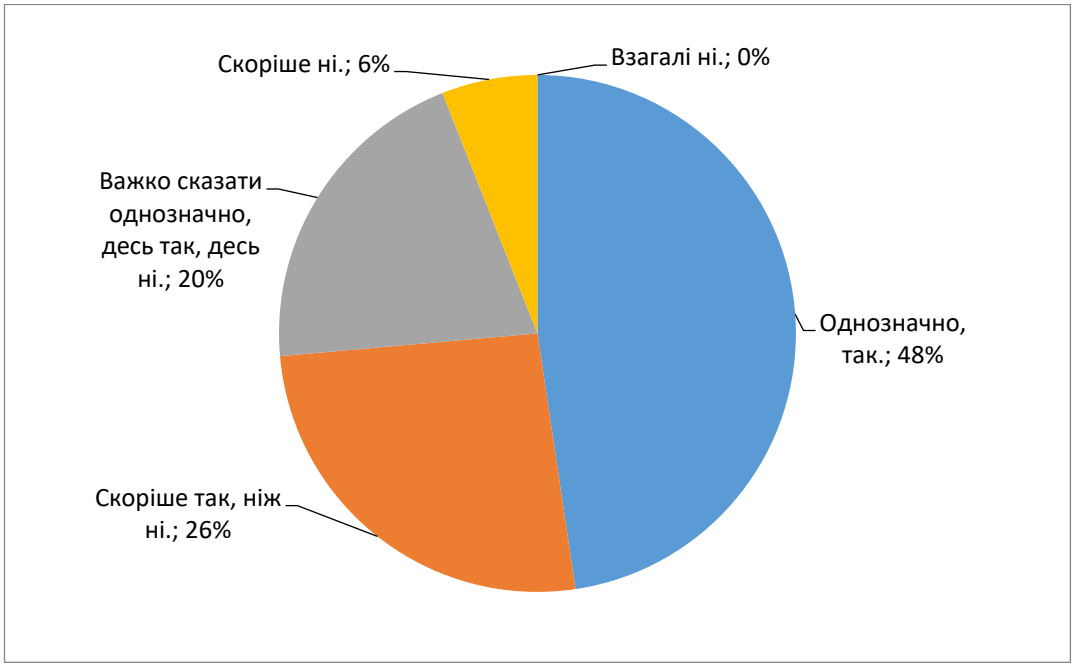

Рис. 2.1 Розподіл відповідей експертів на запитання: «Чи з'явилися протягом останнього року-двох позитивні зрушення у вирішенні зазначених проблем?»

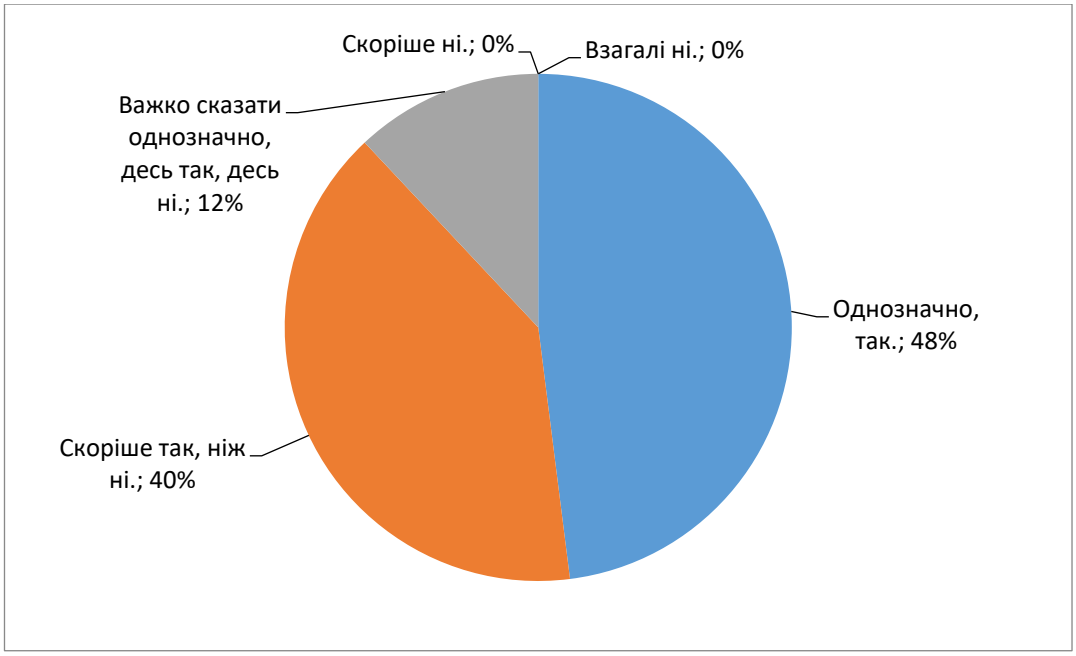

Рис. 2.2. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Чи вважаєте Ви успішними результати реформи щодо децентралізації влади у Вашій ТГ?»

Що стосується негативних наслідків від децентралізації для мешканців ТГ, то переважна кількість експертів вказує на їхню відсутність (рис. 2.4).

Рис. 2.3. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Чи відчули мешканці Вашого міста/ селища/ села позитивні зміни від додаткових фінансових ресурсів, що були отримані в процесі децентралізації?»

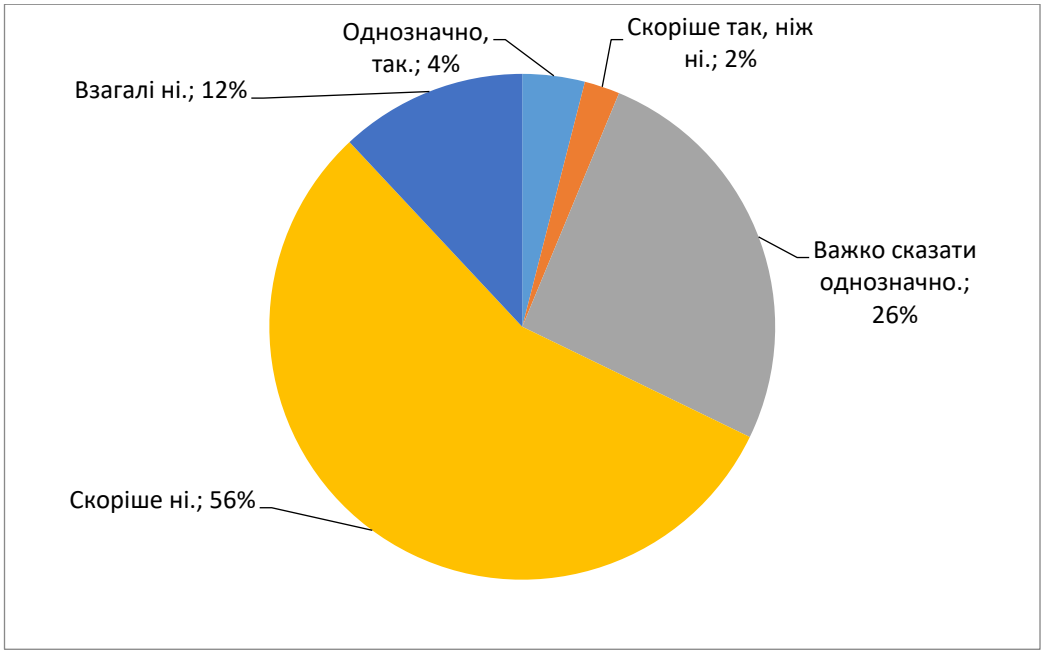

Рис. 2.4. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Чи є негативні наслідки децентралізації для мешканців Вашого міста/ селища/ села?»

Як зазначають експерти, найбільш відчутними позитивні зміни внаслідок децентралізації є у двох сферах: благоустрій території і надання адміністративних послуг (табл. 2.2). Також відчутними є зміни у таких сферах, як освітлення вулиць; стан парків, скверів, місць для відпочинку; шкільна

освіта; матеріально-технічне забезпечення комунальних установ; розвиток фізкультури і спорту, стан та забезпечення відповідних закладів; стан доріг, тротуарів. У той же час, покращення у таких проблемних сферах, як житлово-комунальне господарство та транспортне обслуговування відзначили відповідно 16% і 10% експертів, а стосовно покращення стану навколишнього природного середовища позитивні зміни відзначили лише 6% експертів.

Таблиця 2.2.

Розподіл відповідей експертів на запитання: «В яких саме сферах життєдіяльності позитивні зміни стали найбільш відчутними?»

Сфери	% відповідей
Благоустрій території	58
Надання адміністративних послуг	55
Освітлення вулиць	38
Стан парків, скверів, місць для відпочинку	30
Шкільна освіта	26
Матеріально-технічне забезпечення комунальних установ	20
Розвиток фізкультури і спорту, стан та забезпечення відповідних закладів	20
Стан доріг, тротуарів	20
Покращання умов для проведення дозвілля	18
Фінансове забезпеченні діяльності органів місцевого самоврядування	18
Дошкільна освіта	16
Житлово-комунальне господарство	16
Розвиток громадських організацій, органів самоорганізації населення	16
Соціальний захист населення	16
Будівництво	14
Сфера культури, стан відповідних закладів	10
Транспортне обслуговування	10
Охорона здоров’я, медичне обслуговування	8
Рівень заробітних плат працівників комунальних установ, органів місцевого самоврядування	8
Стан навколишнього природного середовища	**6**
Земельні відносини	2
Управління об’єктами комунальної власності	2
Економічний розвиток, розвиток підприємництва	0
Побутове, торговельне обслуговування, громадське харчування	0
Стан будинків	0
Інше	2

До речі, 88% експертів або повністю, або майже повністю розуміють

сутність реформи щодо децентралізації влади (рис. 2.5), що говорить про їхнє загальне бачення процесів, які супроводжують дану реформу. При цьому жоден з експертів не висловив негативного ставлення до реформи децентралізації (рис. 2.6).

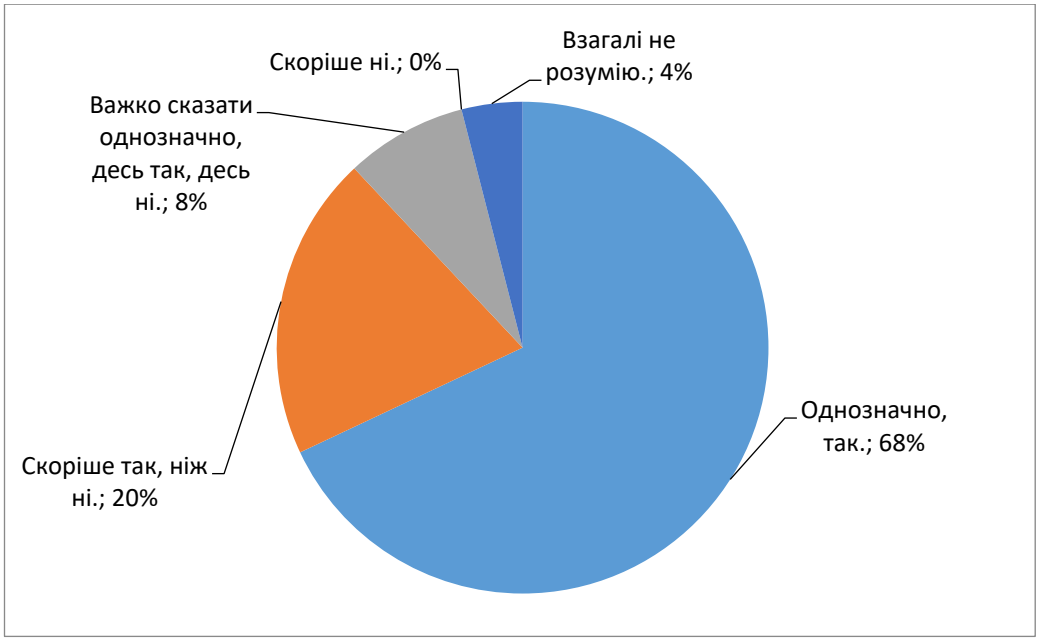

Рис. 2.5. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Уже більше п'яти років в Україні проводяться реформи щодо децентралізації влади? Чи є зрозумілим для Вас зміст даної реформи?»

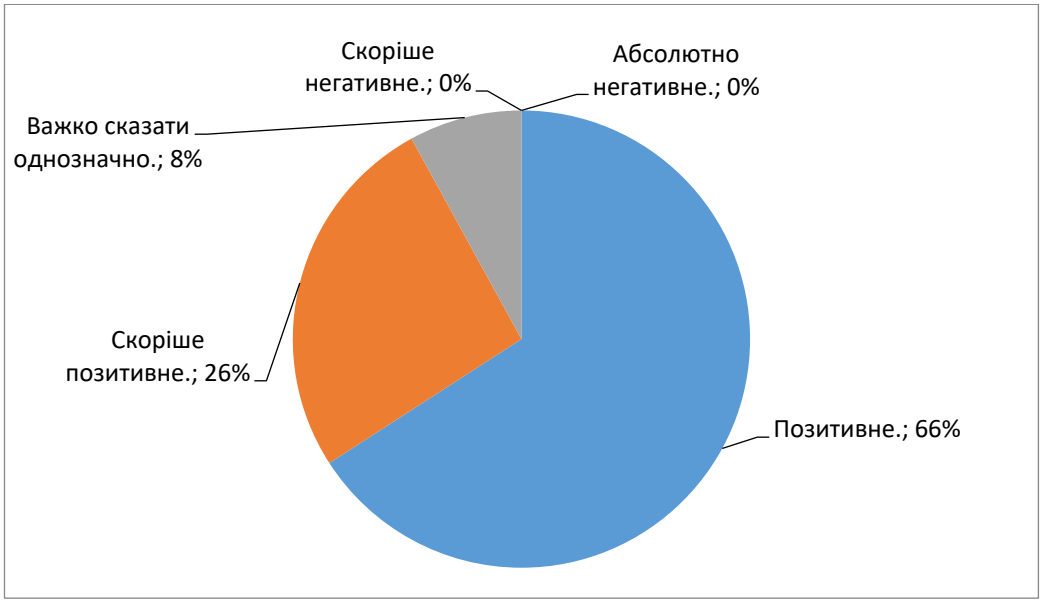

Рис. 2.6. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Якщо так, то яке Ваше ставлення до цієї реформи?»

Безпосереднім і явним наслідком децентралізації влади є перерозподіл повноважень, причому як між центральним і місцевим рівнями влади, так і на місцевому рівні – між органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади, які у нашому випадку представлені виконавчими органами об'єднаних територіальних громад (ТГ) та районними державними адміністраціями (РДА) відповідно. Для з'ясування повноважень, які є актуальними у сучасних умовах для ТГ, експертам було поставлено два запитання. Перше з них стосувалось відповідальності за захист і розвиток прав і свобод громадян на території ТГ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Розподіл відповідей експертів на запитання: «Хто, на Вашу думку, має відповідати за розвиток та захист зазначених прав і свобод громадян на території Вашої ТГ?» (у %)

Права і свободи	Об'єднані територіальні громади (ТГ)	Районні державні адміністрації (РДА)	Спільно ТГ та РДА	Інші суб'єкти	Важко сказати
На відпочинок	**70**	0	18	2	10
На отримання інформації	**64**	0	26	8	2
На охорону довкілля	**64**	0	28	6	2
На право власності	**64**	0	20	14	2
На освіту	**62**	0	18	16	4
На участь в управлінні публічними справами	**56**	0	28	4	12
На розвиток особистості	**52**	4	22	10	12
На соціальний захист	**52**	0	**34**	8	6
На працю та відпочинок	**50**	0	30	12	8
На правову допомогу	44	0	**36**	18	2
На охорону здоров'я	42	4	24	28	2
На житло	40	0	**38**	14	8
На рівність	38	6	24	18	14
На страйк	38	0	24	14	24
На свободу слова	36	4	**34**	22	4
На свободу мирних зібрань	34	0	**40**	18	8
На життя	32	0	22	**32**	14
На захист честі і гідності	32	6	16	**44**	2
На свободу світогляду, совісті та віросповідання	32	4	32	24	8

Як можна бачити, експерти переважно вважають, що майже всі зазначені права та свободи мають забезпечувати або ТГ самостійно (це стосується і охорони довкілля), або ТГ спільно з РДА, що говорить про високий ступінь готовності брати на себе відповідальність за своїх громадян.

Друге запитання експертам стосувалось безпосередньо тих чи інших повноважень на відповідній території, виконання яких визначено у чинному законодавстві. було запропоновано п’ять варіантів відповіді стосовно кожного з наведених повноважень:

1) повноваження вже виконується ТГ;

2) повноваження не виконується ТГ, але має виконуватись ТГ;

3) повноваження має виконуватись ТГ спільно з РДА;

4) повноваження має виконуватись РДА;

5) повноваження має виконуватись іншими суб’єктами.

Експертам було запропоновано перелік повноважень в алфавітному порядку, а не по сферах діяльності, як це визначено у відповідних нормативно-правових актах для отримання більш об’єктивних оцінок. Причому у даному разі нас більше цікавила не «правильність» відповідей (адже деякі повноваження, які виконуються ТГ згідно із законодавством деякими експертами не було віднесено до таких), а бачення експертів на розподіл повноважень між різними суб’єктами. Тому під час аналізу повноваження було розташовано за відповіддю «повноваження не виконується ТГ, але має виконуватись ТГ» (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Розподіл відповідей експертів на запитання: «Якою є Ваша думка з приводу виконання наступних повноважень?» (у %)

Повноваження	ТГ вже виконує	ТГ має виконувати	Спільно ТГ і РДА	РДА	Інший суб’єкт
Розпорядження землями державної власності на відповідній території	32	**52**	8	0	8

Продовження табл. 2.4.

Повноваження	ТГ вже виконує	ТГ має виконувати	Спільно ТГ і РДА	РДА	Інший суб'єкт
Здійснення державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій; зупинення будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації або може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу	24	**46**	10	0	20
2.4Здійснення державного контролю за дотриманням договірних зобов'язань забудовниками, діяльність яких пов'язана із залученням коштів фізичних осіб у будівництво багатоквартирних житлових будинків	8	**40**	10	0	42
Контроль за дотриманням цін і тарифів	14	**40**	6	0	40
Інформування населення про стан навколишнього середовища	34	**38**	6	4	18
Надання громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатного житла або за доступну для них плату	24	**36**	28	0	12
Організація надання швидкої і первинної медичної допомоги	18	**36**	12	0	34
Формування реєстру та статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території	52	**36**	8	4	0
Зміна цільового призначення землі	44	**34**	12	4	6
Визначення територій для розміщення відходів	46	**32**	10	0	12
Здійснення заходів щодо ведення єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов	46	**32**	12	4	6
Здійснення контролю за діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами	34	**32**	14	0	20
Здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів	34	**32**	14	6	14
Здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері поводження з побутовими та виробничими відходами	38	**32**	8	6	16
Надання дозволів на будівництво, прийняття будівель в експлуатацію	34	**32**	12	0	22
Пасажирські перевезення на території громади	52	**32**	8	0	8
Погодження документації із землеустрою щодо відповідності зазначеної документації законодавству у сфері охорони навколишнього природного середовища	24	**32**	12	0	32

Продовження табл. 2.4.

Повноваження	ТГ вже виконує	ТГ має виконувати	Спільно ТГ і РДА	РДА	Інший суб'єкт
Управління земельними ресурсами	64	**32**	0	0	4
Здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів	26	**30**	16	4	24
Здійснення контролю за охороною праці, накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення	28	**30**	10	0	32
Контроль санітарного та епізоотичного стану	16	**30**	6	0	48
Надання (отримання, реєстрація) документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт, здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів	32	**30**	8	0	30
Сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на її території, незалежно від форм власності	28	**30**	16	4	22
Створення і ведення містобудівного кадастру населених пунктів	32	**30**	10	0	28
Здійснення контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності	34	28	14	0	24
Облік об'єктів нерухомого майна незалежно від форм власності	56	28	4	0	12
Організація надання соціальних послуг бездомним особам; здійснення відповідно до закону заходів, спрямованих на запобігання бездомності осіб	22	28	18	4	28
Розробка та проведення експертизи містобудівної документації населених пунктів відповідно до державних норм і стандартів	22	26	0	6	46
Фінансування підприємств та організацій у сфері охорони здоров'я	42	26	6	2	24
Забезпечення пільгових категорій населення лікарськими засобами та виробами медичного призначення	20	24	16	8	32
Забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю, сприяння здобуттю ними освіти, необхідної кваліфікації	14	24	20	0	42
Здійснення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців	66	24	0	4	6
Облік житлового фонду, здійснення контролю за його використанням	62	24	6	0	8
Реалізація державних програм щодо захисту навколишнього середовища	20	24	28	4	24

Продовження табл. 2.4.

Повноваження	ТГ вже виконує	ТГ має виконувати	Спільно ТГ і РДА	РДА	Інший суб'єкт
Забезпечення реалізації державних гарантій у сфері праці, в тому числі і на право своєчасного одержання винагороди за працю	32	22	14	4	28
Здійснення заходів щодо соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі	16	22	22	4	36
Організація роботи з атестації об'єктів, сертифікації продукції, робіт і послуг підприємств і організацій житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування населення	12	22	14	0	52
Проведення нормативної та експертної грошової оцінки земель	22	22	4	0	52
Реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень	58	22	4	0	16
Визначення норм споживання у сфері житлово-комунальних послуг	42	20	12	4	22
Виконання землевпорядних робіт, розроблення та реалізацію планів земельно-господарського устрою	58	20	4	4	14
Здійснення заходів, пов'язаних з цивільним захистом на відповідній території	40	20	18	0	22
Розвиток місцевої інфраструктури: водо-, тепло-, газопостачання і водовідведення	54	20	12	0	14
Розміщення, працевлаштування, соціально-побутового і медичного обслуговування осіб, яких визнано в Україні біженцями	22	20	22	8	28
Утримання стадіонів, спортивних майданчиків	80	20	0	0	0
Економічний розвиток, розвиток підприємництва	50	18	24	0	8
Організація і здійснення землеустрою, погодження проектів землеустрою	74	18	0	0	8
Дотримання законодавства у сфері праці	40	16	10	0	34
Забезпечення виконання законодавства про військовий обов'язок; здійснення заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою	32	16	10	4	38
Забезпечення правового інформування і виховання населення	46	16	18	0	20
Надання житлово-комунальних послуг (теплопостачання і водовідведення, управління відходами тощо)	52	16	0	0	32
Організація і проведення виборів на відповідній території	50	16	20	4	10
Організація роботи щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх	52	16	18	0	14
Охорона, реставрація та використання пам'яток архітектури і містобудування	50	16	16	0	18
Громадська безпека, правопорядок	26	14	16	0	44

Закінчення табл. 2.4.

Повноваження	ТГ вже виконує	ТГ має виконувати	Спільно ТГ і РДА	РДА	Інший суб'єкт
Реалізація системи заходів щодо запобігання інфекційним захворюванням, епідеміям, епізоотіям та їх ліквідації	16	16	18	6	44
Забезпечення доступності і безоплатності освіти на відповідній території	72	14	8	0	6
Організація обліку дітей дошкільного та шкільного віку	84	14	0	0	2
Пожежна охорона	18	14	10	0	58
Соціальна допомога, виплата пенсій, субсидій тощо	38	14	16	8	24
Сприяння підготовці молоді до військової служби, проведенню призову громадян на строкову військову та альтернативну (невійськову) службу	26	14	14	0	46
Утримання доріг поза межами населених пунктів	20	14	6	6	54
Фінансування підприємств та організацій у сфері соцзахисту населення	62	14	12	0	12
Ведення Державного реєстру виборців	38	12	22	22	6
Пасажирські перевезення на території району	22	12	22	8	36
Реєстрація актів цивільного стану	66	12	6	0	16
Фінансування підприємств та організацій у сфері фізичної культури і спорту	70	12	8	0	10
Забезпечення діяльності Центрів надання адміністративних послуг	86	10	4	0	0
Забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання	74	10	12	0	4
Фінансування підприємств, установ та організацій у сфері культури	86	10	0	0	4
Вирішення земельних спорів	66	8	16	0	10
Вирішення порядку питань опіки і піклування	62	8	16	2	12
Фінансування підприємств, установ та організацій у сфері освіти	84	8	0	0	8
Ведення архівів, управління архівною справою та діловодством	68	6	12	8	6
Середня освіта	86	6	0	0	8
Благоустрій території	88	4	8	0	0
Управління школами та дитсадками	96	4	0	0	0
Дошкільна освіта	94	2	2	0	2
Утримання та організація роботи будинків культури, клубів, бібліотек	98	2	0	0	0

Ті повноваження, що отримали 30% і більше за відповідями експертів, були надалі вже розподілені по сферах, до яких вони належать (табл. 2.5). Ця

інформація є важливою для визначення напрямів забезпечення місцевого розвитку у цілому та сталого місцевого розвитку зокрема.

Таблиця 2.5.

Розподіл повноважень, що отримали 30% і більше, по сферах

Повноваження	Сфера
Розпорядження землями державної власності на відповідній території	Регулювання земельних відносин
Зміна цільового призначення землі	
Визначення територій для розміщення відходів	
Погодження документації із землеустрою щодо відповідності зазначеної документації законодавству у сфері охорони навколишнього природного середовища	
Управління земельними ресурсами	
Інформування населення про стан навколишнього середовища	**Охорона навколишнього середовища**
Здійснення контролю за діяльністю суб’єктів підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами	
Здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів	
Здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері поводження з побутовими та виробничими відходами	
Здійснення державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій; зупинення будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації або може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу	Будівництва
Здійснення державного контролю за дотриманням договірних зобов’язань забудовниками, діяльність яких пов’язана із залученням коштів фізичних осіб у будівництво багатоквартирних житлових будинків	
Надання дозволів на будівництво, прийняття будівель в експлуатацію	
Надання (отримання, реєстрація) документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт, здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об’єктів	
Створення і ведення містобудівного кадастру населених пунктів	
Здійснення заходів щодо ведення єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов	Житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв’язку
Пасажирські перевезення на території громади	
Здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів	

Продовження табл. 2.5.

Повноваження	Сфера
Надання громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатного житла або за доступну для них плату	Соціального захисту населення
Здійснення контролю за охороною праці, накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення	
Сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на її території, незалежно від форм власності	Соціально-економічного й культурного розвитку, планування та обліку
Формування реєстру та статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території	
Організація надання швидкої і первинної медичної допомоги	Освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту
Контроль санітарного та епізоотичного стану	
Контроль за дотриманням цін і тарифів	Бюджету, фінансів і цін

Як можна бачити, перше місце тут посіли повноваження, пов'язані зі сферою регулювання земельних відносин (що є природнім), але на другому місці виявились повноваження пов'язані з питаннями охорони навколишнього середовища, що свідчить про розуміння багатьма експертами важливості забезпечення саме сталого розвитку своїх ТГ і населених пунктів.

Важливим питанням діяльності будь-якої організації є її ефективність. Для органів публічної влади ефективність безпосередньо пов'язана із здатністю забезпечення сталого місцевого розвитку. Зрозуміло, що показники ефективності є різними для приватних і публічних організацій, причому для останніх вони є більш «розмитими» і такими, що важко вимірюються. Тому вони часто мають якісний, а не кількісний характер. Перелік саме таких показників (за єдиним виключенням) було запропоновано експертам, щоб вони визначили найважливіші з них (можна було обрати один-три показники).

Виходячи з відповідей експертів найважливішим показником ефективності діяльності їхнього органу влади є підвищення рівня добробуту територіальної громади. Друге місце з несуттєвим розривом посів такий показник, як задоволеність територіальної громади його діяльністю (рис. 2.7).

За визначеними показниками майже всі експерти оцінили свої органи влади як цілком ефективні, або скоріше ефективні (рис. 2.8).

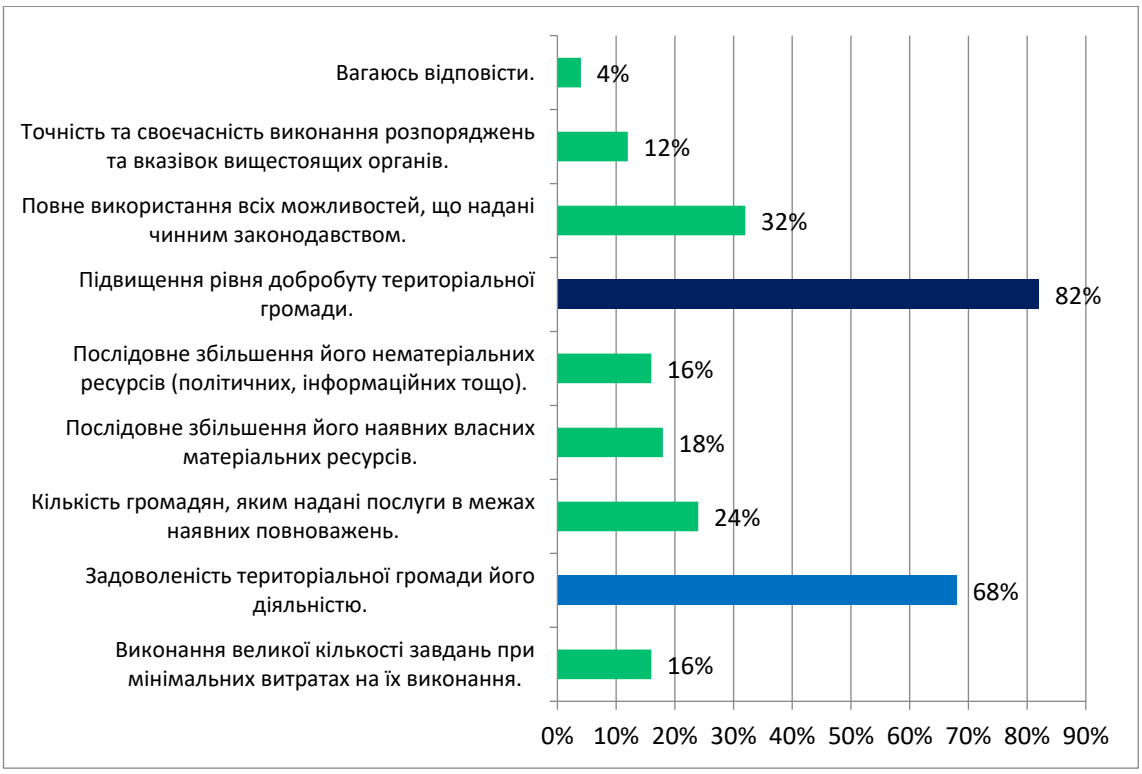

Рис. 2.7. Розподіл відповідей експертів на запитання: «За якими показниками можна оцінювати загальну ефективність діяльності конкретного органу влади на місцевому рівні?»

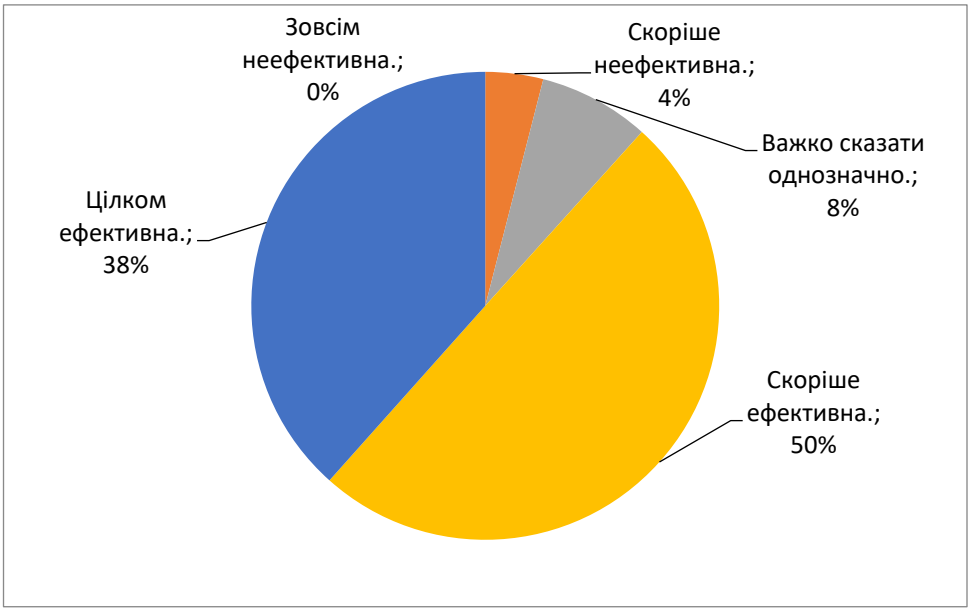

Рис. 2.8. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Оцініть рівень загальної ефективності роботи Вашої організації».

Така висока оцінка ефективності діяльності власних організацій стала, певним чином, наслідком прямого запитання. Але у відповідях на запитання

стосовно відповідності очікуванням громадян рівня надання їхніми організаціями послуг у різних сферах експерти були дещо критичнішими (хоча очікування впливають на задоволеність діяльністю, а це є другим за важливістю визначеним показником ефективності).

За відповідями респондентів найменше відповідає очікуванням громадян рівень надання послуг у таких сферах, як будівництво, обслуговування та ремонт доріг; організація транспортного сполучення; вирішення проблем з безпритульними тваринами; ремонт будівель та покрівель (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Розподіл відповідей експертів на запитання: «Наскільки, на Ваш погляд, відповідає очікуванням громадян рівень надання Вашою організацією послуг у сфері» (у %)

	Абсолютно не відповідає	Скоріше не відповідає	Важко сказати однозначно	Скоріше відповідає	Повністю відповідає	Це не входить до повноважень нашої організації
Благоустрою території	4	6	22	32	34	2
Будівництва, обслуговування та ремонту доріг	8	18	18	20	4	32
Взаємодії з громадськістю	0	0	12	34	54	0
Вивезення сміття і побутових відходів	0	6	6	26	54	8
Вирішення проблем з безпритульними тваринами	6	12	16	16	8	42
Водопостачання та водовідведення	4	6	10	42	16	22
Вуличного освітлення	2	4	12	44	34	4
Газопостачання	4	6	4	18	18	50
Громадської безпеки та правопорядку	4	6	22	14	18	36
Дошкільної освіти	0	4	6	30	56	4
Електропостачання	0	4	2	18	28	48
Земельних відносин	0	0	18	42	32	8
Культури	0	8	14	28	44	6

Продовження табл. 2.6.

	Абсолютно не відповідає	Скоріше не відповідає	Важко сказати однозначно	Скоріше відповідає	Повністю відповідає	Це не входить до повноважень нашої організації
Надання адміністративних послуг	4	0	8	22	54	12
Надання правової допомоги населенню	0	6	20	38	16	20
Організації дозвілля	0	10	14	30	42	4
Організації торгівлі	0	4	14	28	18	36
Організації транспортного сполучення	6	18	10	22	20	24
Охорони довкілля	0	**12**	**20**	28	8	32
Охорони здоров'я	0	6	20	34	6	34
Охорони прав, свобод і інтересів громадян	6	4	16	38	12	24
Ремонту будівель та покрівель	0	18	12	28	16	26
Середньої освіти	0	0	12	38	48	2
Соціального захисту тих, хто потребують допомоги	0	6	6	32	40	16
Створення умов для розвитку підприємництва	0	4	20	36	14	26
Теплопостачання	0	0	10	26	20	44
Утилізації відходів	6	6	22	26	26	14
Фізкультури і спорту	0	0	8	46	40	6

Оскільки задоволеність громадян діяльністю органу влади є одним з показників ефективності його діяльності, важливим стає налагодження комунікації між органами влади та громадянами, інформування їх про власну діяльність. Щодо цього переважна кількість експертів зазначили, що населення їхніх ТГ інформовано про діяльність їхніх органів влади (рис. 2.9).

Експерти оцінили і низку механізмів, які використовуються для громадської оцінки результатів діяльності їхніх організацій (табл. 2.7), що також є складовою комунікативної взаємодії органів влади з громадянами. Проте тут звертає увагу той факт, що перевага надається традиційним механізмам, – звітуванню керівництва організації перед громадянами та аналізу звернень громадян, – і дещо нехтується таким потужним механізмом,

як соціологічне опитування громадян, хоча саме опитування можуть надати найбільш об'єктивну оцінку щодо наявних в ТГ проблем, оцінки громадян діяльності органів влади, їхніх очікувань і побажань тощо.

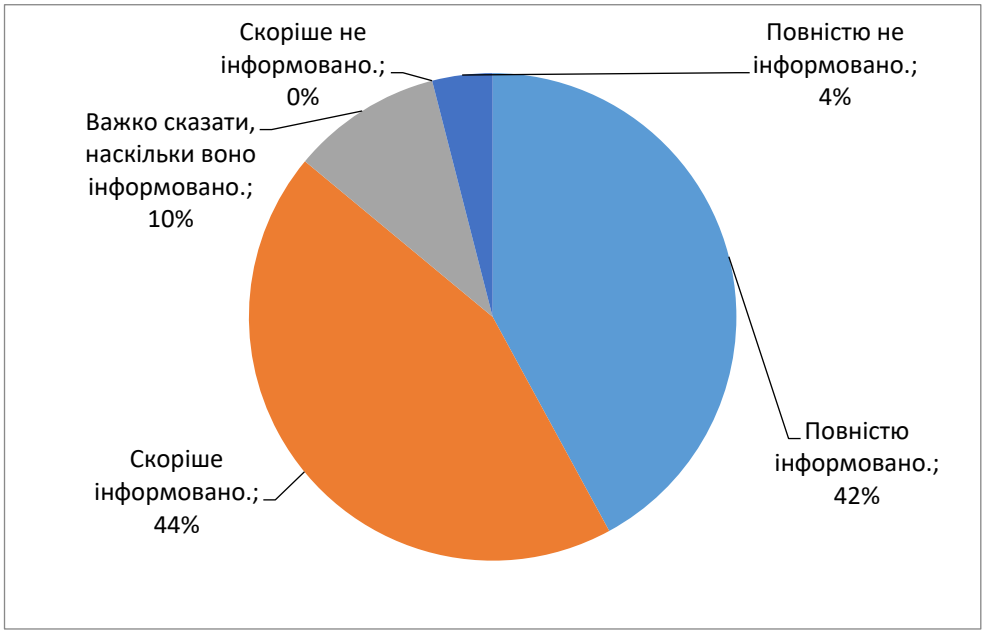

Рис. 2.9. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Наскільки, на Ваш погляд, населення Вашої ТГ інформовано про діяльність Вашої організації?»

Таблиця 2.7.

Розподіл відповідей експертів на запитання: «Чи проводиться в межах вашої ТГ громадська оцінка результатів діяльності Вашої організації шляхом…» (у %)

	Так, постійно	Інколи	Ні	Важко сказати
…залучення спеціально підготовлених експертів	22	30	16	32
…звітування керівництва організації перед громадянами	92	6	2	0
…проведення громадських слухань	68	20	6	6
…соціологічного опитування громадян	34	38	16	12
…аналізу звернень громадян	82	0	8	10
…проведення «гарячих телефонних ліній»	50	8	30	12

Нарешті останні запитання до експертів стосувались необхідності зміни повноважень (рис. 2.10) і організаційної структури (рис. 2.11) для підвищення ефективності реалізації політики сталого місцевого розвитку.

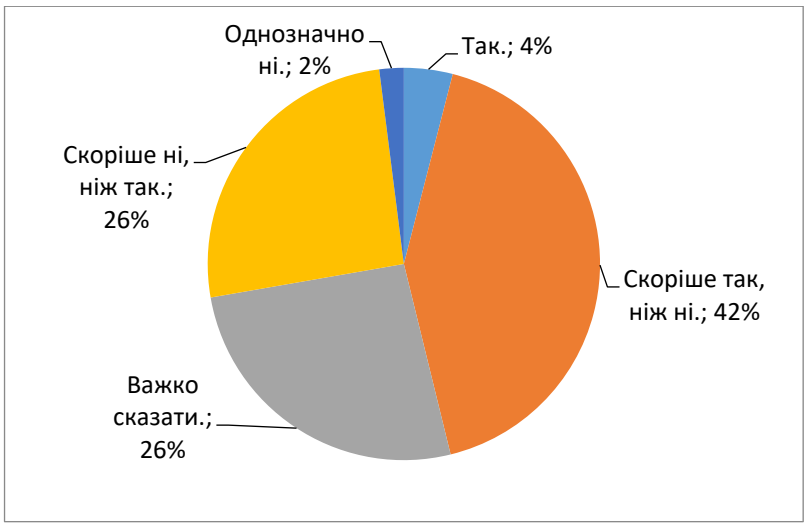

Рис. 2.10. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Чи потребують, на Ваш погляд, перегляду або уточнення повноваження Вашої організації з метою підвищення ефективності реалізації політики сталого місцевого розвитку?»

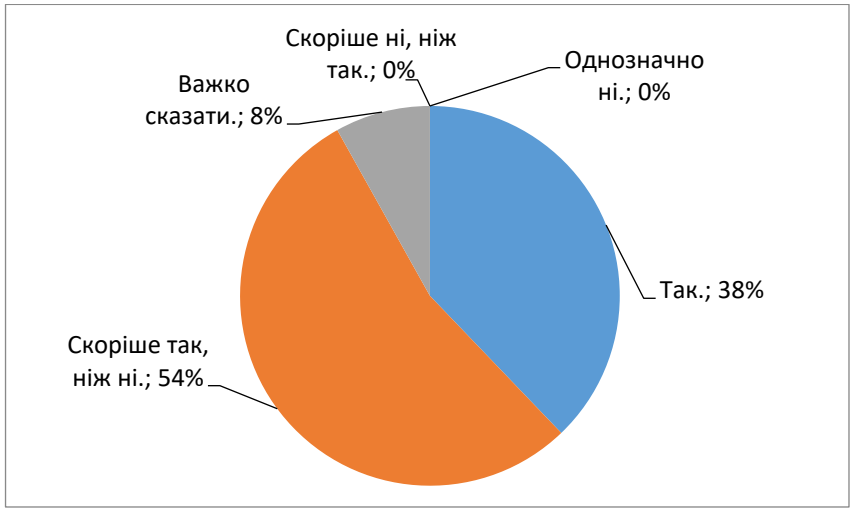

Рис. 2.11. Розподіл відповідей експертів на запитання: «Чи сприяє, на Вашу думку, досягненню цілей сталого місцевого розвитку організаційна структура місцевих органів влади?»

Як можна бачити, якщо з приводу повноважень думки експертів розійшлися, хоча відносна їх більшість вважає за доцільне перегляд або уточнення повноважень їхньої організації, то організаційна структура їх повністю задовольняє. Хоча останнє можна пояснити певним побоюванням з боку працівників публічних організацій структурних змін, наслідком яких може стати скорочення штатного складу, ліквідування деяких підрозділів тощо.

Таким чином, зазначені експертне опитування виявило декілька проблемних аспектів у діяльності виконавчих органів територіальних громад, які, на наш погляд, не зовсім ефективно вирішуються через наявну організаційно-функціональну структуру, і особливо це стосується екологічних проблем і забезпечення саме сталого місцевого розвитку. У наступному параграфі розглядаються чинники, які у сучасних умовах можна використовувати для покращення даної ситуації.

2.3. Чинники забезпечення сталого місцевого розвитку в Україні

Мабуть головним чинником забезпечення сталого місцевого розвитку є **спроможність територіальної громади**. Із визначенням Постанови КМУ від 08.04.2015 № 214, про те що спроможні територіальні громади – це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об’єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров’я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці не згодні лише 2% респондентів. Решта 98 % дотримуються протилежної думки (рис. 2.12).

Ті, хто повністю не погодився з визначенням Постанови КМУ, спробували надати своє розуміння спроможної громади, а саме, спроможна громада та, що має достатнє фінансування для вирішення всіх питань, має кадровий потенціал, достатню кількість населення, більше контролю щодо платників податків.

Виходячи з власного розуміння спроможної громади, респонденти мали оцінити спроможність своєї громади за шкалою від 1 до 5, де 1 – абсолютно не спроможна, 5 – цілком спроможна. Як цілком спроможну свою громаду

оцінили 27% опитаних. Ще 37% респондентів вважають її скоріше спроможною і відзначили оцінкою «4». Як абсолютно не спроможну (оцінка «1») чи скоріше не спроможну (оцінка «2») громаду оцінили 11% учасників дослідження (рис. 2.13).

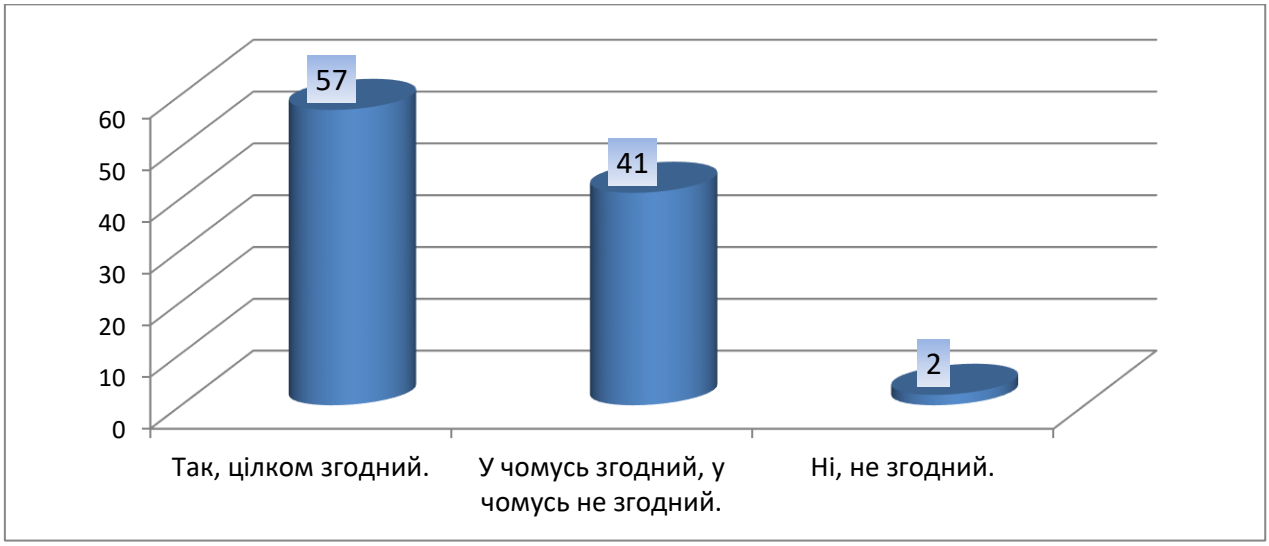

Рис. 2.12. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи згодні Ви з визначенням спроможної територіальної громади у Постанова КМУ від 08.04.2015 № 214?» (*у % до всіх опитаних*)

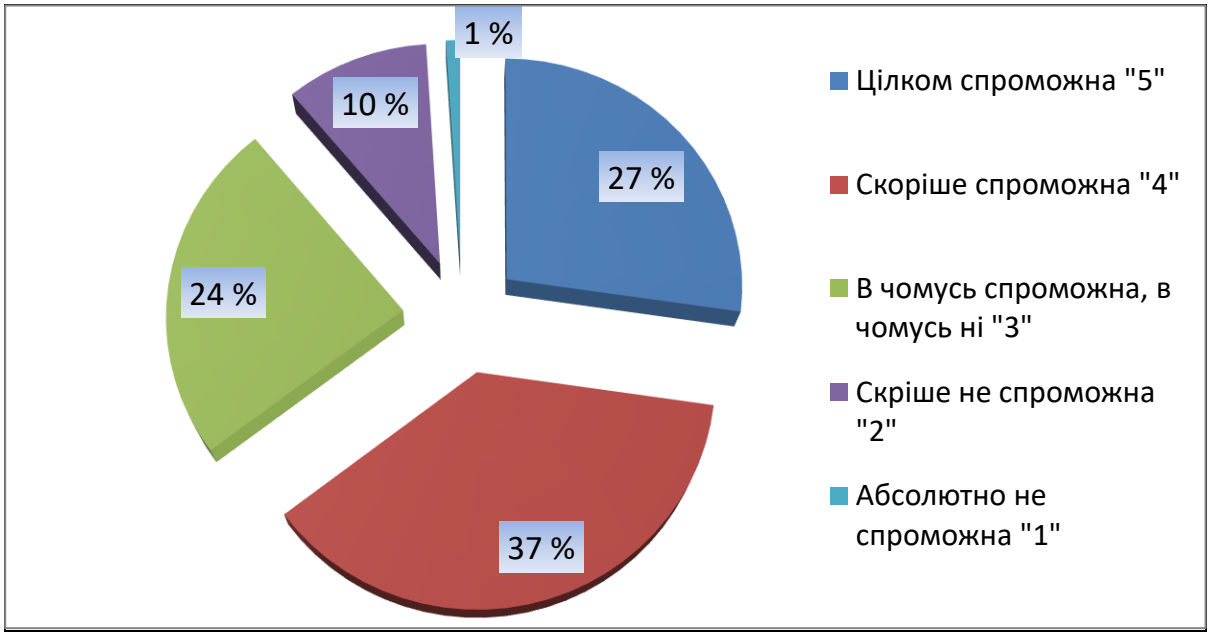

Рис. 2.13 Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Виходячи з Вашого розуміння спроможної громади, як би Ви оцінили спроможність вашої ТГ за шкалою від 1 до 5, де 1 – абсолютно не спроможна, 5 – цілком спроможна?» (*у % до всіх опитаних*)

Ще одним чинником, що впливає на забезпечення сталого місцевого розвитку, є **співпраця між місцевими акторами**. На думку більше половини опитаних (67 %), їхня організація співпрацює з іншими органами влади, цей процес є формалізованим. Зовсім мало (3%) респондентів вказали, що організація суто «на папері» співпрацює з іншими органами влади, не використовуючи результати цієї співпраці у своїй діяльності. І лише 1 % вважають, що їх організація не співпрацює з іншими органами влади, або всіляко намагається цього уникати (рис. 2.14).

Чи займаються організації, в яких працюють респонденти, розвитком державно-приватного партнерства в межах ТГ? Дещо більше третини опитаних (37 %) завагались відповісти на це запитання. Відповіді інших 63% учасників дослідження розподілились наступним чином:

– організація активно розвиває державно-приватне партнерство для забезпечення розвитку ТГ і вирішення проблем. Є помітні результати від такого партнерства, які суттєво вплинули на розвиток ТГ (22%);

– організація активно розвиває державно-приватне партнерство для забезпечення розвитку ТГ і вирішення проблем. Є деякі результати від такого партнерства, проте вони суттєво не вплинули на розвиток ТГ (14%);

– організація намагається активно розвивати державно-приватне партнерство для забезпечення розвитку ТГ і вирішення проблем. Але результатів такого партнерства поки що немає (10%);

– організація не розвивала державно-приватне партнерство, проте існує конкретний план, як зробити це у найближчому майбутньому (2%);

– організація не розвивала і не розвиває державно-приватне партнерство (15%).

Наступним важливим чинником забезпечення сталого місцевого розвитку є відповідний **місцевий бюджет**, його обсяг і структура. Місцевий бюджет – це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. Отже, формування місцевого бюджету є одним з найважливіших питань для ТГ.

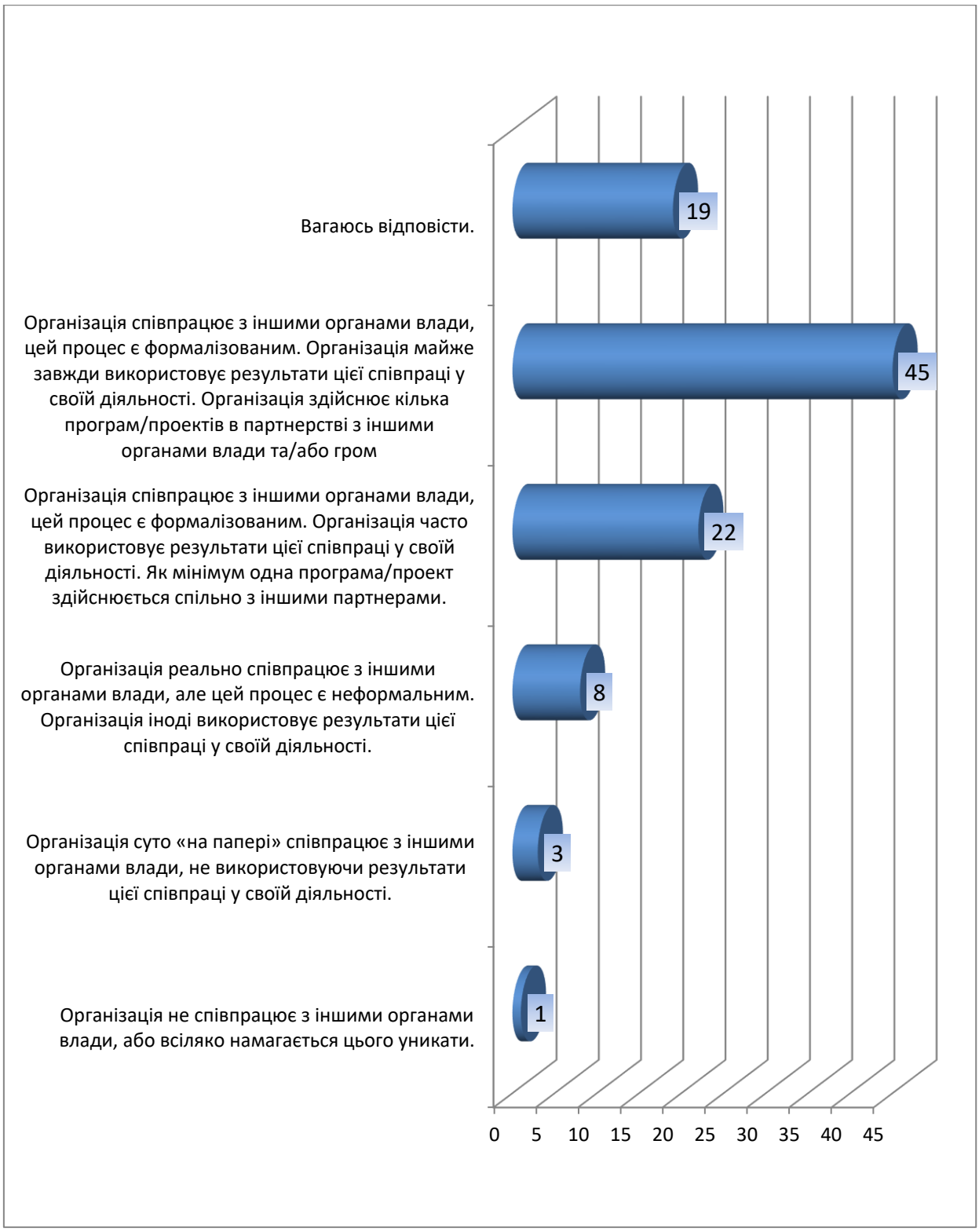

Рис. 2.14. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як би Ви охарактеризували співпрацю вашої організації з іншими органами влади?» (*у % до всіх опитаних*)

Наскільки наявний бюджет ТГ відповідає, на думку респондентів, ідеальному, що має забезпечувати місцевий розвиток у повному обсязі?

Чверть опитаних учасників дослідження (27 %) завагались з відповіддю на це запитання. На думку лише 4 % респондентів, бюджет їх ТГ на 100% відповідає уявному «ідеалу». Найбільша кількість респондентів, а саме 17%, вважають, що бюджет їх громади відповідає умовно ідеальному на 70%. Ще 15% опитаних зазначили, що бюджет їх ТГ на 50 % наблизився до ідеалу, а для десятої частини (10 %) - на 60% (рис. 2.15).

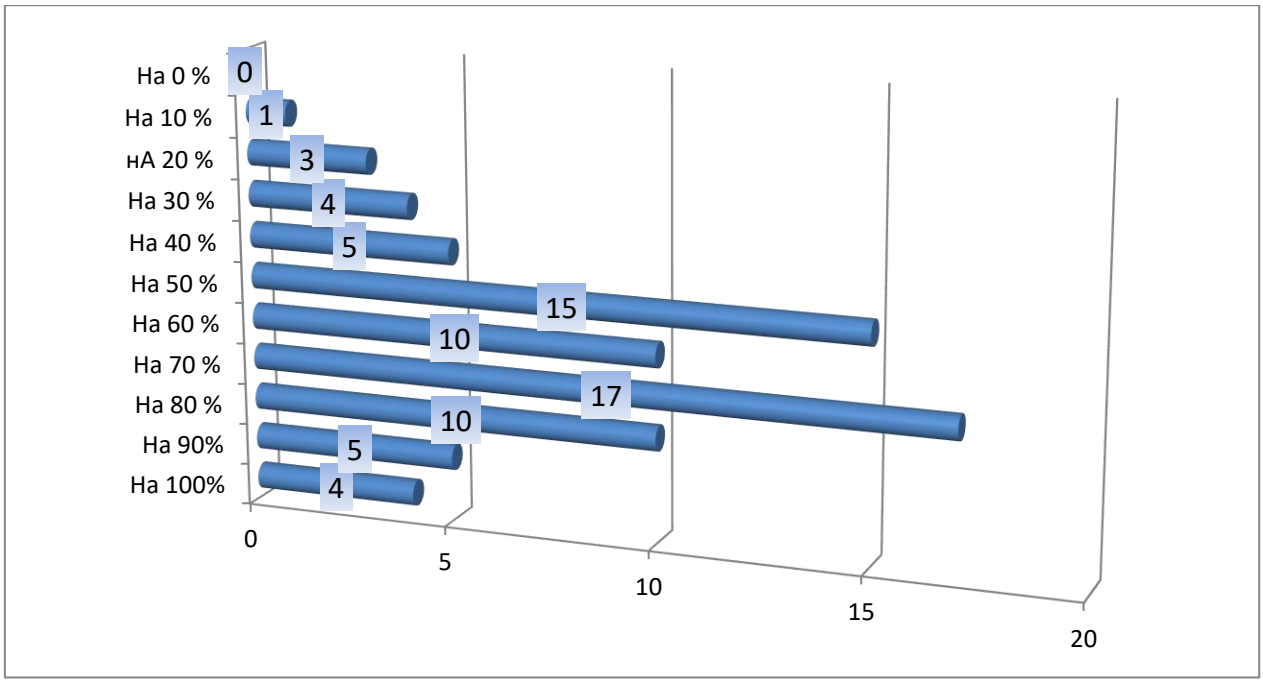

Рис. 2.15. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Уявіть «ідеальний» бюджет вашої ТГ. Наскільки, на Вашу думку, наявний бюджет вашої ТГ відповідає ідеальному?» (*у % до всіх опитаних*)

Близько третини опитаних вважають, що бюджет їхньої ТГ відповідає стратегії її розвитку (37%). Половина респондентів (56 %) вагались щодо відповідності бюджету ТГ стратегії її розвитку. Лише 7% учасників опитування вказали на невідповідність бюджету стратегії розвитку ТГ (рис. 2.16).

При цьому, за результатами дослідження, на думку респондентів, громадськість, здебільшого, залучається до формування бюджету ТГ (56%). Важливо, що третина опитаних членів громади (36%) вагались щодо залучення громадськості до формування бюджету ТГ. І лише 8% респондентів

надали негативні відповіді щодо зазначеного запитання (рис. 2.17).

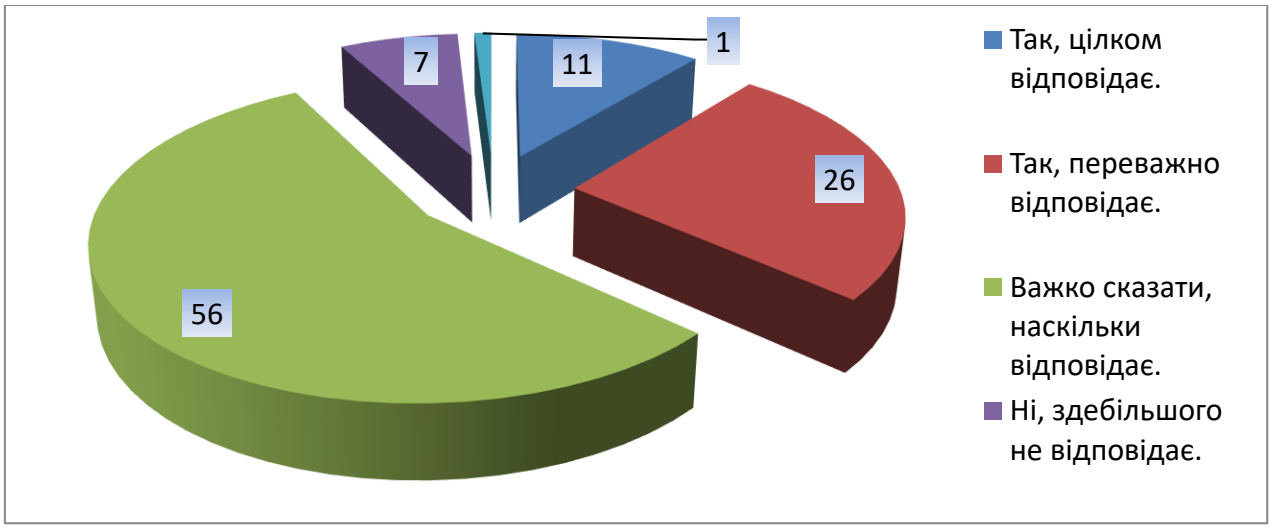

Рис. 2.16. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи відповідає бюджет вашої ТГ стратегії її розвитку?» (*у % до всіх опитаних*)

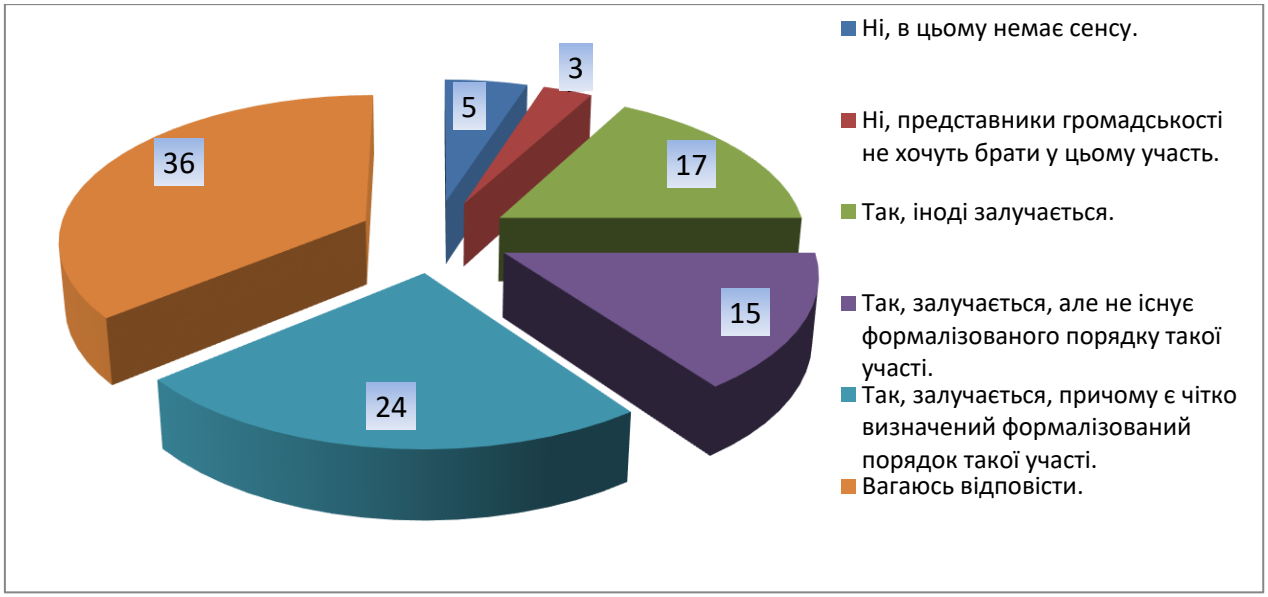

Рис. 2.17. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи залучається громадськість до формування бюджету ТГ?» (*у % до всіх опитаних*)

Під час опитування респонденти мали охарактеризувати бюджет розвитку своєї громади. За результатами дослідження отримали наступні відповіді (у % до всіх опитаних):

– ТГ має бюджет розвитку, який враховує найбільш гострі проблеми, формується із залученням представників громадськості. Регулярно

проводиться моніторинг виконання бюджету (53%);

– ТГ має бюджет розвитку, який враховує найбільш гострі проблеми, але він формується без залучення громадськості. Регулярно проводиться моніторинг виконання бюджету (14);

– ТГ має бюджет розвитку, але він не спрямований на вирішення найбільш гострих проблем. Час від часу проводиться моніторинг виконання бюджету (7%);

– ТГ приймає бюджет розвитку ситуативно, якщо з'являються «вільні» кошт (4);

– ТГ не має бюджету розвитку (1%).

Значна частина опитаних завагались охарактеризувати бюджет розвитку своєї громади (34%).

Важливою є думка експертів щодо бюджету участі (громадського бюджету) ТГ. Майже половина опитаних (47%) за результатами дослідження відзначили, що ТГ має бюджет участі, що формується за чітко визначеною процедурою із залученням представників громадськості і передбачає прозору процедуру проведення конкурсу громадських проектів. На думку 15% учасників дослідження, ТГ має бюджет участі, процедури його формування визначені чітко, але вони не завжди дотримуються. Ще 8% вказали, що їх ТГ має бюджет участі, але процедури його формування чітко не визначені. ТГ приймає бюджет участі ситуативно, якщо з'являються «вільні» кошти – так вважають лише 2% респондентів. ТГ не має бюджету участі для 1% (рис. 2.18).

Важливим етапом реалізації бюджету є звітування перед громадою про його виконання. Яким же чином воно здійснюється в ТГ? Половина респондентів зазначили, що їх організація здійснює поточне і щорічне звітування щодо виконання бюджету. Відповідна інформація є відкритою і доступною на веб-сайті організації (57 %). 7 % опитаних вказали, що їх організація здійснює поточне і щорічне звітування щодо виконання бюджету, але інформація не є повністю відкритою для сторонніх суб'єктів. На думку 5 % опитаних, організація не здійснює а ні поточне, а ні щорічне звітування щодо

виконання бюджету. Організація здійснює лише щорічне формальне звітування щодо виконання бюджету у 4 % відповідей респондентів.

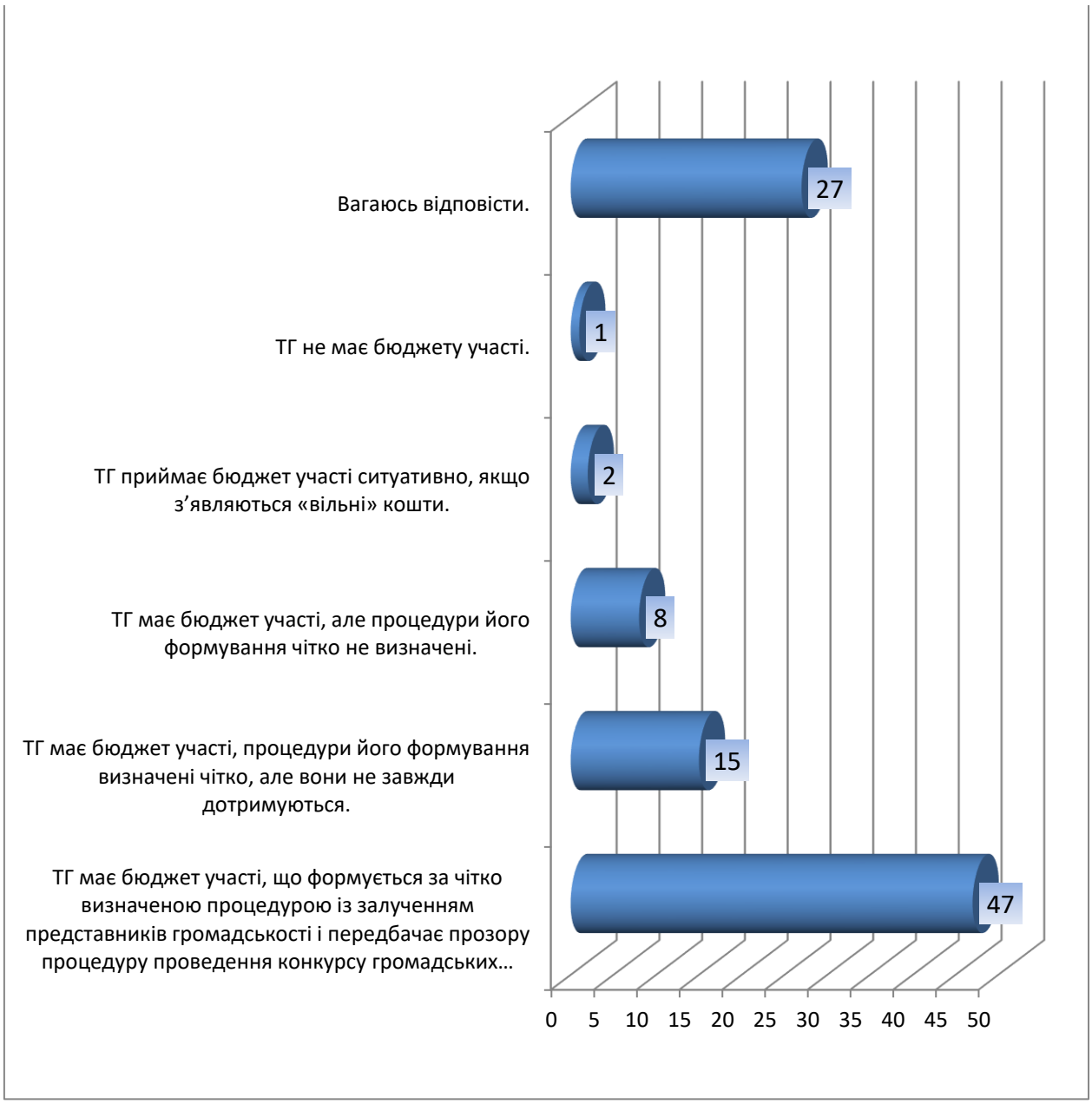

Рис. 2.18. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «А що Ви можете сказати з приводу бюджету участі (громадського бюджету) вашої ТГ?» (*у % до всіх опитаних*)

Респондентами в ході опитування було надано можливість оцінити процес бюджетного планування в їх ТГ. Майже половина учасників дослідження (43 %) завагались з оцінками. Інші відповіді на запитання «Як би Ви оцінили процес бюджетного планування у вашій ТГ?» розподілились наступним чином:

– бюджет ТГ формується майже незмінно з року на рік, без урахування змін, що відбуваються. Протягом року бюджет не змінюється (1%);

– бюджет ТГ формується з урахуванням змін, що відбуваються, але бюджетні прогнози на наступні роки не робляться. Протягом року бюджет не змінюється (3%);

– бюджет ТГ формується з урахуванням змін, що відбуваються, але бюджетні прогнози на наступні роки не робляться. Протягом року бюджет може переглядатись (5%);

– бюджет ТГ формується з урахуванням змін, що відбуваються, робляться бюджетні прогнози на наступні роки. Протягом року бюджет може переглядатись (21%);

– бюджет ТГ формується з урахуванням змін, що відбуваються, робляться бюджетні прогнози на наступні роки. Протягом року бюджет може переглядатись. Для окремих програм і проектів запроваджуються власні бюджети (26%).

Управлінню бюджетом ТГ (виконання бюджету, ефективність адміністрування доходів та витрат бюджету та реалізації бюджетних програм) 41% респондентів надали високі оцінки. Лише 7% дотримуються протилежної думки. Третина опитаних (34%) завагались щодо оцінок управління бюджетом (рис. 2.19).

Так само досить високі оцінки респонденти надали стабільності отримання бюджетних доходів у ТГ. Вважають, що отримання доходів відбувається відповідно до бюджетного плану без відхилень 41% опитаних. Вважають, що процес отримання бюджетних доходів в ТГ нестабільний 6 % учасників дослідження. Значна частина респондентів (39%) взагалі не змогли оцінити стабільність отримання бюджетних доходів ТГ (рис. 2.20).

Залежність фінансування видатків бюджету ТГ від міжбюджетних трансфертів респондентам важко було оцінити об’єктивно. Саме тому 65% опитаних позначили варіант «Вагаюсь відповісти». На відсутність жодних залежностей вказали лише 1%. На думку 4% учасників опитування, без

міжбюджетних трансфертів неможливо виконати жодну витратну статтю бюджету.

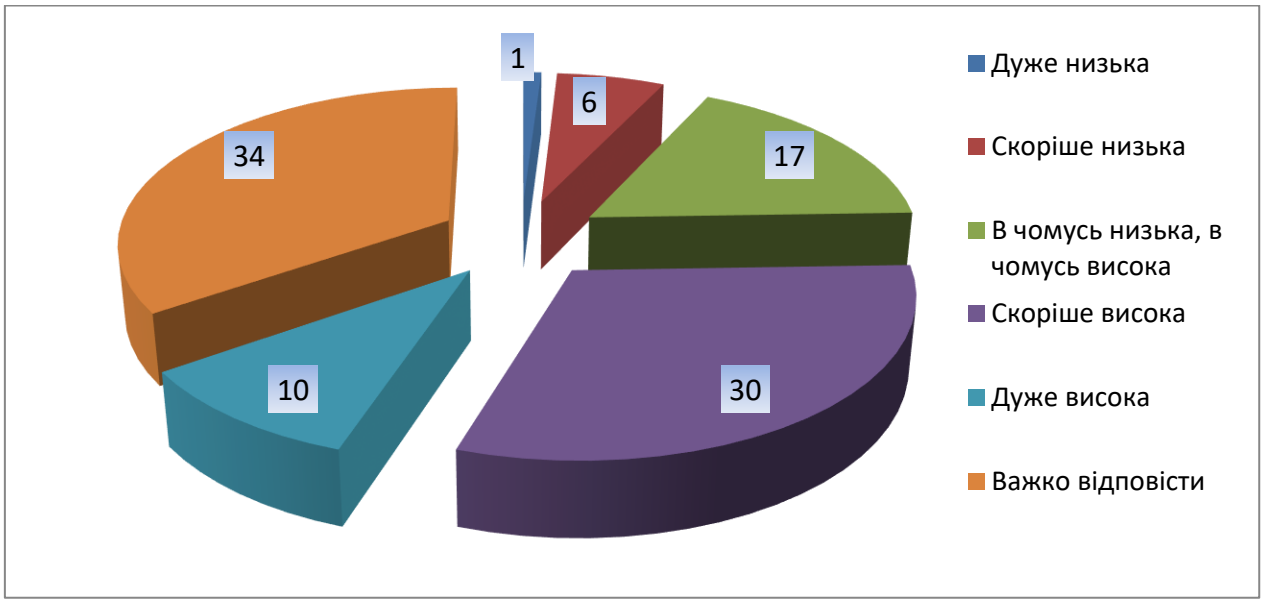

Рис. 2.19. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Оцініть, будь ласка, за шкалою від 1 до 5 якість управління бюджетом вашої ТГ, де 1 – якість дуже низька, 5 – якість дуже висока?» (*у % до всіх опитаних*)

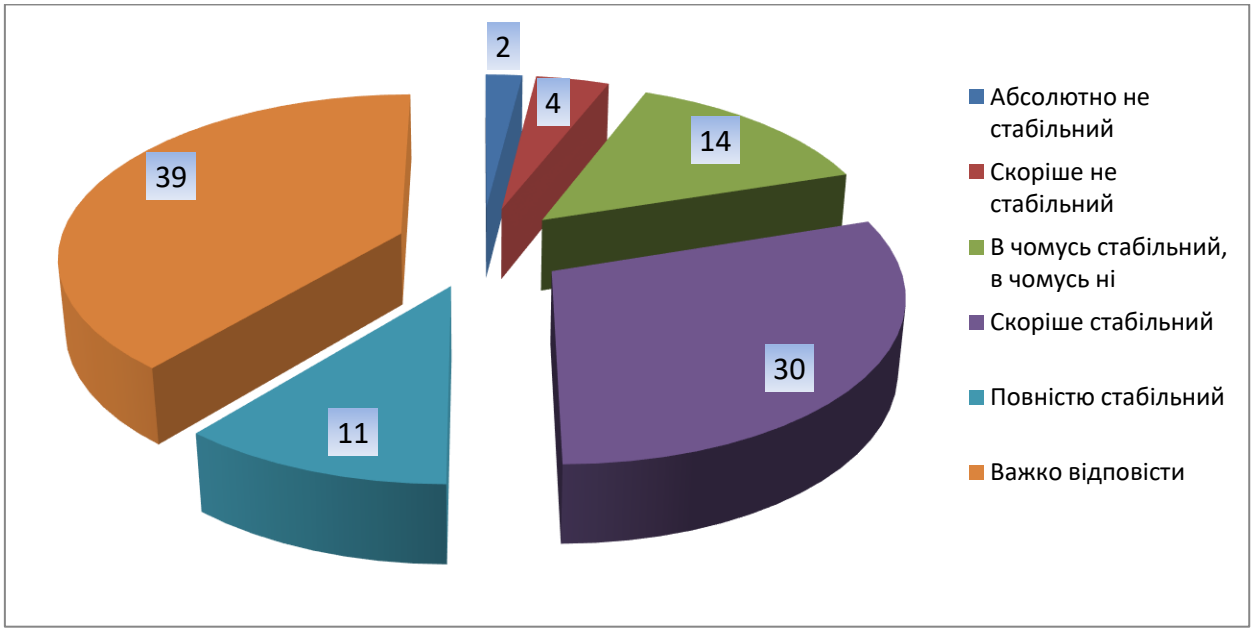

Рис. 2.20. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Оцініть, будь ласка, за шкалою від 1 до 5 стабільність отримання бюджетних доходів у вашій ТГ, де 1 – цей процес абсолютно нестабільний, 5 – отримання доходів відбувається відповідно до бюджетного плану без жодних відхилень?» (*у % до всіх опитаних*)

Останнім головним чинником, який ми визначили як такий, що впливає на забезпечення сталого місцевого розвитку, є **людський чинник** Під час опитування експерти насамперед мали оцінити кількісний і якісний кадровий склад місцевих органів влади та інших публічних організацій. За результатами дослідження отримали наступні оцінки:

– організація недостатньо укомплектована персоналом; більшість посад вакантні (2%);

– організація недоукомплектована кадрами; багато посад є вакантними або заповнені неналежним чином (тобто співробітниками, що не володіють знаннями і досвідом, необхідними для досягнення організаційних цілей) (4%);

– організація укомплектована/майже укомплектована кадрами; в організації є співробітники, які мають певні знання і досвід, які необхідні для досягнення організаційних цілей (10%);

– організація укомплектована/майже укомплектована кадрами; більшість співробітників мають знання і досвід, необхідні для досягнення організаційних цілей (50%);

– організація укомплектована/майже укомплектована кадрами; співробітники за рідкісним виключенням мають знання і досвід, необхідні для досягнення організаційних цілей (32%).

Характеризуючи виконання співробітниками своїх функціональних обов’язків, більше половини респондентів (67%) зазначили, що в їх організації існують офіційні письмові описи посадових функцій і обов’язків всіх співробітників, які щорічно переглядаються і оновлюються. Співробітники добре обізнані про свої функціональні обов’язки і про посадові інструкції, і ці обов’язки послідовно дотримуються. Ще 21% опитаних вказали, що в їх організації існують офіційні письмові описи посадових функцій і обов’язків всіх співробітників, які час від часу переглядаються і оновлюються. Однак іноді співробітники не дотримуються своїх функціональних обов’язків.

Для співробітників існують формалізовані функціональні обов’язки, які використовуються для прийняття рішень про розподіл завдань. Однак часто

мають місце відхилення від виконання визначених функціональних обов’язків – такий варіант відповіді обрали 7 % респондентів. Про те, що в організації співробітники виконують різні функції, однак їхні функції формально не прописані зазначили 3 % учасників дослідження. Лише 2 % опитаних вказали, що співробітники в їх організації не мають чітко визначених функціональних обов’язків, діють в залежності від ситуації.

Яким чином здійснюється кадровий облік у організаціях? Отримані відповіді респондентів на це запитання розподілились наступним чином:

– організація має систему обліку персоналу, яка відповідає організаційним процедурам. Особові справи кожного співробітника зберігаються в надійному місці і управляються призначеним співробітником. Особові справи містять всі документи, яких вимагає закон, і регулярно оновлюються (56%);

– в організації існує система обліку персоналу, а також особові справи на кожного співробітника, які надійно зберігаються (26%);

– в організації існує система обліку персоналу. Особові справи співробітників не є повними і зберігаються небезпечно (тобто в шафі, що надійно закривається або на захищеному сервері) (1%);

– організація не має особових справ і/або системи обліку співробітників (2 %);

– завагались відповісти (14%).

За оцінками респондентів підходів і процедури добору персоналу 67% організацій мають офіційні документально оформлені методики добору, які є прозорими, конкурентними і завжди дотримуються. 17% опитаних вказали, що їхня організація має офіційні документально оформлені методики добору персоналу, які є прозорими і зазвичай дотримуються, але з деякими відхиленнями. Організація має офіційні документально оформлені методики добору персоналу, однак вони не зовсім зрозумілі і не завжди дотримуються. Не зовсім зрозумілі і не завжди дотримуються офіційні документально оформлені методики добору персоналу в організаціях 6% опитаних. Ще6 %

учасників дослідження зазначили, що в їх організації немає процедур добору персоналу. На думку 3 % опитаних, в організації існують неофіційні процедури добору персоналу. Персонал - це головним чином родичі, друзі і знайомі (рис. 2.21).

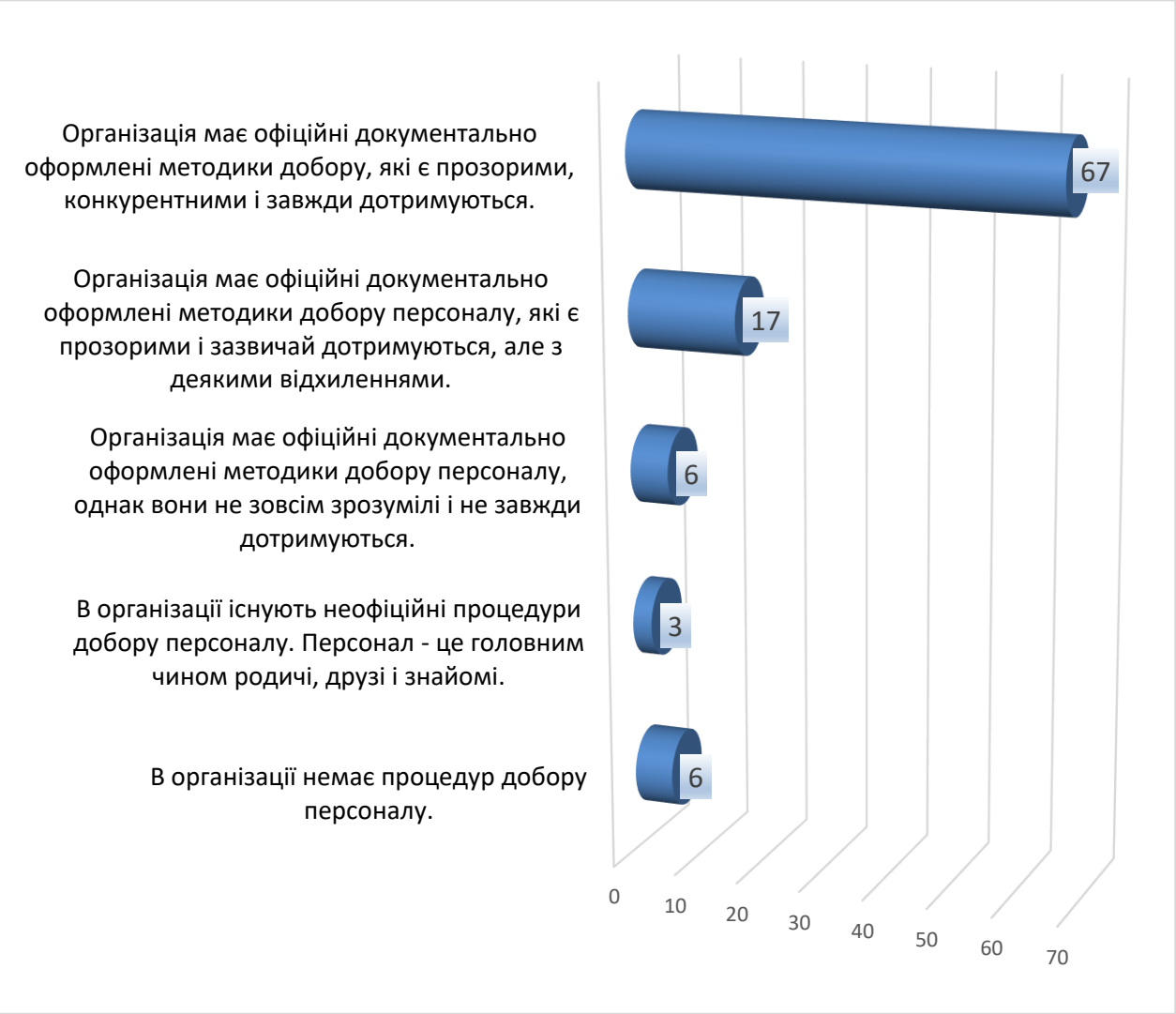

Рис. 2.21. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Оцініть, будь ласка, підходи і процедури добору персоналу у вашій організації?» (*у % до всіх опитаних*)

Характеризуючи систему заохочень і покарань працівників, а також вирішення конфліктів усередині колективу, респонденти зазначили наступне:

– відсутня система управління дисциплінарними процедурами, розгляду скарг і вирішення конфліктів (3%);

– існує неформальна система управління дисциплінарними

процедурами, скаргами та врегулюванням конфліктів (6%);

– існують формальні процедури для управління дисциплінарними заходами, скаргами та розв’язанням конфліктів. Однак вони не зовсім зрозумілі або широко відомі співробітникам, і часто застосовуються непослідовно (9%);

– існують формальні процедури для управління дисциплінарними процедурами, скаргами та врегулюванням конфліктів. Вони добре відомі співробітникам на всіх рівнях, але іноді застосовуються непослідовно (17%);

– існують формальні процедури для управління дисциплінарними процедурами, скаргами та врегулюванням конфліктів. Вони добре відомі співробітникам на всіх рівнях і послідовно застосовуються (64%).

Стосовно оцінки результатів роботи співробітників, на думку половини респондентів (52%), в їхніх організаціях існує офіційна система службової атестації співробітників, яка завжди дотримується. Щорічно всі співробітники проходять офіційну оцінку за ключовими показниками ефективності (КПЕ), при цьому враховуються результати службової атестації попереднього року.

Майже третина опитаних (29%) зазначили, що в їхніх організаціях існує офіційна система службової атестації співробітників, яка зазвичай дотримується, а співробітники офіційно оцінюються з урахуванням ключових показників ефективності (КПЕ), і в їхні особисті справи заносяться результати оцінки.

7% респондентів вказали на існування офіційної системи службової атестації співробітників, яка дотримується лише іноді. При цьому службова атестація проводиться по сферах відповідальності та результатах, але не для всіх співробітників.

На думку 5% опитаних, співробітники їхніх організацій час від часу проходять неформальну оцінку за різними критеріями, що змінюються. Ще 5 % відзначили про взагалі відсутність в їхніх організаціях системи оцінки роботи персоналу (рис. 2.22).

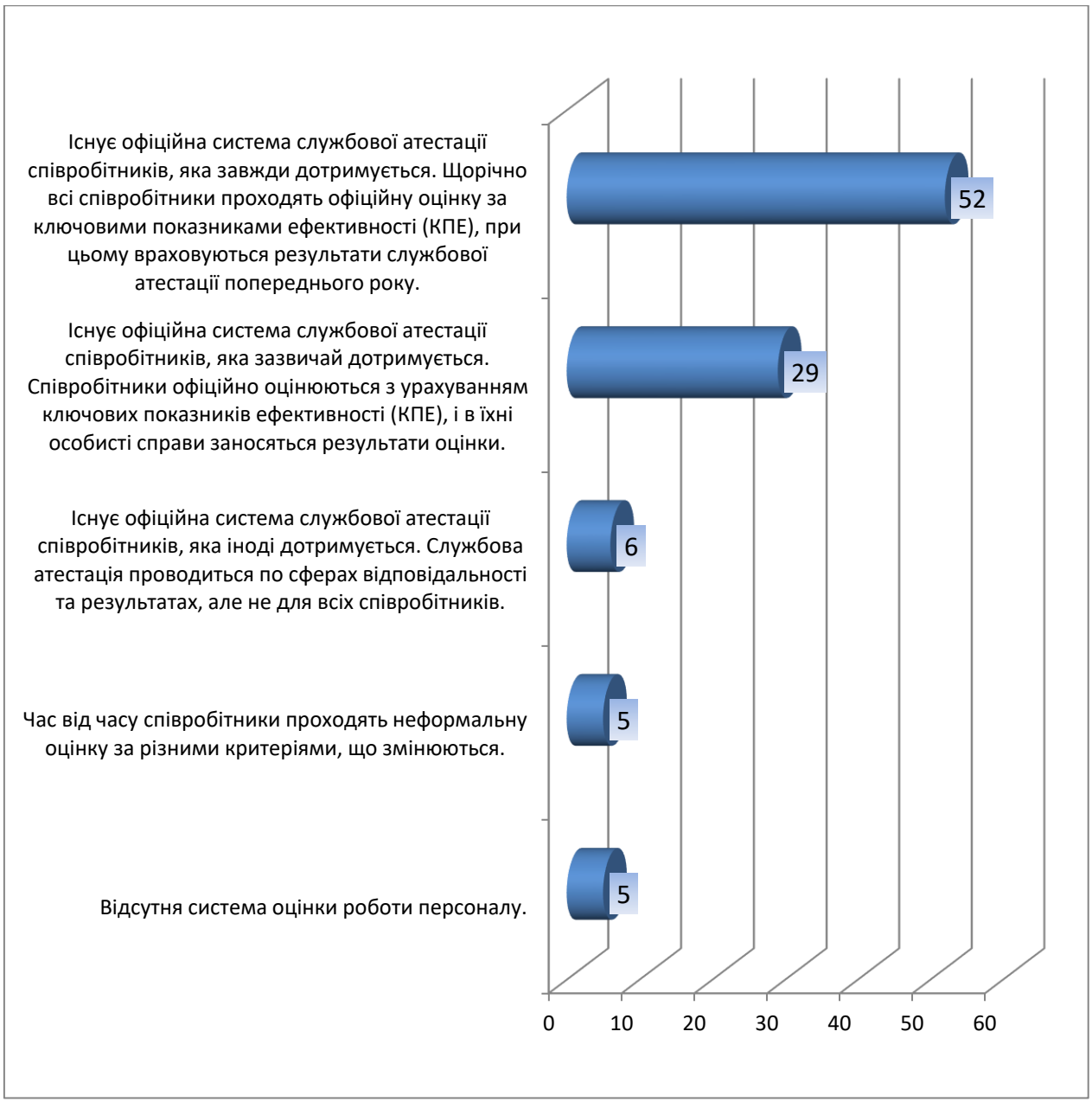

Рис. 2.22. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «А що б Ви могли сказати стосовно оцінки результатів роботи співробітників вашої організації?» (*у % до всіх опитаних*)

Важливою в роботі організації є система заохочення співробітників, яка також впливає на людський чинник. На підтвердження цього майже половина опитаних (49%) вказали на зв’язок преміювання з результатами діяльності, причому в їхній організації існують чітко прописані критерії преміювання. Майже четверта частина опитаних (22%) також вказали на зв’язок преміювання з результатами діяльності, проте зазначили, що в їхніх організаціях немає чітко визначених однозначних критеріїв преміювання. На

думку 9% респондентів, преміювання відбувається цілком за суб'єктивною думкою керівництва. Про відсутність преміювання в їхніх організаціях зазначили 6 % учасників дослідження (рис. 2.23).

Рис. 2.23. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи пов'язано преміювання співробітників організації з реальними результатами їхньої діяльності?» (*у % до всіх опитаних*)

Якою є політика та система розвитку персоналу в організаціях, де працюють респонденти? За результатами опитування в більшості організацій, де працюють респонденти, існує формально визначена політика і система підвищення кваліфікації персоналу, яка використовується всіма співробітниками, а питання підвищення кваліфікації персоналу обговорюються в ході службових атестацій і високо оцінюються (43%). На існування формально визначеної політики і системи підвищення кваліфікації персоналу, які використовуються багатьма співробітниками, а керівництво прихильне підвищенню кваліфікації персоналу і високо цінує це, вказали 23% респондентів. На думку 5% опитаних, в їхній організації існує формально визначена політика щодо підвищення кваліфікації персоналу, якою користуються деякі, але не всі співробітники. Про існування неофіційної

політики щодо підвищення кваліфікації персоналу зазначили 2% респондентів. Ще 4% учасників дослідження вказали, що в їхній організації не існує політики та системи розвитку персоналу. Майже чверть опитаних (24%) взагалі завагались щодо оцінки політики та системи розвитку персоналу в їхній організації.

Більше половини респондентів (68%) вказали, що вони особисто проходили підвищення кваліфікації під час роботи в організації, 32% опитаних підвищення кваліфікації не проходили. При цьому підвищення кваліфікації респонденти проходили в основному протягом останнього року (36%) або протягом останніх трьох років (36%) (рис. 2.24).

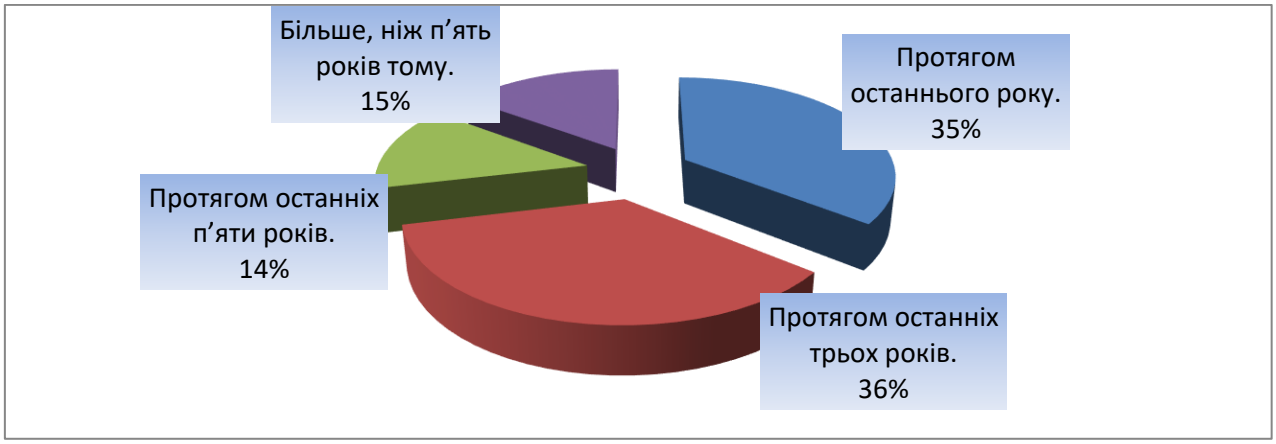

Рис. 2.24. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Коли Ви проходили підвищення кваліфікації?» (*у % до всіх опитаних*)

На якість людського чинника впливає рівень кваліфікації, знання та навички працівників. За оцінками респондентів, вони мають достатньо високий рівень володіння серед запропонованих в опитуванні вмінь та навичок. Найбільше опитані володіють вміннями спілкуватися по телефону (90%), планувати власну роботу (88%), правильно організовувати своє робоче місце (88%), працювати з комп'ютером на рівні користувача (85%), представляти результати виконаної роботи перед керівництвом (85%), робити висновки і правильно формулювати їх (85%). Найменше респонденти вміють виступати перед великою аудиторією, телекамерами (54%) та захищати комп'ютерну інформацію від доступу і вірусів (52%) (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Наскільки Ви володієте наступними вміннями та навичками?»

(*у % до всіх опитаних*)

№ з/п	Вміння та навички	Не володію	Важко відповісти	Володію
1	Виділяти загальні закономірності, тенденції, знаходити аналогії.	6	24	70
2	Використовувати в повсякденній діяльності останні досягнення в області сучасних інформаційних технологій.	6	20	74
3	Використовувати соціологічні методи збору і аналізу інформації.	6	29	65
4	Використовувати сучасні методи прийому і передачі інформації.	3	13	83
5	Виступати перед великою аудиторією, телекамерами.	16	30	54
6	Грамотно використовувати законодавчу базу.	9	30	61
7	Давати практичні поради.	6	24	70
8	Захищати комп’ютерну інформацію від доступу і вірусів.	20	28	52
9	Керувати людьми, відчувати їх настрої.	8	32	60
10	Користуватися інформацією, що йде з неофіційних джерел.	14	24	61
11	Налагоджувати ділові контакти.	4	23	72
12	Наочно і доступно подавати інформацію.	4	15	80
13	Оперувати статистичними даними.	9	25	66
14	Організовувати і контролювати виконання підрозділом, окремими співробітниками поставлених завдань, функцій.	12	28	60
15	Організовувати масові заходи.	12	20	68
16	Планувати власну роботу.	1	11	**88**
17	Планувати і організовувати роботу організації (підрозділу).	9	27	64
18	Правильно організовувати своє робоче місце.	1	10	**88**
19	Працювати з комп’ютером на рівні користувача.	3	11	**85**
20	Представляти результати виконаної роботи перед керівництвом.	3	12	**85**
21	Прогнозувати розвиток якої-небудь події (процесу).	5	25	71

Продовження табл. 2.8

22	Робити висновки і правильно формулювати їх.	3	13	**85**
23	Складати і оформляти ділові документи.	7	13	**82**
24	Спілкуватися по телефону.	2	9	**90**
25	Стисло і конкретно формулювати основні положення, смисл документа, що складається.	5	14	**81**
26	Структурувати інформацію (важлива, другорядна і т.п.).	3	17	**80**

Найбільше респонденти потребують надбання, поліпшення наступних вмінь та навичок для підвищення ефективності своєї роботи: грамотно використовувати законодавчу базу (73%), планувати власну роботу (73%), правильно організовувати своє робоче місце (71%), представляти результати виконаної роботи перед керівництвом (71%).

Найменше потребують вмінь та навичок щодо виступів перед великою аудиторією, телекамерами (56%), користування інформацією, що йде з неофіційних джерел (55%) (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Відмітьте ступінь необхідності надбання, поліпшення вказаних нижче вмінь та навичок для підвищення ефективності Вашої роботи?»

(*у % до всіх опитаних*)

№ з/п	Вміння та навички	Не необхідно	Важко відповісти	Необхідно
1	Виділяти загальні закономірності, тенденції, знаходити аналогії.	9	31	60
2	Використовувати в повсякденній діяльності останні досягнення в області сучасних інформаційних технологій.	5	26	**69**
3	Використовувати соціологічні методи збору і аналізу інформації.	10	29	62
4	Використовувати сучасні методи прийому і передачі інформації.	9	24	67
5	Виступати перед великою аудиторією, телекамерами.	15	29	56
6	Грамотно використовувати законодавчу базу.	9	18	**73**
7	Давати практичні поради.	8	26	65

Продовження таблиці 2.9

8	Захищати комп'ютерну інформацію від доступу і вірусів.	9	23	68
9	Керувати людьми, відчувати їх настрої.	9	29	62
10	Користуватися інформацією, що йде з неофіційних джерел.	15	31	55
11	Налагоджувати ділові контакти.	8	22	**70**
12	Наочно і доступно подавати інформацію.	11	19	**70**
13	Оперувати статистичними даними.	11	28	62
14	Організовувати і контролювати виконання підрозділом, окремими співробітниками поставлених завдань, функцій.	12	27	61
15	Організовувати масові заходи.	12	24	64
16	Планувати власну роботу.	11	16	**73**
17	Планувати і організовувати роботу організації (підрозділу).	14	24	64
18	Правильно організовувати своє робоче місце.	10	19	**71**
19	Працювати з комп'ютером на рівні користувача.	12	19	**69**
20	Представляти результати виконаної роботи перед керівництвом.	8	21	**71**
21	Прогнозувати розвиток якої-небудь події (процесу).	9	25	65
22	Робити висновки і правильно формулювати їх.	10	21	**69**
23	Складати і оформляти ділові документи.	9	21	**69**
24	Спілкуватися по телефону.	13	17	**70**
25	Стисло і конкретно формулювати основні положення, смисл документа, що складається.	9	25	66
26	Структурувати інформацію (важлива, другорядна і т.п.).	9	24	66

Чи існує в організаціях практика обміну знаннями та досвідом між співробітниками? На думку 50% респондентів в їх організації існує цілий ряд формальних механізмів для внутрішнього і зовнішнього обміну знаннями і досвідом. Механізми обміну використовуються всіма співробітниками. Періодично виділяється час для обміну знаннями та навчання. Обмін знаннями і досвідом високо цінується в організації. Чверть опитаних (27%) зазначили, що в їх організації існують формальні механізми для внутрішнього і

зовнішнього обміну знаннями і досвідом (навчання, робочі наради, семінари, презентації, зустрічі, наставництво, веб-сайт, навчання в режимі он-лайн тощо). Механізми обміну використовуються більшістю співробітників. Обмін знаннями і досвідом цінується всередині організації. 11% учасників опитування вважають, що персонал неформально ділиться інформацією і вчиться на індивідуальній основі. В організаціях 9% опитаних існують деякі формальні механізми для обміну знаннями і досвідом (семінари, презентації, зустрічі, наставництво тощо), але вони використовуються нерегулярно і не всіма співробітниками. Лише 2% респондентів вказали, що у них практика обміну знаннями та досвідом між співробітниками не існує, у співробітників немає на це часу.

За результатами опитування переважна більшість респондентів зазначили, що в їх організаціях існує своя усталена організаційна культура (певна корпоративна етика, стандарти поведінки, тощо) (82%). Така культура в організації не існує, але знаходиться на стадії формування, на думку 10% опитаних. 8% учасників дослідження взагалі вважають, що вона не потрібна для ефективної роботи (рис. 2.25).

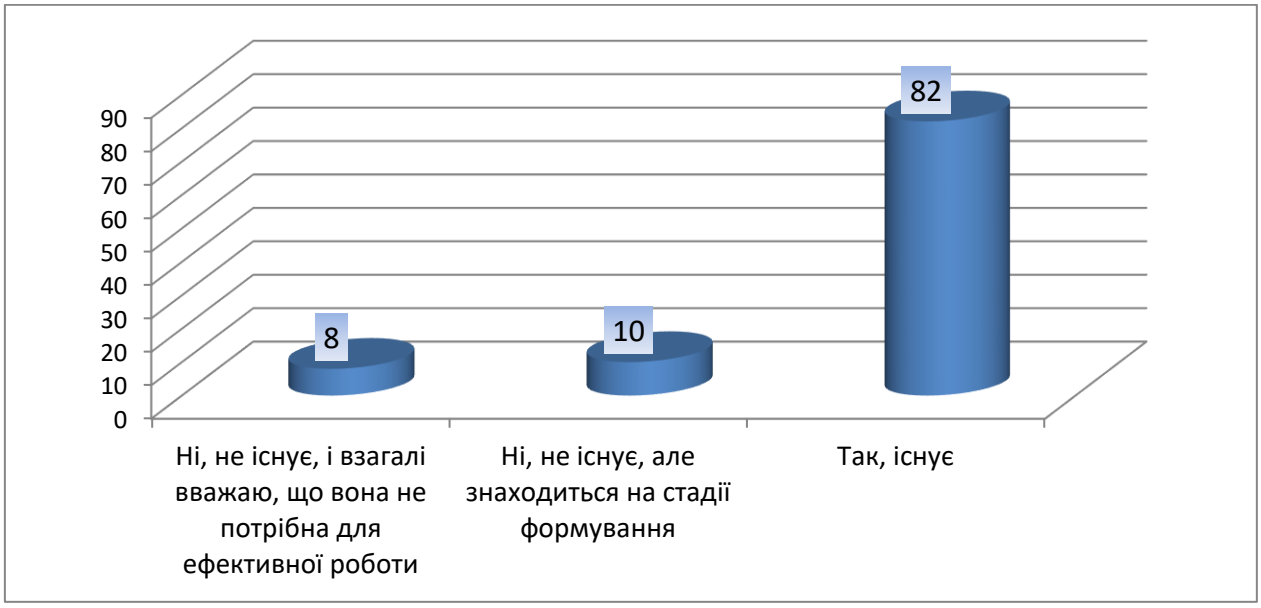

Рис. 2.25. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи існують у вашій організації своя усталена організаційна культура (певна корпоративна етика, стандарти поведінки, тощо)?» (*у % до всіх опитаних*)

Оцінюючи плинність кадрів в своїх організаціях (а це також впливає на якість людського чинника), третина респондентів (31%) вказали, що ніхто ніколи не звільнявся з їх організації за час роботи в ній опитаних. Про те, що штат організації майже цілком оновився за час роботи в ній опитаних, зазначили 5%. Середню оцінку плинності кадрів організації надали 29% респондентів (рис. 2.26).

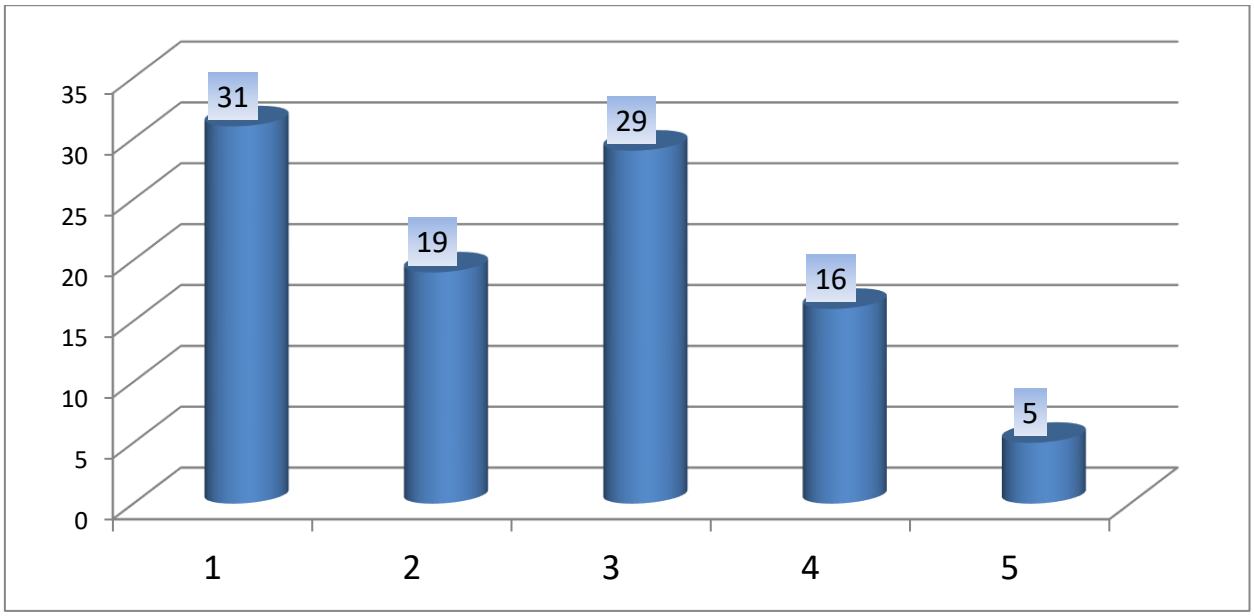

Рис. 2.26. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Оцініть, будь ласка, плинність кадрів у вашій організації за шкалою від 1 до 5, де 1– ніхто ніколи не звільнявся з нашої організації за час Вашої роботи тут, 5 – штат організації майже цілком оновився за час Вашої роботи тут?» (*у % до всіх опитаних*)

Таким чином, оцінюючи всі зазначені чинники впливу на забезпечення сталого місцевого розвитку у комплексі, можна зробити висновок, що необхідно, по-перше, посилити співробітництво між місцевими акторами; по-друге, змінювати організаційну культуру місцевих органів влади у напрямку розуміння забезпечення саме сталого розвитку територіальних громад, створення сталих громад і сусідств. Докладніше дані питання розглядаються у наступному розділі.

Висновки до другого розділу

1. Аналіз нормативно-правової бази України з питань сталого розвитку показав, що незважаючи на наявні, у тому числі, концептуальні документи, даній проблематиці все ще не приділяється достатньо уваги з боку як законодавчої, так і виконавчої гілки влади, як на центральному, так і на місцевому рівні. Більше того, часом демонструється нерозуміння самої сутності сталого розвитку. Все це потребує, на наш погляд, розробки та реалізації спеціальних освітніх і просвітницьких програм для представників органів публічної влади всіх рівнів щодо змісту, сутності та важливості сталого розвитку на всіх рівнях і у всіх галузях.

2. За результатами проведеного дослідження більшість респондентів вказують на існування в їх організації чітких, документально закріплених цілей діяльності, які відомі співробітникам, спрямовують діяльність організації і переглядаються щороку. Респонденти, які вважають, що цілі діяльності організації відсутні або не зрозумілі, а також ті, які вказують на існування неформальної ідеї щодо цілей діяльності їх організації, але формально вони не визначені майже відсутні. При цьому в більшості організацій існують задокументовані плани діяльності, які чітко пов’язані чи відповідають цілям діяльності організації. Плани були розроблені або за участі залучених фахівців і співробітників або керівництвом та добре відомі співробітникам. Проте цілі та плани діяльності не приділяють суттєвого значення аспектам сталості.

3. Визначаючи головну мету діяльності своєї організації, респонденти, в першу чергу, вказали на реалізацію державної політки у різних сферах (економічній, соціальній, освітній, культурній та ін.). Також важливим показником є задоволення потреб мешканців територіальних громад та забезпечення розвитку територіальних громад, але у «класичному» розумінні, без акценту на сталості розвитку.

4. Половина опитаних охарактеризували процес прийняття рішень в

їхній організації як формалізований процес прийняття рішень, який завжди дотримується і періодично переглядається з метою покращення. Про рішення, що приймаються навмання майже ніхто не зазначив. При цьому в більшості організацій, де працюють респонденти, існує офіційний процес консультацій і/або практика делегування важливих рішень, яка стосується всіх співробітників. Зі співробітниками проводяться консультації по всіх питаннях або по більшості питань, що зачіпають їх. За оцінками більшості опитаних, громадськість також бере участь у виробленні важливих для громади рішень через своїх представників, цей процес є регулярним, формалізованим. Думка громадськості враховується у прийнятті остаточних рішень. Тому важливим є не лише розуміння керівниками місцевих органів влади важливості сталого розвитку, а й створення громадського тиску на цих керівників для урахування аспектів сталості, зокрема, виділення певних коштів на цілі сталості під час формування місцевих бюджетів.

5. Формування місцевого бюджету є одним з найважливіших питань для територіальних громад. На думку лише зовсім не значної частини респондентів, бюджет їх громади на 100 % відповідає уявному «ідеалу». Хоча управлінню бюджетом ТГ (виконання бюджету, ефективність адміністрування доходів та витрат бюджету та реалізації бюджетних програм) експерти надали досить високі оцінки, але половина учасників опитування завагались з оцінками щодо процесу бюджетного планування в їхній громаді. При цьому вони зазначили, що основною характеристикою бюджет розвитку громади є наступна: громада має бюджет розвитку, який враховує найбільш гострі проблеми, формується із залученням представників громадськості, регулярно проводиться моніторинг виконання бюджету. Проте питання сталості не вважаються більшістю респондентів як найбільш актуальні.

6. Більшість місцевих органів влади укомплектовані або майже укомплектовані кваліфікованими кадрами. Співробітників мають знання і досвід, необхідні для досягнення організаційних цілей, при цьому в більшості організацій існують офіційні письмові описи посадових функцій і обов’язків

всіх співробітників, які періодично переглядаються і оновлюються. Також в переважній більшості місцевих органів влади, за оцінками експертів, існує формально визначена політика і система підвищення кваліфікації персоналу. Під час підвищення кваліфікації найбільше працівники місцевих органів влади потребують надбання, поліпшення вмінь та навичок для підвищення ефективності своєї роботи з грамотного використання законодавчої бази, планування власної роботи, правильної організації свого робочого місця, захисту комп’ютерної інформації від несанкціонованого доступу і вірусів, представлення результатів виконаної роботи перед іншими, насамперед, перед керівництвом.

РОЗДІЛ 3
ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ МІСЦЕВИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ

3.1. Розвиток сталих сусідств

Результати, отримані у попередніх розділах, дали можливість запропонувати модель публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації (рис. 3.1). Дана модель передбачає співпрацю місцевих акторів (органи публічної влади, громадськість, представники приватного сектора, експертна і наукова спільнота), взаємодію з регіональними, центральними органами влади та міжнародними організаціями, створення мережевих управлінських структур, сталих сусідств і соціальних підприємств, а також впровадження культурного підходу до місцевого розвитку. Деякі елементи даної моделі було розглянуто вище, інші розглядаються у даному розділі. І перший з них – сталі сусідства, який присвячено даний параграф.

Сталі сусідства – це сусідства майбутнього. Оскільки світ стає все більш урбанізованим, зростає потреба у створенні населених пунктів, які сприятимуть здоровому довкіллю та підтримуватимуть сильну громаду. Якщо місцеві органи влади хочуть будувати сусідства, які задовольняють ці потреби, вони мають здійснювати їхній розвиток, щоб ці сусідства, які у сукупності утворюють громади, були життєздатними.

Говорячи про сусідства, слід зробити деякі пояснення щодо цього терміну. Якщо розглядати мешканців міст, то в українській традиції сусідства у нашому розумінні – це мікрорайони. Проте поняття «мікрорайон» не використовується стосовно сільських територій, тому саме «сусідство» є найкращим узагальнюючим поняттям, що означає людей, які мешкають разом на невеликій території, що має спільні проблеми. Нижче розглядається поняття «сталі сусідства».

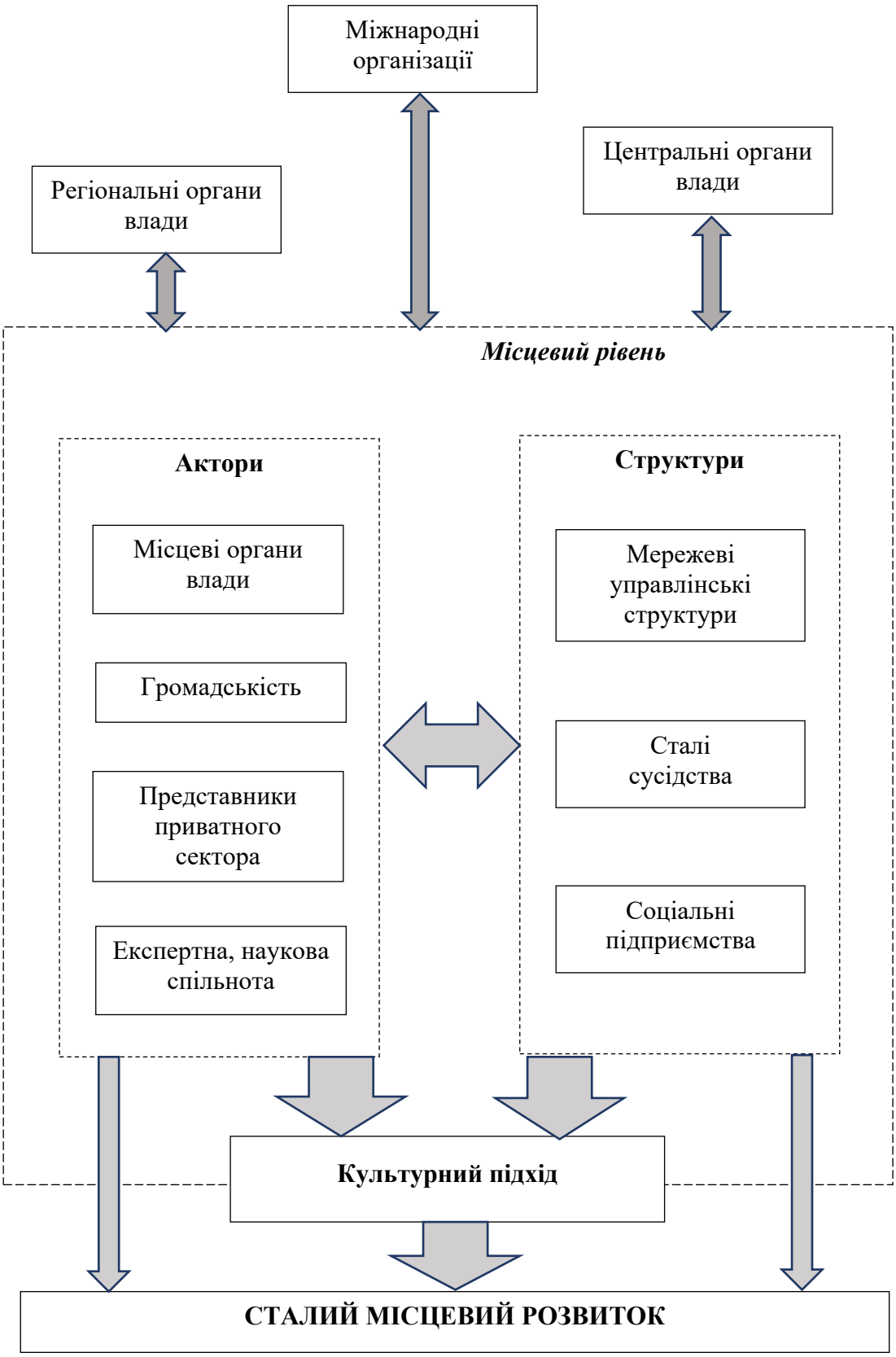

Рис. 3.1. Модель публічного управління сталим місцевим розвитком

Для того, щоб створити сталі сусідства, місцевим органам влади необхідно підтримувати життєздатну модель розвитку, зосереджену на створенні довготривалої екологічної, соціальної та економічної цінності. Але через багато різних контекстів, у яких відбувається розвиток, важко чітко визначити стале сусідство. Сталі сусідства бувають різних форм, але вони мають деякі спільні характеристики: вони є відносно компактними, багатофункціональними громадами з хорошим доступом до транспортної інфраструктури та включають низку варіантів житла, робочих місць, місць відпочинку, зручностей, магазинів і послуг. Вони також забезпечують високу економію природних ресурсів і високу якість життя всіх мешканців [238]. З іншої точки зору, справді стале сусідство можна визначити за амбітними цілями, які воно досягає, такими як нульовий рівень відходів і чистий нульовий викид вуглецю, високий рівень доступності та різноманітності житла, а також нейтральний або позитивний фіскальний вплив на муніципальний бюджет.

Розвиток сталих сусідств не є великим відступом від того, що деякі органи місцевого самоврядування вже роблять, однак для переважної більшості з них це вимагає фундаментального переосмислення розвитку, територіального планування та регулювання. У табл. 3.1 наведено зв’язок важливих заходів розвитку з характеристиками сталого сусідства, які вони підтримують. Для багатьох місцевих органів влади реалізація цих стратегій означає зміну поточної практики.

Розвиток сталих сусідства є цінною інвестицією. Багато місцевих органів влади стикається з низкою серйозних проблем, таких як старіння населення, старіння інфраструктури, зміна клімату, нестабільні ціни на енергоресурси, а також з вимогами населення до більш доступного, адаптованого житла та екологічно відповідального місцевого економічного розвитку. І саме через процес розвитку сталих сусідств, органи місцевого самоврядування мають хороші можливості для вирішення деяких із цих серйозних проблем.

Таблиця 3.1.

Заходи для розвитку сталих сусідств

Характеристики	Заходи
Доступність, ефективне обслуговування населення	Підтримка високоякісної забудови Реконструкція забудованих територій Розвиток транзит-орієнтованих сусідств
Легкий доступ до зручностей, робочих місць і послуг	Змішане використання земель
Різні мешканці, які живуть у різних типах житла	Побудова змішаного житла
Прогулянкові, велосипедні, транзитні та дорожні мережі, зв'язані з населеним пунктом та регіоном	Інтеграція мереж циркуляції у єдину систему Впровадження транзитно-орієнтованого розвитку
Багатофункціональні вулиці, які підтримують соціальні та екологічні функції, а також мультимодальний транспорт	Проектування та побудова багатофункціональних вилиць Зменшення паркування на вулицях
Доступна мережа «зелених» просторів, що забезпечує відпочинок і виробництво їжі	Створення інтегрованих «зелених» просторів Кластерний розвиток Стимулювання міського сільського господарства
Безпечне, соціально-спрямоване та привабливе середовище	Розвиток соціальних і культурних мереж Розвиток публічних просторів
Унікальна місцева ідентичність у рамках регіональної ідентичності	Використання підходів до розвитку унікальності
Енергетично ефективні будівлі та використання відновлювальної енергії	Розвиток джерел і систем відновлювальної енергії Використання еко-індустріальних підходів

Тому як агенти змін, місцеві органи влади можуть прийняти оригінальну концепцію «сталого розвитку» та переосмислити розвиток як цінну довгострокову інвестицію, яка захищає та покращує навколишнє середовище та допомагає задовольнити потреби всіх членів громади. У масштабі сусідства сталий розвиток цілком під силу місцевим органам влади, оскільки вони мають необхідні ресурси та інструменти для реалізації відповідних політик.

Сталий розвиток сусідств має потенціал не лише покращити соціальні результати, але й зменшити ризики для місцевих органів влади, оскільки функції, які роблять сусідства більш ресурсоефективними та підтримують

сильні громади, часто також є більш життєздатними та фінансово надійними [128]. Крім того, сталий розвиток, як правило, відображає широкий спектр інтересів, тому планування та проектування для сталого розвитку мають хороший потенціал для забезпечення широкої підтримки громади та інших зацікавлених сторін щодо запропонованого розвитку, що підвищує ймовірність того, що плани розвитку будуть затверджені.

Не лише місцеві органи влади, а і представники приватного сектору мають відігравати певну роль у переході до сталого розвитку сусідств. Як показує практика інших країн, представники приватного сектору ініціюють проекти та реагують на регуляторний, ринковий та фінансовий контекст, у якому вони працюють [123]. Вони беруть на себе певний ризик і в обмін отримують фінансову віддачу. Тим часом органи місцевого самоврядування підтримують суспільне благо, формуючи регуляторне середовище та впливаючи на ринкові та фінансові чинники. У деяких випадках вони відстоюють зміни в практиці розвитку за допомогою нормативних актів, стимулів та інших ініціатив. Тобто для створення сталих сусідств представники приватного сектору коригують свою практику, а місцеві органи влади заохочують та сприяють цьому пристосуванню. Ці відносини дають їм можливість співпрацювати разом, щоб усунути бар’єри між приватним і публічним сектором та впроваджувати нові практики у свою діяльність.

Але є і третій, мабуть, найважливіший, партнер – громада, що є джерелом політичної підтримки місцевих органів влади, даючи при цьому цінні ідеї та знання про те, що найкраще підходить для неї. Тому стратегії, які відповідають потребам громадян, місцевих органів влади та представників приватного сектора у подоланні ключових проблем, будуть найбільш ефективними для просування місцевих громад, відтак, і сусідств, до сталих результатів.

Створення сталих сусідств вимагає широкого спектру змін у традиційній практиці розвитку – деякі з цих змін є менш, деякі більш глибокими. Ці зміни мають свої проблеми та ризики, але вони також приносять значні переваги та

можливості. Хоча сталий розвиток сусідства може мати більші ризики, ніж звичайний розвиток, але й переваги можуть бути значними для всіх учасників. Інвестування в екологічно чисті райони зараз може означати зниження витрат у майбутньому. Місцева влада отримує вигоду від зниження витрат на інфраструктуру, енергію, використання води та обслуговування. Ці нижчі витрати означають більш рентабельне надання публічних послуг з можливістю зниження місцевих податків, відтак, залучення нового бізнесу та резидентів. У свою чергу, жителів може приваблювати потенціал для більш здорового способу життя, більший вибір способів пересування та кращий доступ до зелених насаджень.

Інвестування в екологічний дизайн також може стати важливою стратегією, яка допоможе представникам приватного сектору зменшити майбутні ризики, тому що тим, хто навчиться розвиватися екологічно, до того, як це буде потрібно у більших масштабах, не потрібно боятися нових правил. Крім того, урахування особливостей сталого дизайну у своїй діяльності може забезпечити доступ до зростаючої ніші «зеленого» ринку. Наприклад, у США 13-19% громадськості цікавляться зеленими будівлями, альтернативною енергією та альтернативним транспортом [238]. У Канаді дослідження ще 2010 року в місті Квебек показало, що 40% респондентів були зацікавлені жити у сталому сусідстві та були готові платити за це більші комунальні послуги [125].

Нижче, ґрунтуючись на досвіді зарубіжних країн, ми наводимо усталені рішення загальних проблем, що допомагають отримати доступ до переваг сталих сусідств. При цьому підкреслюються додаткові ролі, які відіграють місцеві органи влади та представники приватного сектору у впровадженні комплексних рішень. Для цього використовуються спеціальні позначки, які показують, чи рішення застосовне до місцевих органів влади, чи до представників приватного сектора, чи до обох: *ОВ* – органи влади, *ПС* – приватний сектор.

Хоча рішення можна застосовувати майже в будь-якому порядку, вони

представлені як певні кроки в процесі розвитку сталого сусідства. Перший крок передбачає розвиток навичок і знань, необхідних для підтримки та впровадження сталого розвитку. Другий і третій стосуються усунення фінансових та регуляторних бар'єрів. Далі йдуть кроки, пов'язані з плануванням та проектуванням, які можуть підвищити ймовірність успіху планування/проектування та довгострокову ефективність. Останніми є два допоміжних кроки: використання маркетингу і укладання контрактів для підтримки та розвитку сталих сусідів.

Розглянемо наведені кроки, а також пов'язані з ними проблеми і пропоновані рішення докладніше.

1. Розвиток навичок і знань.

Навички створення сталих сусідств, а також рівень розуміння їх необхідності та їх підтримки відрізняються від місця до місця. Місцеві органи влади повинні знати про поточну спроможність створювати сталі сусдітсва на своїй території та ставлення громади до запровадження та зміцнення практики сталого розвитку. Деякі громади мають сильний прихований попит на сталі сусідства, тоді як в інших громадськість не може уявити необхідність у них та їхні переваги. Так само у деяких населених пунктах мало розробників, які мають досвід у сфері сталого розвитку. Також слід зважати на відсутність/наявність нормативно-правових актів, які обмежують сталий розвиток або заважають отримати необхідні навички у цій сфері.

Проблеми

1) Члени громади не розуміють особливостей та переваг сталих сусідств.

2) Посадовим особам місцевих органів влади не вистачає знань чи рівня комфорту стосовно запровадження практик сталого розвитку.

3) Розробникам і виконавцям бракує необхідних навичок.

Рішення

1) Підвищення обізнаності (*ОВ, ПС*). Програми, які допомагають змінити свідомість громадськості щодо особливостей та переваг сталого розвитку, можуть закласти основу для успішного схвалення відповідної

політики, положень і планів, які підтримують стале сусідство. Щоб бути ефективними, ці програми мають виходити за рамки вузьких консультацій; вони повинні охопити широке коло громадян та використовувати підходи культурних змін.

2) Навчання (*ОВ, ПС*). Як активні представники громади, так і місцеві органи влади можуть забезпечити навчання. Але спільна реалізація навчальних програм дала б додаткову користь, оскільки допомагає учасникам краще зрозуміти потреби інших.

3) Стимулювання (*ОВ*). Використання стимулів для заохочення розробників або виконавців запроваджувати нові підходи – це спосіб заохочення навчання на практиці.

2. Усунення фінансових бар'єрів.

«Це коштує занадто дорого» — це рефрен, який зазвичай чують про сталий розвиток: ми всі хочемо це зробити, але не можемо знайти способи, щоб вкладатися у бюджет розвитку. Однак для цього існує ряд рішень, деякі з яких напрочуд прості в реалізації. Їхня загальна мета – узгодити фінансові механізми зі структурою витрат і вигод. І хоча інвестиції у сталий розвиток часто окупаються довше, ніж традиційні проекти розвитку [188], однак, якщо все зроблено «правильно», вони також забезпечують набагато більшу цінність з часом, оскільки створюють процвітаючу, придатну для життя спільноту, яка приваблює людей і підприємства в довгостроковій перспективі. Тому хорошим рішенням є знайти додаткові джерела фінансування, які шукають стабільну прибутковість із меншим ризиком у довгостроковій перспективі.

Проблеми

1) Вищі капітальні витрати на ефективні, «зелені», технології.

2) Розділене стимулювання, коли капітальні витрати несуть розробники, а операційні заощадження реалізуються покупцями.

3) Бізнес-моделі не фіксують потенційну цінність, напр., дохід від операційної економії енергії.

4) Проекти чітко визначені, через що упускаються ключові можливості

для отримання цінності завдяки синергії з найближчими сферами використання або системами.

5) Модель для поступового вдосконалення зазвичай передбачає додаткові зміни та збільшення вартості.

6) Дизайн і планування зазвичай зосереджуються на стандартних продуктах або підходах, які є дорогими способами задоволення потреб громади.

Рішення

1) Налагодження партнерських відносин (*ОВ, ПС*). Партнерство може залучати багатьох акторів, об’єднуючи розробників з місцевими органами влади, комунальними підприємствами та іншими публічними організаціями. Наприклад, партнерство між забудовником і місцевим органом влади може створити доступне житло, яке жодна зі сторін самостійно не зможе забезпечити.

2) Зв’язок між системами та масштабами (*ОВ, ПС*). Бачення окремих районів і сусідств як частини більшої спільноти має вирішальне значення. Наприклад, повна енергетична стратегія розглядає інвестиції в масштабах міста (наприклад, газопроводи), району (філія енергетичного підприємства) та окремого будівництва (виробництво відновлюваних джерел та енергоефективність), а також знаходить рішення, які поєднують найкращі варіанти щодо інвестування. Інтеграція в різних масштабах – це спосіб знайти нові можливості та нову цінність, і план розвитку сталих сусідств є гарною можливістю визначити та вирішити, як реалізувати ці зв’язки.

3) Зелені позики (*ПС*). Вони усувають вищезгадане розділене стимулювання для житлових забудов. Забудовник визначає додаткові капітальні витрати на зелені об’єкти та бере довгострокову позику від імені кондомініуму/власників нерухомості на цю суму. Зниження споживання енергії та води зазвичай перевищує витрати на обслуговування кредиту, тому власники ОСББ мають чисту фінансову вигоду. Ця вигода збільшується після погашення позики.

4) Фінансові стимули, плата за розвиток та інвестиції (*ОВ*). Місцеві органи влади можуть використовувати ряд фінансових стимулів, які відрізняються залежно від законодавчої бази. Вони можуть включати позики, гранти, винагороди, диференційовану плату за розробки тощо. Муніципальні інвестиції, такі як покращення громадської сфери, можуть зменшити витрати для забудовників та/або підвищити вартість нерухомості, функціонуючи як непрямий стимул до розвитку.

5) Комунальні партнерства (*ОВ, ПС*). У багатьох країнах енергетичні підприємства пропонують значні стимули для компенсації витрат, пов'язаних з проектуванням та будівництвом більш енергоефективних будівель. Деякі з них також почали пропонувати супутні послуги, які знижують ризики для забудовників або муніципалітетів. Наприклад, Fortis BC у Канаді пропонує інтегровану послугу для централізованих енергетичних систем, пропонуючи модель фінансування/побудови/власності/експлуатації [93]. У цій моделі їхні послуги окупаються за рахунок щомісячної плати користувачів систем.

6) Зосередження на кінцевому використанні з найменшими витратами (*ОВ, ПС*). Район, у якому можна дістатися до роботи, послуг, відпочинку та житла за декілька хвилин ходьби, дозволяє людям задовольняти свої потреби без витрат і небезпеки регулярного водіння або пересування громадським транспортом. Встановлення принципу кінцевого використання та найменших витрат як принципу проектування може забезпечити пріоритет інвестицій набагато більшої вартості.

3. Усунення регуляторних бар'єрів.

У дослідників і практиків часто виникає запитання: якщо сталі сусідства мають так багато переваг, чому вони не є розповсюдженими? Тому є декілька причин. Так, деякі існуючі норми можуть перешкоджати цьому. Або нормативні акти недостатньо гнучкі, щоб дозволяти реалізацію інновацій, потрібних для створення сталих сусідств. І хоча належним чином збалансувати визначеність і гнучкість є складним завданням, місцеві органи влади мають низку інструментів для подолання регуляторних бар'єрів на

шляху змін. Їх слід використовувати з належним урахуванням конкретних проблем і контексту.

Щоб підтримувати та стимулювати практику сталого розвитку, місцеві органи влади повинні вибирати рішення, які відповідають конкретним викликам, з якими стикається громада, з акцентом на практиках, які ринок і громада можуть прийняти. При цьому місцеві органи влади можуть підвищити ймовірність успіху за допомогою такої «стратегії трансформації»:

• Коли практика є новою, слід надавати підтримку дослідженням та розробкам.

• Після того, як практика довела свою ефективність, слід навчати ключових акторів цій практиці, демонструвати успіх у каталізаторських проектах, зменшувати бар'єри витрат за допомогою позик та грантів та знімати регуляторні бар'єри.

• Після того, як практика стане більш поширеною та життєздатною, слід усунути непотрібні фінансові стимули та закріпити передовий досвід шляхом прийняття нових правил і стандартів.

Місцеві органи влади можуть застосовувати цю стратегію трансформації до місцевих політик, програм і нормативно-правових актів.

Проблеми.

1) Прийняте зонування території може завадити розвитку сталих сусідств.

2) Занадто жорсткі стандарти можуть стати перешкодою для інновацій.

3) Слабка підтримка відповідних політик може створити невизначеність для розробників.

Рішення.

1) Запровадження підтримуючої політики, планів та стандартів (*ОВ*). У міру того, як концепція сталості стає все більш поширеною, вона просувається від широких політичних заходів до конкретних регуляторних інструментів. Але між політикою, місцевими планами та стандартами розвитку часто виникають внутрішні конфлікти. Щоб заохочувати сталий розвиток сусідств,

місцеві органи влади повинні зосередитися на найважливіших перешкодах, які перебувають під їхнім контролем: оновити плани розвитку для існуючих сусідств, щоб забезпечити громадську та політичну підтримку сталого розвитку; оновити правила зонування, паркування та відповідні правила проектування, щоб забезпечити кращий розвиток та зменшити витрати; оновити стандарти розвитку інфраструктури.

2) Створення контрольних списків затвердження (*ОВ*). Контрольні списки можуть використовуватися для перетворення політики в практичні рекомендації. Вони можуть бути більш директивними, визначаючи методи, або більш гнучкими, визначаючи KPI або дозволяючи розробникам розставляти пріоритети серед різних практик і підходів.

3) Впровадження прискорених процесів ухвалення рішень (*ОВ*). Прискорене ухвалення проектів, які відповідають певним критеріям (наприклад, демонстрація певних практик або відповідність очікуванням ефективності), функціонує як фінансовий стимул у громадах, де вартість утримання землі є високою. Іншим варіантом є прискорення затвердження практик сталого розвитку, які не відповідають поточним стандартам, що зменшує витрати та ризики для розробників сталого розвитку.

4) Надання переваги більш сталим об’єктам (*ОВ, ПС*). Підтримуюча політика та нові нормативи і правила можуть бути недостатньо сильними, щоб спонукати приватних акторів здійснити необхідні зміни. У такому випадку комбінація оподаткування, зборів, зонування, напрямків місцевих політик та інших регуляторних інструментів може сприяти цьому зрушенню.

4. Планування та проектування.

Переосмислення традиційного процесу розвитку є критичним елементом успішного сталого розвитку сусідств [110]. Це приносить нову інформацію, підтримуючи креативні, високопродуктивні рішення. Наведені нижче рішення найкраще застосовувати разом, оскільки кожне з них відповідає різним потребам: зосередження на кінцевих цілях для підвищення ефективності; інтегрований процес для більш ефективних рішень, які

відповідають кільком цілям; і пілотні програми, які роблять інновації менш ризикованими. Усі три рішення можуть застосовувати як реалізатори, так і розробники розвитку.

Проблеми.

1) Процеси планування та розвитку є лінійними, а не міждисциплінарними.

2) Системи регулювання ускладнюють інновації.

3) Часто існуючі підходи до консультацій органів влади з іншими акторами акцентують увагу на схваленнях на пізніх етапах процесів, а не на ранньому створенні цінності та побудові відносин.

Рішення.

1) Розробки, орієнтовані на продуктивність (*ОВ, ПС*). Цей підхід ставить цілі наперед, а потім спонукає команду розробників досягати їх. Це нормально для фінансових показників, але не для екологічних чи соціальних показників (за винятком відповідності нормативним вимогам). Встановлення низки цілей, а потім виклик команді знайти творчі рішення, які б відповідали всім, є важливим для сталого розвитку. Хорошим прикладом є підхід One Planet до сталого розвитку, який визначає 10 принципів (або цілей високого рівня), а потім розробляє стратегії для їх досягнення [195].

2) Інтегровані процеси проектування за участі кінцевих користувачів (*ОВ, ПС*). Однією з найбільш важливих проблем, з якими сьогодні стикається сталий розвиток сусідства, є розділення процесу. Фахівці, які працюють над різними аспектами або різними етапами розвитку, рідко співпрацюють у тісному контакті. Як наслідок, вони часто не знають про цілі, які не є їхніми безпосередніми інтересами (і можуть бути не готові реагувати на них). Таким чином, звичайний процес планування та проектування втрачає багато можливостей для творчого вирішення проблем. Інтегровані процеси проектування пов’язують планування проекту між фазами проекту, а також між фахівцями та кінцевими користувачами. Команди розробників можуть швидше визначати кращі рішення, досягаючи більшої кількості цілей та

усвідомлюючи переваги сталого розвитку. Інтегрований дизайн також є більш економічно ефективним, оскільки іноді одне інноваційне рішення замінює набір традиційних методів [181]. Такі інтегровані підходи також можна застосувати до управління капітальними активами місцевого самоврядування, пропонуючи рішення, які поєднують цілі у різних сферах розвитку. Одним з ключових аспектів інтегрованого процесу є залучення кінцевих користувачів, таких як потенційні резиденти та орендарі нерухомості, що допомагає визначити відповідні ринкові ніші та потреби громади.

3) Реалізація пілотних програм (*ОВ, ПС*). Інновації несуть ризик, і те, що є «звичайним бізнесом» в одній спільноті, може бути дуже інноваційним в іншій. Пілотні програми дозволяють розробникам і виконавцям експериментувати, не створюючи очікувань, що експеримент обов’язково стане стандартною практикою.

4) Впровадження гнучкості та адаптивності (*ОВ, ПС*). Сучасний світ швидко змінюється: від технологій до демографії, від клімату до економіки. З огляду на те, що муніципальна інфраструктура діє 50-100 років, а сусідства існують для підтримання життя населеного пункту, гнучкість є важливою для забезпечення довгострокової цінності. На практиці це може означати розробку гнучких планів для будинків або забезпечення загальнодоступних тротуарів і зручного транспортного доступу для людей похилого віку. Це може означати навіть інтеграцію стратегії адаптації до клімату на ранніх етапах планування. Один із найпростіших та найефективніших способів нарощувати гнучкість – це використовувати шаблони вулиць на основі сітки, які легко враховують зміну моделей руху, використання та щільності для забезпечення довгострокової сталості для сусідств.

5. Маркетинг.

Будучи «третім партнером» у сталому розвитку сусідства, громада має значний вплив на те, що може бути реалізованим, а що не може. Маркетинг може підвищити інтерес, якщо членам спільноти доступно «упакувати» інформацію про переваги сталого розвитку.

Проблеми.

1) Підходи до розвитку часто зосереджені на минулих тенденціях.

2) Члени громади та інші стейкхолдери не завжди усвідомлюють переваги сталого розвитку сусідств.

Рішення.

1) Альтернативні методи дослідження місцевого ринку (*ОВ, ПС*). Як правило, розробники та кредитори звертають увагу на останні продажі, щоб зрозуміти, що буде купувати ринок. Однак такий підхід є упередженим: нові продукти, які б відповідали потребам ринку, не розглядаються. Натомість аналіз цільового ринку, опитування щодо аналогів можна використовувати для ефективнішого визначення нових продуктів або функцій, які б зацікавили покупців на місцевому ринку. Проводячи такі дослідження самостійно, місцеві органи влади можуть допомогти розробникам визначити нові ніші продуктів, які відповідають муніципальним цілям [110].

2) Впровадження рейтингових систем та нагород (*ПС*). Незважаючи на свої особливості, такі системи рейтингів, як LEED® і BUILT GREEN®, поширені у США та Канаді [238], можуть бути важливими маркетинговими інструментами. Вони пропонують сторонню перевірку ефективності та є доступними ринковими символами досконалості.

6. Укладання контрактів між акторами.

Контракти можуть бути використані для створення основи для сталого розвитку сусідств та для забезпечення виконання цілей сталості, наприклад, покупцями землі. У такому випадку як землевласник місцева влада може використовувати вимоги контрактів як потужний інструмент для формування сталого розвитку сусідства.

Проблема.

Контракти часто зосереджуються на юридичних та короткострокових фінансових міркуваннях.

Рішення.

1) Впровадження запитів пропозицій із підходом «потрійного

результату» (*ОВ, ПС*). Запити пропозицій з потрійним результатом дозволяють землевласникам отримати більше, ніж просто фінансову вигоду від продажу землі. Цей процес є альтернативою традиційному процесу продажу землі. Потенційні покупці повинні доповнити свої фінансові пропозиції концептуальними проектами та зобов'язаннями щодо екологічних та соціальних цілей. Цей підхід пропонує велику гнучкість і визнає компроміс між економічними та іншими цілями, але зазвичай означає нижчу ціну продажу землі.

2) Встановлення особливих умов продажу землі (*ОВ, ПС*). Вимоги щодо сталого розвитку, які землевласник бажає встановити, можуть бути включені в договір купівлі-продажу землі, забезпечений заставою або іншими засобами.

3) Укладання контрактів на виконання (*ПС*). Ці контракти винагороджують постачальників на основі результатів, а не на основі часу та матеріалів або у відсотках від вартості будівництва. Концепція має два відповідних застосування. По-перше, розробники, які бажають заохочувати гнучкість на ранніх етапах процесів проектування, можуть використовувати контракти, які винагороджують команди дизайнерів залежно від того, наскільки добре їхні проекти досягають цілей проекту. Друге застосування контрактів на виконання передбачає укладання контрактів з «енергетичними компаніями», які проектують, встановлюють, фінансують та можуть експлуатувати енергетичні системи, і які отримують додаткові виплати за рахунок операційної економії. При цьому можливі різні типи контрактів: контракт, у якому всі витрати підрядника погашаються за рахунок економії; контракт «спільних заощаджень», у якому заощадження розподіляються між підрядником та власником; і контракт на повні послуги, за яким підрядник бере на себе оплату рахунків за комунальні послуги та стягує регулярну плату протягом терміну дії контракту.

Таким чином, викладене вище можна узагальнити у вигляді такого порядку дій і заходів для створення та розвитку сталих сусідств:

1. Оцінка готовності до сталого розвитку сусідства.

1.1. Оцінка рівня знань персоналу місцевих органів влади, розробників, підрядників та громади.

1.2. Оцінка підтримки місцевих органів влади, персоналу, розробників, підрядників та громади.

1.3. Перегляд місцевих зборів, податків, стимулів та пріоритетів місцевих капітальних інвестицій, щоб визначити перешкоди та стимули для розвитку сталих сусідств.

1.4. Перегляд нормативних та політичних документів, щоб визначити перешкоди та підтримку розвитку сталих сусідств.

2. Формування знань і навичок, необхідних для підтримки та забезпечення розвитку сталого сусідств.

2.1. Визначення знань і навичок, необхідних для успішної реалізації плану створення та розвитку сталого сусідства.

2.2. Розвиток і забезпечення освіти та навчання для підвищення рівня відповідних знань і навичок.

3. Усунення фінансових бар’єрів.

3.1. Наскільки це можливо, зменшення місцевих фінансових бар’єрів та запровадження відповідних фінансових стимулів.

3.2. Підтримка партнерств, які зменшать інші фінансові бар’єри.

4. Усунення регуляторних бар’єрів.

4.1. Наскільки це можливо, зменшення регуляторних бар’єрів.

5. Планування та проектування для створення та розвитку сталих сусідств.

5.1. Розробка сукупності цілей у термінах результативності та ефективності.

5.2. Впровадження таких принципів проектування, як кінцеве використання, підхід з найменшими витратами та адаптований дизайн.

5.3. Запровадження інтегрованого процесу проектування, який залучає кінцевих користувачів.

5.4. Реалізація пілотних проектів, які дозволяють впроваджувати

інновації.

6. Підтримка та стимулювання розвитку сталих сусідств.

6.1. Зменшення ризиків за допомоги дослідження громади та маркетингу.

6.2. Використання відповідних контрактів для забезпечення високого рівня результативності.

Як правило, для початкового створення та розвитку сталих сусідств доцільно вживати відповідні дії і заходи у зазначеному вище порядку. Проте даний перелік є гнучким і можна використовувати кроки в порядку, що відповідають конкретному контексту та особливостям тієї чи іншої громади. Однак при цьому для більшості проектів перший крок є критичним, оскільки він дає змогу встановити відповідні очікування та цільові заходи на правильному рівні, виходячи з того, наскільки готові місцеві органи влади та громадськість прийняти необхідні зміни.

3.2. Розвиток соціального підприємництва для забезпечення сталого місцевого розвитку

Досягнення цілей сталого розвитку вимагає розбудови потенціалу всіх видів соціально-економічних суб’єктів. У цьому контексті центральні та місцеві органи влади є ключовими дійовими особами як соціальні організації, які сприяють окремим особам, усім видам публічних і приватних організацій у розбудові їхнього потенціалу для досягнення цілей сталого розвитку. Але для того, щоб місцеві органи влади відігравали повну роль у підтримці досягнень національних і глобальних цілей сталого розвитку, важливо, щоб достатні ресурси та повноваження для доступу до доходів із власних джерел були передані на місцевий рівень. Саме мобілізація внутрішніх ресурсів є критично важливою для досягнення цілей сталого розвитку. Але дуже часто, після формування бюджету, приватні інвестори, особливо в слаборозвинутих

країнах або країнах, що розвиваються, залишаються незадовільними його розподілом і основними показниками через побоювання щодо відлякування нових інвесторів, збільшення безробіття, зменшення умов для існуючого конкурентного бізнесу тощо.

Так, в Україні ми часто спостерігаємо негативні наслідки в отриманні більших доходів за рахунок високої ставки податків і ПДВ. Якщо корпоративний податок залишається незмінним у запропонованому бюджеті, це перешкоджає потенційним та існуючим інвесторам відкривати нові підприємства або збільшувати розміри вже існуючих. Місцеві промислові підприємства можуть втрачати конкурентоспроможність, якщо скасовується додаткове мито на певні товарів. Виникають й інші проблеми, які потребують пошуку нових джерел доходів на місцевому рівні, без чого неможливо забезпечувати сталий місцевий розвиток. У цьому контексті фандрайзингове підприємництво за участі місцевих органів влади може стати новим джерелом збору доходів з метою розподілу прибутку на проекти соціально-економічного розвитку та для досягнення цілей сталого розвитку.

Місцева влада має два типи фондів для реалізації проектів розвитку та для надання регулярних публічних послуг; один – фонд доходів, інший – фонд розвитку. Дуже часто цих коштів не вистачає для надання регулярних послуг у повному обсязі та здійснення достатньої кількості планів і проектів для задоволення потреб місцевого населення. Основним джерелом фондів є доходи, отримані від населення місцевості шляхом встановлення податків, ставок, мита та різних зборів, а також дотації з боку центральної влади та можливі гранти, у тому числі міжнародні.

У цьому контексті структура доходів місцевих бюджетів дуже слабка стосовно реалізації місцевих планів і програм щодо досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР) відповідними місцевими органами публічної влади. З іншого боку, децентралізовані органи місцевого самоврядування погано працюють у розробці планів і програм, орієнтованих на ЦСР, які базуються на місцевих ресурсах, без сильної фінансової підтримки центральної влади. Також часто

спостерігається невідповідність між виборчою програмою політичної партії-переможця та національними та місцевими планами розвитку через децентралізоване місцеве самоврядування.

Таким чином, за наведених вище обставин створення деяких високопотенційних послуг і місцевих соціальних підприємств (МСП) має три значні переваги: 1) зростання місцевих доходів (а у сукупності і доходів державного бюджету); 2) сприяння місцевому соціально-економічному розвитку; 3) сприяння сталому місцевому розвитку і досягненню ЦСР.

У багатьох країнах, особливо тих, що розвиваються, успішні місцеві соціальні підприємства – це в основному ті підприємства, які базуються на місцевих сільськогосподарських продуктах і сировині, щоб забезпечити справедливі ціни для фермерів, створити робочі місця та забезпечити якісну охорону здоров’я та освіту, що призводить до створення співтовариств, вільних від бідності. Як зазначають деякі дослідники, соціальне підприємництво забезпечує ефективні інновації для подолання бідності.

Більшість структурних підрозділів місцевих органів влади достатньо спроможні забезпечити технічну підтримку у створенні місцевих соціальних підприємств, орієнтованих на підтримку сталого місцевого розвитку та місцевого розвитку у цілому, на збільшення доходів місцевих бюджетів, а також підтримку місцевих соціальних підприємств у їхніх відносинах з регіональною та центральною владою, наприклад, щодо питань оподаткування.

Аналіз літературних джерел та емпіричних даних довів, що існує можливість створення місцевих соціальних підприємств, що є цілком життєздатними і орієнтованими на підтримку досягнення ЦСР для підвищення спроможності місцевих органів публічної влади щодо забезпечення сталого місцевого розвитку. Але для цього є потрібним, особливо в країнах, що розвиваються, створення ланцюжка між виборчою програмою, національними та місцевими планами соціально-економічного розвитку, програмами підтримки з боку центральних органів влади цих планів, у тому числі через

надання необхідних ресурсів для місцевих органів влади, та програмами підтримки розвитку місцевого соціального підприємництва для нарощування потенціалу і спроможності місцевих органів влади забезпечувати сталий місцевий розвиток, досягати ЦСР. Всі ці зусилля зможуть збільшити дохідну частину місцевих бюджетів шляхом розширення місцевої економічної діяльності, як в сільській місцевості, так і в містах, а також підвищити спроможність інфраструктурного та соціального розвитку відповідно до ЦСР.

Розуміючи це і вважаючи, що підприємництво є ключем до соціально-економічного розвитку, уряди багатьох країн світу пропонують Програми розвитку підприємництва. Як зазначив Сей ще на початку XIX сторіччя, підприємець – це той, хто поєднує землю одного, працю іншого й капітал ще одного, а потім виробляє продукт [212]. У зв’язку з цим місцева влада може виробляти продукти та послуги на основі місцевих ресурсів, використовуючи місцеву землю та технічну допомогу відповідних структурних підрозділів місцевих органів влади та територіальних представництв центральних органів влади для зміцнення місцевої економіки щодо досягнення відповідних ЦСР. В Україні також є урядові структури, які можуть надати технічну підтримку у створенні придатних для місцевого розвитку виробничих або орієнтованих на надання послуг підприємств, що, з одного боку, приносять прибуток, з іншого – допомагають досягати ЦСР. До речі, центральна влада може розширити свою діяльність аналогічно, створивши 17 (за кількістю ЦСР) структурних підрозділів при різних центральних органах влади. І оскільки інновації для підприємця відіграють важливу роль, то створення місцевих соціальних підприємств є інноваційною ідеєю в контексті розвитку підприємництва країни, яка може відіграти значну роль у досягненні ЦСР і забезпеченні сталого розвитку.

Вирішальна роль, яку відіграли підприємці у розвитку західних країн, змусила населення країн, що розвиваються, за їхнім прикладом також усвідомити важливість підприємництва для економічного розвитку [167]. Підприємець тісно пов’язаний з трьома елементами: ризиком, організацією та

інноваціями, причому організація тут мабуть є головним елементом. Але підприємництво описується як одна з двох необхідних умов для соціально-економічного розвитку, іншою є збільшення випуску капіталу [196]. Аналізуючи цей контекст, МСП можуть заробити величезний капітал як прибуток для соціальних та економічних інвестицій, щоб здійснити місцеві економічні зміни шляхом досягнення ЦСР. Прискорення економічних реформ на початку та наприкінці 1990-х років неодноразово підкреслювало важливість соціального забезпечення для підтримки економічного зростання, соціальної стабільності та публічної влади.

У контексті створення та підтримки МСП орган влади діє як державний підприємець і венчурний капіталіст на додаток до своєї традиційної регуляторної ролі у встановленні «правил гри». Виходячи за межі розробки продукту, інновація стає ендогенним процесом «взяття на себе ролі іншого», заохочуючи гібридизацію між інституційними сферами [247].

Що очікується від місцевих органів влади в епоху зменшення податкової бази, зменшення державної та регіональної підтримки та посилення суспільного попиту на більшу кількість та високу якість публічних послуг? Це можливість і здатність вживати відповідних заходів для збору коштів для надання більшої кількості якісних публічних послуг місцевому населенню.

Перлмуттер і Краан стверджують, що перегляд місцевої політики збору коштів і розвитку є одним із рішень цієї проблеми. Автори визнають, що приватна підтримка публічних послуг не є новою ідеєю чи практикою: однак інституціоналізована політика отримання коштів із приватних джерел на постійній основі для фінансування традиційних публічних послуг є суттю цієї нової політики [197].

Автори зазначають, що підтримка приватного сектору є обов’язковою для надання публічних послуг у сучасних умовах, це гарна ідея, але в слаборозвинутих країнах або країнах, що розвиваються, приватний сектор, особливо в сільській місцевості, не заохочується достатньою мірою з точки зору інвестиційного ризику повернення та достатніх знань про розвиток

соціального підприємництва.

У цьому контексті місцева влада повинна виступати драйвером розвитку підприємництва, щоб відіграти важливу роль у досягненні ЦСР шляхом заснування соціальних підприємств, що належать місцевій владі на основі лізингу або державно-приватного партнерства. Наприклад, дослідники визначають, що підприємництво місцевого самоврядування в Китаї в епоху реформ суттєво сприяло зростанню та ринково-орієнтованим реформам [171].

Як показує практика, соціальні підприємці часто є одним із найважливіших джерел інновацій, оскільки вонип виявляють недостатньо використовувані ресурси, людей, будівлі, обладнання та знаходять способи їх використання для задоволення незадоволених соціальних потреб. Соціальні підприємці, які використовують підприємницькі навички для соціальних цілей, працюють у деяких частинах традиційного публічного сектора, деяких великих корпораціях приватного сектора та на найбільш інноваційному краю третього сектора [175]. Також практика показує, що у контексті покращення фінансування місцевої влади створення місцевих соціальних підприємств, які формують додатковий дохід ло місцевих бюджетів, є хорошою ідеєю для забезпечення сталого місцевого розвитку [141].

Насправді головною метою цих фандрайзингових підприємств є забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку. Аналіз свідчить, що некомерційні організації можуть зменшити нестабільність своїх доходів шляхом диверсифікації, зокрема шляхом вирівнювання своєї залежності від заробленого доходу, інвестицій та внесків. У зв’язку з цим місцева влада як неприбуткова організація може зменшити дефіцит доходів шляхом диверсифікації своєї діяльності на соціальні підприємства, що отримують прибуток, окрім публічних послуг, щоб збільшити спроможність досягти ЦСР, оскільки диверсифікована діяльність, яка генерує дохід, опосередковано є частиною публічних послуг у досягненні ЦСР.

Місцеві соціальні підприємства – це розширена концепція державних підприємств. Державні підприємтсва відомі під багатьма назвами: державні

корпорації, державні комерційні підприємства, пов’язані з урядом компанії, напівдержавні підприємства, підприємства державного сектора тощо. Вплив державних підприємств у світовій економіці за останні двадцять років зростає. Наприклад, частка державних підприємств серед Fortune Global 500 зросла з 9% у 2005 році до 24% у 2021 році, включаючи більшу присутність у вищих рейтингах [202]. Насправді три китайські державні підприємства (Sinopee Group, China National Petroleum і State Grid) незмінно потрапляли до першої десятки з 2010 року та отримали 16% загального доходу від 114 державних підприємств у списку в 2021 році. Це також підкреслює зростаючу частку доходу державних підприємств, що належать Китаю, серед найбільших компаній світу, а також державних підприємств з решти Азії [202].

У більшості країн світу державні підприємства створювались з метою замінити слабкі приватні сектори, забезпечити вищі коефіцієнти інвестування та отримати надлишок капіталу для інвестицій в економіку, перевести технології в стратегічний сектор, щоб створити робочі місця та зробити товари доступними за нижчою ціною [227]. Нажаль, в Україні приватний сектор не надто заохочується через інвестиційний ризик і необхідні знання для заснування підприємств, особливо в сільській місцевості.

Очікувані показники діяльності підприємства багато в чому залежать від людських ресурсів, кваліфікованого менеджменту. Гіммельберг, Коулз, Леммонс і Мешке [155] підкреслили вплив людських ресурсів на розвиток підприємства. Згідно з дослідженням Азіатського банку розвитку (АБР), державні підприємства в основному стикаються з деякими проблемами, як-от надлишкові працівники, надлишок персоналу та безгосподарність. Інше важливе дослідження показало, що значна кількість осіб, які займають керівні посади та виконують управлінські функції, не мають жодної управлінської підготовки [148]. Багато дослідників відзначають, що місцеве соціальне підприємство дуже близько до державних підприємств. Тому головною перешкодою для ефективної роботи є проблема управління. Відповідно, під час створення місцевих соціальних підприємств слід звертати особливу увагу

на керівництво, можливо запрошуючи менеджерів з приватного сектору, які там продемонстрували свою ефективність.

Слід зважати і на те, що у багатьох країнах, що розвиваються, як-от Україна, спроможність місцевих органів влади надавати послуги обмежена або не досягнута на задовільному рівні через: а) обмежені фінансові ресурси та базу доходів; б) обмежений доступ до фінансового ринку; в) відсутність належного інституційного розвитку. Через це місцеві органи влади стикаються, зокрема, з фінансовою нестачею для розробки достатньої кількості планів і програм для досягнення ЦСР.

Тому здатність мобілізувати достатні кошти є важливою передумовою для ефективного виконання різноманітних функцій місцевого самоврядування, однак існують особливості місцевих публічних фінансів відрізняють їх від центральних публічних фінансів. Ці повноваження органів місцевого самоврядування з невеликою територіальною юрисдикцією щодо збору непрямих податків (таких як податок з продажу) обмежені, оскільки ухилятися від непрямих податків легше на місцевому рівні, ніж у випадку центрального уряду. А кошти місцевих фондів зазвичай мають розміщатись лише у визначених центральним урядом банках.

До того ж, місцевим органам влади часто необхідне узгодження напрямів інвестування з органами влади вищого рівня. Але місцева влада може самостійно використовувати свої кошти для заснування прибуткових соціальних підприємств (за умови дотримання вимог чинного законодавства) для отримання доходів та нарощуванні свого потенціалу, а також для підтримки соціально-економічному розвитку. У принципі, місцева влада може створити спеціальний фонд для будь-якої спеціальної цілі. У цьому контексті місцева влада може депонувати прибуток від комерційних проектів зі збору коштів, сформувавши новий фонд для зміцнення спроможності місцевої влади в досягненні ЦСР, контрольованих місцевою владою.

У глобальному масштабі країнам-членам ООН потрібен величезний фонд для інфраструктурних змін і сприяння місцевим урядовим установам для

досягнення 17 ЦСР, щоб змінити світ до 2030 року. Це залежить від можливостей збільшення доходів зацікавлених країн, що не так просто з точки зору протестних дій бізнес-спільнот, політичної опозиції, громадських груп тощо.

У цьому контексті фандрайзингове підприємництво в органах місцевого самоврядування може бути новим способом збору доходів з метою розподілу прибутку на соціально-економічний розвиток для досягнення ЦСР. Інвестори приватного сектору та місцеві жителі у даному разі не повинні демонструвати жодної негативної реакції, тому що соціальне підприємництво спрямоване не лише на отримання прибутку, але насамперед на зміцнення спроможності місцевих органів влади надавати більше якісних публічних послуг місцевому населенню та на соціально-економічний розвиток громади відповідно до прийнятих планів розвитку.

Слід зазначити, що раніше концепція планування розглядалась у суспільстві як центральне планування центральним урядом. Вважалось, що річний плани розвитку, п’ятирічні плани розвитку та перспективні плани на певний період складались лише на загальнодержавному рівні. І загальна система підтримки та моніторингу планування була організована таким чином, що планам на місцевому рівні не було місця в національній системі планування та бюджетування. Але оскільки нормативно-правова база додала планування до числа життєво важливих видів діяльності органів місцевого самоврядування, усі закони, що стосуються органів місцевого самоврядування, включили коротко- та середньострокові плани до нормативної бази органів місцевого самоврядування. Проте незважаючи на це місцеві плани досі належним чином не визначені в документах національного планування, що певним чином гальмує соціально-економічний і сталий розвиток у масштабах держави.

Розвиток місцевої спроможності є складним процесом, засобом досягнення певної мети, а також самостійною метою та результатом. Це відбувається на різних рівнях, а також із різними цільовими групами

населення, і потребує втручання в політику та впровадження відповідних заходів для досягнення сталого потенціалу. Рамкова спроможність включає політичне середовище, юридичні повноваження, адміністративні санкції, адекватне фінансування та необхідну робочу силу з належною ефективністю. Для розвитку спроможності місцевих органів влади потрібна політична основа та незалежний фонд ресурсів. Потрібна міжорганізаційна основа співпраці місцевих органів влади, їхня фінансова платоспроможність та правове та соціальне забезпечення для мобілізації ресурсів. Причому ініціативи щодо розвитку можуть виходити з національного, регіонального, місцевого рівнів і навіть від окремих підприємців або громадян. Зважаючи на це можна констатувати, що існуюча законодавча база, на якій базується діяльність місцевих органів влади в Україні, потребує ретельного перегляду, оскільки вона є складною, громіздкою, заплутаною, суперечливою та розрізненою.

У двадцять першому столітті децентралізація та збільшення повноважень місцевого самоврядування стають популярними панацеями, які привернули особливу увагу практиків публічного управління, науковців, багатьох національних і міжнародних агентств. Зокрема поширена концепція «належного врядування» надає великого значення таким аспектам публічного управління як децентралізація та збільшення ролі місцевого самоврядування. Але при цьому практика показала, що децентралізований бюджет, заснований на фонді місцевих доходів, не в змозі самостійно у повному обсязі забезпечувати реалізацію планів та проектів соціально-економічного розвитку. Виявилось, що більшість місцевих органів влади завжди чекають на центральні гранти або на будь-які інші гранти від іноземних донорських організацій через брак доходів і коштів на розвиток. Це ще раз підтвердило, що передумовою для місцевого розвитку, зокрема, сталого, є достатня кількість коштів.

Концепція децентралізації є інструментом політичної мобілізації. У цьому контексті місцеві політичні лідери стають сильнішими та активнішими в політичній діяльності. Але виникає питання, наскільки вони вміють

використовувати обмежені ресурси для створення ефективних планів і реалізації проектів розвитку. Існують випадки, коли децентралізовані фонди і місцеві бюджети зловживають під час розробки планів.

Таким чином, концепція розвитку соціального підприємництва місцевими органами влади для реалізації планів і проектів соціально-економічного розвитку з необхідним бюджетом може стати новим виміром для досягнення ЦСР, забезпечення сталого місцевого розвитку. З іншого боку, відповідно до концепції маркетингу політичних послуг кожна політична партія має політичний продукт (основні принципи + минулі результати + виборча програма). Політична партія-переможець хоче реалізувати виборчу програму (пакет місцевих і центральних планів і програм) за допомогою місцевих і центральних органів влади протягом відповідного періоду до наступних виборів і відповідно до «виборчого контракту» з виборцями демократичної країни.

І тут виявляється, що іноді децентралізація є перешкодою для реалізації заздалегідь запланованої виборчої програми, розробленої відповідно до ЦСР. Місцева влада є найважливішим актором, який забезпечує політичний продукт (центрально затверджені місцеві плани для кожного виборчого округу + національні плани) політичної партії-переможця, оскільки в концепції маркетингу політичних послуг політична партія-переможець передає політичний продукт відповідним міністерствам для створення та доставки передвиборчої програми чи політичного продукту. Але через децентралізацію влади місцеві органі влади можуть відмовлятись реалізовувати плани, надані «зверху».

Тому в багатьох країнах створювались окремі міністерства або агенції для управління/контролю/координації місцевого розвитку, що давало можливість мобілізувати місцеві ресурси (землю, робочу силу, сировину, дохід і фонди розвитку) і центральні гранти для створення відповідних місцевих соціальних підприємств. Це було особливо важливим, оскільки у кожній країні є державні підприємства при центральному уряді, але далеко не

завжди є подібні підприємства при місцевих органах влади (у даному разі не йдеться про комунальні підприємства).

Оскільки децентралізоване місцеве самоврядування недостатньо добре забезпечує складання планів та програм щодо досягнення виборчих програм у частині зв'язку з ЦСР, то централізований збір доходів і розробка місцевих і національних планів відповідно до виборчої програми є обов'язковою складовою для ефективної реалізації планів і програм та контролю для періодичного вимірювання рівня досягнення ЦСР протягом політичного продукту переможної політичної партії.

Таким чином, виходячи з викладеного вище можна визначити такі основні змінні:

Y = діяльність місцевих органів влади у досягненні ЦСР.

X1 = роль місцевих органів влади, включаючи відповідні делеговані повноваження, у досягненні ЦСР.

X2 = центрально контрольовані національні та місцеві плани згідно з виборчою програмою політичної партії-переможця щодо досягнення ЦСР.

X3 = фінансова підтримка місцевих органів влади з боку центрального уряду.

X4 = вплив місцевих соціальних підприємств на досягнення ЦСР.

Тоді:

$$\mathbf{Y = f\ (X1,\ X2,\ X3,\ X4)} \qquad (3.1)$$

Але проблема полягає в тому, що на практиці місцева влада, включно з територіальними представництвами центральних органів влади, стикається з нестачею фонду розвитку та існує неузгодженість між планами центральної та місцевої влади, а також виборчою програмою у виконанні планів і програм, орієнтованих на 17 пунктів ЦСР. Нинішньої структури доходів як центрального, так і місцевих бюджетів недостатньо для надання потужної фінансової підтримки місцевим органам влади для реалізації планів і програм, заснованих на ЦСР, до 2030 року.

Для з'ясування можливих шляхів вирішення цієї проблеми в рамках

соціологічного дослідження, описаного у другому розділі дисертації, було додатково проведено дві дискусійні фокус-групи: перша – із фахівцями-експертами у сфері місцевого самоврядування (10 осіб), друга – із головами територіальних громад або їхніми заступниками (10 осіб).

З 10 фахівців-експертів 5 погодилися створити соціальні підприємства як такі, що належать місцевим органам влади, тобто місцеві соціальні підприємства. Вони зазначили, що нинішній стан і структура бюджету не підходить для планування та забезпечення місцевого попиту. З іншого боку, вищі ставки податку та ПДВ обмежені з точки зору незадоволення населення. З іншого боку, підвищення корпоративного податку іноді говорить про нові інвестиції з боку приватного сектору. Таким чином, через створення місцевих соціальних підприємств може бути запроваджений новий підхід збалансованого економічного розвитку для отримання додаткових надходжень для зміцнення спроможності всіх рівнів місцевого самоврядування надавати публічні послуги на основі місцевого попиту, щоб якнайкраще задовольнити місцеве населення.

На думку експертів, наразі більшість грантів не підходять для планування на основі місцевого попиту. З іншого боку, 4 експерти сказали, що підприємства, створені при місцевих органах влади, мають важливе значення для побудови національного соціально-економічного розвитку України. Але хто це зробить? Підприємства, що належать місцевій владі, можуть мати проблеми через неефективне управління їх діяльністю. Деякі з експертів сказали, що для вирішення даної проблеми може бути встановлено державно-приватне партнерство. Один з експертів, доктор економічних наук, запропонував створити підприємства, що є власності місцевих органів влади, але щоб ними керував дехто з місцевих підприємців на договірній основі, той що запропонує кращий план діяльності. Інший експерт зазначив, що місцева влада може сприяти тому, щоб місцеві жителі створювали і розвивали приватні підприємства, і згодом місцева влада зможе заробляти на цих підприємствах через місцеві податки і збори. Він також сказав, що це є кращим

підходом, адже місцева влада не має такого вміння як керувати прибутковими підприємствами.

Інший експерт зазначив, що модель лізингу може бути використана в особистих інтересах місцевими політичними лідерами. Але він запропонував заохочувати модель державно-приватного партнерства для створення підприємств при місцевих органах влади. Окрім цього, він також зазначив, що місцева влада може сприяти місцевим підприємцям у створенні нових підприємств на основі місцевої землі, праці та місцевої сировини. Він погодився, що необхідно засновувати місцеві соціальні підприємства, але його дещо спантеличила операційна модель. Він також сказав, що така спроба є надзвичайно важливою для досягнення ЦСР і забезпечення сталого місцевого розвитку, і висловив думку, що завжди у планах розвитку слід враховувати аспекти сталості.

Керівники громад також погодились, що розвиток місцевого соціального підприємництва є дуже хорошою ідеєю. Вони зазначили, що наразі вони не в змозі реалізовувати всі необхідні проекти розвитку для задоволення місцевого попиту через нестачу коштів на ці цілі. Також вони підкреслили, що існує величезний простір для створення робочих місць шляхом розвитку місцевого соціального підприємництва за участі місцевих органів влади.

Але багато експертів також наголосили, що перш ніж братися за привабливі комерційні проекти для фандрайзингу, необхідно виробити ефективний менеджмент в місцевій владі. Крім того, можуть бути створеними окремі підрозділи при відповідних міністерствах для ефективного управління комерційними проектами зі залучення коштів для сталого місцевого розвитку.

Керівники громад однозначно погодились, що місцеве соціальне підприємництво зможе збільшити темпи зростання ВВП. Один з керівників додав, що існує чудова можливість для створення робочих місць у відповідних комерційних проектах на рівні місцевої влади. Належний фонд розвитку допоможе органам місцевого самоврядування у виділенні безвідсоткової

позики для самозайнятості. Таким чином, місцева економіка стане сильнішою, а загальна спроможність місцевого самоврядування також зросте.

Один з експертів сказав, що необхідно розробити національну політику для реалізації цієї концепції, оскільки соціальне підприємництво може бути ефективним інструментом створення робочих місць для місцевого населення. Інший експерт зазначив, що концепція є дуже хорошою і має великий потенціал, але проблема ефективного управління місцевими соціальними підприємтсвами є надзвичайно важливою.

Ще один керівник зазначив, що дуже терміново необхідно зібрати кошти для зміцнення місцевих органів влади щодо надання публічних послуг, щоб задовольнити місцеве населення. З цієї точки зору, місцеве соціальне підприємництво під егідою органів місцевого самоврядування є цікавою концепцією з точки зору збору коштів для здійснення проектів соціально-економічного розвитку та створення робочих місць для місцевого населення, для досягнення ЦСР. Він додав, що комерційні проекти, орієнтовані на послуги, можуть бути потенційними драйверами зростання.

Натомість інший керівник, погоджуючись з тим, що концепція дуже добра, наголосив, що залишається питання стосовно того, хто фінансуватиме початкові інвестиції. На його думку, центральний уряд повинен надати початкові інвестиції для створення соціальних підприємств у територіальних громадах.

І всі керівники погодились з тим, що для успішного функціонування фандрайзингових підприємств у вигляді місцевих соціальних підприємств потрібне ефективне управління, оскільки лише у цьому випадку вони сприятимуть зміцненню місцевого потенціалу.

Таким чином, ґрунтуючись на результатах дослідження, можна запропонувати такі дії щодо розвитку місцевого соціального підприємництва для забезпечення сталого місцевого розвитку. Оскільки місцеві органи влади не здатні на даний час реалізовувати плани розвитку з урахуванням 17 Цілей сталого розвитку через брак достатньої фінансової підтримки та необхідних

управлінських знань, то в цьому, з одного боку, їм має допомогти центральний уряд. Але доцільно створити також (за підтримки центрального уряду чи самостійно) відповідні місцеві соціальні підприємства (спочатку, можливо, як пілотний проект) для кожної територіальної громади для посилення її спроможності надавати необхідні публічні послуги і для досягнення цілей сталого розвитку на місцевому рівні. Місцеві соціальні підприємства доцільно створювати у рамках державно-приватного партнерства. Керівництво цими підприємствами мають здійснювати кваліфіковані управлінці, що призначаються за результатами конкурсного відбору, який проводять спільно представники місцевих органів влади і приватного сектору. Контроль над діяльністю місцевих соціальних підприємств і водночас сприяння їх діяльності мають забезпечувати спеціальні підрозділи/фахівці місцевих органів влади. Доходи від діяльності місцевих соціальних підприємств за визначеною пропорцією частково йдуть до місцевого бюджету, частково на заробітну плату працівників цих підприємств, частково на їх розвиток. Тобто соціальний підприємець у даній моделі працює як менеджер, а не власник підприємства, у той же час він має широку свободу дій і рішень стосовно діяльності місцевих соціальних підприємств.

Реалізація подібної сукупності заходів матиме подвійну користь: 1) сприяння забезпеченню місцевого інфраструктурного та економічного розвитку; 2) сприяння соціальному розвитку у рамках досягнення цілей сталого розвитку. Тобто сприяння саме сталому місцевому розвитку, який включає обидві ці складові.

3.3. Впровадження культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку

На даний час все більше країн стикаються з інтенсивною модифікацією процесу зростання під час переходу від індустріальної економіки до

постіндустріальної економіки. Через це елементи, які характеризували індустріальну еру, втрачають своє значення, а культурні елементи починають ставати ключовим чинником, що керує міркуваннями та діями соціальних акторів [107].

Давно доведено, що культура відіграє стратегічну роль у конкуренції і використовується для підвищення вартості товарів. Так, виробники товарів викладають свої продукти в культурних термінах, а особи, які купують товари, роблять це з міркувань ідентичності [182]. Вибір споживання змінюється від матеріального до нематеріального і спрямований на збільшення «капіталу ідентичності» індивіда, таким чином досягаючи віддачі від інвестицій з точки зору нової ідентичності та соціального позиціонування. Також культура розглядається як інструмент, який сприяє згуртованості через спільну мову, що сприяє розвитку суспільства [179], тому культурний капітал допомагає створювати та відновлювати соціальну структуру суспільства, створює можливості для соціальних мереж і допомагає керувати соціальним капіталом [118]. Це, у свою чергу, приносить користь соціальному порядку.

На місцевому рівні культура допомагає міським планувальникам вирішувати проблеми ремонту будівель, організації сміттєзвалищ та інших територій, а також змушує думати про те, як слід використовувати громадські місця [225]. Культура також забезпечує платформу для колективної свідомості та дебатів. Тому визначення стратегії розвитку, зосередженої на цих факторах, допомагає підвищити цінність місцевих територій і привертає значну увагу теоретиків і практиків міського розвитку.

Культура та культурна політика стають все більш важливими, і політики використовують їх для підвищення однорідності в усіх сферах суспільства. Існує два основних підходи, які використовуються для сприяння сталому місцевому розвитку на основі культури: безпосередній, коли культурні кластери використовуються, наприклад, для розвитку туризму; комплексний, коли створюються так звані «культурні райони» – місця, де культура, внутрішні та зовнішні ресурси об’єднуються у реалізації стратегій місцевого

розвитку. У даному параграфі ми розглядатиме саме другий, інноваційний, підхід, надаючи аналіз деяких успішних випадків у постіндустріальних країнах, досвід яких можна використовувати в Україні.

Починаючи з середини дев'ятнадцятого століття, моделі місцевого розвитку зосереджувалися на спроможності місцевого середовища залучати ресурси, які сприяють діяльності людини. Зростаюча просторова концентрація фізичної та нематеріальної форми капіталу характеризує процес місцевого розвитку в багатьох країнах після промислової революції. Причому місцевий розвиток відбувався різними етапами. На першому етапі процес був ненавмисним і самоорганізованим. Праця була розділена, що дозволило людям більш ефективно використовувати ресурси за рахунок ефекту масштабу. Однак після того, як почався процес місцевого розвитку, місцеві політики все частіше намагалися використовувати економічне зростання для досягнення конкретних цілей, таких як функціональна організація будівельного середовища міської системи, локалізація та агломерація місцевих компаній тощо. Згодом з'явились альтернативні моделі розвитку, які зосереджуються на просторовій функції кластерів і районів.

Як показав аналіз Маршалла [178], модель місцевого розвитку, заснована на просторовій концентрації ресурсів, стала конкурентною перевагою. Просторова суміжність компаній та їх активів дозволяє всім місцевим соціальним суб'єктам виробляти та використовувати ресурси більш ефективно. Щоб сприяти розвитку місцевої території, необхідно також створити систему, яка дозволяє вільно передавати інформацію. Знання та накопичення «соціального капіталу» стали необхідними елементами процесу місцевого розвитку [118]. Виходячи з роботи Маршалла, такі вчені, як Бекаттіні [112] і Портер [200], досліджували менші фірми, які досягли економічного успіху, працюючи з іншими малими фірмами на певній території. Цю співпрацю між малими фірмами також розглядають як етап розвитку на місцевому рівні.

При цьому Бекаттіні наголошує на ролі «промислової атмосфери»

Маршалла – загальної культурної орієнтації соціальних та економічних суб'єктів, що дозволяє накопичувати нематеріальні місцеві активи в колективній та децентралізованій формі, що робить спільну роботу більш ефективною. Портер більше зосереджується на просторовій концентрації капіталу і менше на культурному елементі. Тобто науковці акцентують увагу на двох різних підходах до економічного розвитку: культурному та галузевому. Підхід Бекаттіні зосереджується на тому, який вплив культура може мати на сприяння співпраці та інновацій. Підхід Портера зосереджується на ефективному використанні ресурсів і створенні ефекту масштабу.

Звісно, обидва підходи можуть бути застосовані до економічного розвитку на місцевому рівні, але між ними існує суттєва різниця. З одного боку, галузевий підхід зосереджується на вертикальній інтеграції фірм в одному ланцюжку вартості. З іншого боку, культурний підхід зосереджується на горизонтальній інтеграції фірм з різних ланцюжків вартості. Деякі вважають, що культурна модель є розширенням галузевої, однак Сакко та Педріні [210] стверджують, що механічне розширення моделі Маршалла на культурне поле упустить деякі основні моменти з точки зору інтеграції між різними соціальними акторами (економічними, інституційними, соціальними). Це тлумачення може призвести до того, що деякі ключові можливості будуть упущені, наприклад, «перехресне запліднення» між різними виробничими вимірами, що належать до економічної системи, в якій культура могла б стати новою платформою для розвитку справді інноваційного та згуртованого суспільства знань.

Як зазначають деякі дослідники, Велика Лондонська рада, яка у 1990-х роках відновила міські території, зосередившись на культурній інфраструктурі та діяльності, є першим піонером використання культури як двигуна економічного розвитку.

Розвиток на основі культурного підходу включає два альтернативних шляхи. Перший – це шлях «знизу вгору», який стосується переважно районної моделі, в якій просторова агломерація нематеріальних активів та культурна

політика зазвичай не визначається певним суб'єктом (наприклад, на інституційному рівні). Такі випадки відбуваються, коли суспільство самоорганізується і, врешті-решт, починає брати постійну участь в управлінні певною територією. Другий – шлях «зверху вниз», який можна побачити в середземноморській Європі, особливо в італійських містах. Визначення нових стратегій розвитку відбувається на інституційному рівні, без консультацій з людьми на місцевому рівні. Цей шлях зосереджений, як правило, на використанні матеріальних культурних цінностей для розвитку туризму. Венеція, Флоренція та район Барокко в районі Ното на Сицилії є хорошими прикладами такого шляху. Але при цьому мало уваги приділяється довгостроковому впливу на мешканців [208].

Втім, на наш погляд, слід поєднувати обидва шляхи, і до процесу розвитку мають бути залучені різноманітні агенти – місцева влада, громадянське суспільство, університети, приватний сектор та представники культурної сфери.

Також існують різні моделі практичної реалізації культурного підходу до забезпечення місцевого розвитку. Перша – це модель привабливості Флоріди [138], заснована на підтримці місцевої творчості, яка підкреслює роль якості життя та технологічної інфраструктури у створенні критичної маси для виникнення економіки, орієнтованої на знання.

Друга – це модель реконструкції міст, що ґрунтується на конкуренції Портера [200], яка зосереджується на переході від промислової орієнтації, заснованої на інвестиціях, до самопідтримуючої, заснованої на інноваціях.

Третя – модель можливостей Сена [218], яка підкреслює центральну роль загального соціального залучення до діяльності зі створення потенціалу як передумови життєздатного економічного розвитку. Але «ідеальна» загальносистемна модель культурного району повинна охоплювати всі ці аспекти, створюючи ситуацію, коли культурні інновації та виробництво (у їх взаємодії з технологічними інноваціями) відіграють вирішальну інтегруючу роль.

Виходячи з огляду та аналізу існуючої літератури, можна визначити дванадцять стратегічних драйверів, які в сукупності забезпечують ефективне управління сталим місцевим розвитком на основі культурного підходу, відносні пріоритети яких змінюються залежно від обставин.

До цих драйверів належать: 1) покращення культурного забезпечення; 2) покращення місцевого самоврядування; 3) покращення виробництва знань; 4) розвиток потенціалу місцевої громади; 5) залучення місцевої громади; 6) управління соціальними проблемами; 7) розвиток місцевого підприємництва; 8) розвиток місцевих талантів; 9) залучення зовнішніх акторів; 10) залучення зовнішніх талантів; 11) створення/розвиток внутрішніх мереж; 12) створення/розвиток зовнішніх мереж.

Нижче розглянемо деякі успішні приклади реалізації стратегій сталого місцевого розвитку на основі культурного підходу. Ці приклади також показують, як використовуються в місцевому розвитку підхід «знизу вгору» та підхід «зверху вниз».

Валенсія, Іспанія. Проект тут був розроблений містом Валенсія, і його мета полягала в тому, щоб оновити та трансформувати міську територію, що в кінцевому підсумку призведе до економічного розвитку міста та регіону. Два проекти, розпочаті в 1990 році, мали позитивний вплив на місто та добробут його мешканців: Plan Riva і Місто мистецтв і наук.

Plan Riva зосередився на оновленні історичного центру Валенсії, який є одним з найважливіших центрів Європи з точки зору культурної спадщини. Центр характеризується різними архітектурними та культурними вимірами, такими як арабські стіни з одинадцятого століття та християнські стіни з чотирнадцятого століття. У 1957 році річка Турія затопила цю територію, що негативно вплинуло на місто. Після повені багато людей покинули центр міста, і виникла напруга між людьми, які залишилися, та рештою Валенсії. У 1992 році регіон Валенсії та муніципалітет Валенсії створили Управління міської реабілітації (Oficina de Rehabilitazion Urbana), метою якого було сформулювати нову стратегію оновлення центру. Це Управління реалізувало

декілька ініціатив, які були зосереджені не лише на фізичному просторі центру, а й на його економічних та культурних аспектах, реалізуючи такі цілі: підтримання поточного населення центру та залучення нових мешканців; створення соціальних, культурних та освітніх центрів; залучення до відновлення місцевих зацікавлених сторін; сприяння співпраці між приватним сектором та місцевими органами влади [177].

Plan Riva був зосереджений на районах Веллотерс, Кармен і Меркат, які мали суттєві економічні, екологічні та соціальні проблеми. У 1992 році середньорічний дохід 90 відсотків домогосподарств цих райнів становив 6000 песет. Проект профінансували регіональна та міська влада. Проект також отримав кошти від Європейського фонду регіонального розвитку (FEDER). Кошти були витрачені на приватні ініціативи, відновлення інфраструктури та громадських просторів. Результати з 1992 по 2003 роки – 7300 квартир, відремонтованих за державні кошти, 68 нових приміщень для приватного сектора, 7 нових культурно-освітніх закладів та 335 нових громадських будинків [177].

Проект «Місто мистецтв і наук» є результатом повені 1957 року, після якого місто Валенсія перенаправило річку від центру міста. У 1990 році регіональна та міська влада провели міжнародний конкурс на нову вежу зв’язку. Сантьяго Калатрава переміг у конкурсі, а також йому було доручено розробити нові об’єкти культури та відпочинку вздовж річки. У 1998 році у Валенсії було відкрито Музей науки Прінсіпе Феліпе, за яким послідували Палац мистецтв, Океанографічний інститут, планетарій та багато інших об’єктів, які в даний час формують Місто мистецтв і наук у Валенсії. Проект також передбачав створення нового парку в руслі річки Турія, що має лінійну протяжність близько десяти кілометрів на загальну площу 350 000 квадратних метрів. Загалом 35 мільйонів песет було інвестовано в парк, який також має відкриті культурні та розважальні заклади та глядацький зал на 2500 осіб [там само].

В реалізації обох проектів культура була використана як конкурентний

драйвер реструктуризації для трансформації ядра міста. Оновлення забудованого середовища було спрямовано на просування нової моделі місцевої конкурентоспроможності, щоб залучити більше туризму, бізнесу та заходів з-за меж місцевої системи, щоб досягти істотного інклюзивного ставлення між різними соціальними групами всередині системи.

Мета будівництва нових культурних та освітніх закладів, таких як Місто мистецтв і наук, була прийнята для підвищення якості та виробництва знань та розвитку місцевого підприємництва, що займається сектором послуг з досліджень та розробок. Проект також намагався розширити можливості для місцевих жителів через виробництво традиційного мистецтва та ремесел разом із розвитком протягом останніх кількох років цікавої та яскравої творчої сцени неповнолітніх, яка демонструє актуальність стратегії, орієнтованої на місцеві таланти.

Остін, Техас. Остін – столиця Техасу та четвертий за кількістю населення столичний район штату. Історично економіка Техасу була заснована на нафтовій промисловості, скотарстві та сільському господарстві. На початку 1990-х років Остін пережив ренесанс і став центром індустрії технологій. Там є офіси таких компаній, як Dell, Motorola, Texas Instruments, Samsung та IBM. Вплив на Остін був значним. З 1990 по 2000 рік середня річна зарплата зросла з 18 092 до 32 039 доларів, створено 280 тис. нових робочих місць, а середня ціна за квартиру зросла на 130 відсотків. Освітній, медичний, медіа та дослідницький сектори сприяли економічному зростанню Остіна. Завдяки своєму флагманському кампусу в Остіні Техаський університет є лідером в освіті з інформатики та розробці найсучасніших технологічних засобів.

Але культура також зіграла цінну роль у розвитку Остіна. У місті більше сотні сцен і продюсерських центрів, музей сучасного візуального мистецтва, музичний театр, дві національні танцювальні трупи. Понад 200 000 людей відвідують музичний фестиваль Austin City Limits щороку. Щорічний фестиваль South by Southwest включає рок-концерти та покази фільмів, у яких

використовуються нові медіа-технології.

Міжнародні компанії побачили потенціал Остіна. Так, Samsung інвестувала 1,3 мільярда доларів у новий центр виробництва мікрочіпів високої щільності та витратила 300 000 доларів на новий центр сценічного мистецтва.

Еволюція Остіна є яскравим прикладом теорії Флоріди [138], яка підкреслює хорошу якість життя та процес розвитку, заснований на творчості та інноваціях. Остін має не лише креативність, інновації та підтримку великих компаній, але й інші стратегічні інструменти, які підкреслюють колективний підхід. Наприклад, Austin Entrepreneurs Foundation (AEF) здійснює пожертвування некомерційним організаціям у сферах освіти, житла та навколишнього середовища. Фонд громади Остіна, філія AEF, управляє 50 мільйонами доларів на рік і надає гроші 350 благодійним організаціям. Компанії інвестували значні кошти в соціальну інфраструктуру Остіна, оскільки вони визнають потребу в «людському капіталі». Тобто Остін є наочним прикладом моделі розвитку, яка зосереджена не лише на створенні нових робочих місць, а й на покращенні суспільства.

Остін демонструє сильну кореляцію між драйверами та процесом розвитку. Існує залучення місцевої громади до проектів у сфері житла, освіти та зелених проектів; забезпечується якість місцевого самоврядування; здійснюється залучення зовнішніх фірм, таких як Samsung і Motorola. Після інвестицій в інформаційні технології тепер є більший потенціал для розвитку місцевих талантів для роботи в технологічному секторі Остіна.

Усі зацікавлені сторони Остіна відіграли важливу роль у процесі його розвитку. Вони працювали над пошуком спільної стратегії розвитку, досягли гарного балансу між екологічними проблемами та проблемами бізнесу та запровадили довгостроковий план сталого розвитку.

Луїсвілль, Кентуккі. Луїсвілль – це освітній центр Кентуккі, де навчається понад 96 000 студентів. Деякі американці вважають, що в Луїсвіллі не вистачає інновацій, культури та інших особливостей, які необхідні для

підтримки атмосфери, яка сприяє бізнесу та відпочинку. Проте, починаючи з 2000 року, 50 000 нових робочих місць було створено завдяки інвестиціям у нові підприємства на суму 1,5 мільярда доларів. У 2012 році середня річна заробітна плата становила 22 500 доларів США, тоді як середня по країні становила 21 000 доларів США. У Луїсвіллі проходить великий драматичний фестиваль, який, як вважають, змінив його репутацію, – місто стало культурним центром [226].

Як і в Остіні, в Луїсвіллі можна визначити різні елементи, які стимулювали економічне зростання. Він має потужну освітню систему з двадцяти університетів та інших вищих навчальних закладів. У Луїсвіллі є розвинутий сектор медичних послуг із дев’ятнадцятьма медичними закладами. Якість публічних послуг висока, а вартість життя відносно низька [134].

Усі вищезазначені елементи зіграли свою роль у залученні нових компаній у цей район. Гарним прикладом є приклад United Parcel Service (UPS), міжнародної компанії з 370 000 співробітників, які працюють у 200 країнах [237]. У 1998 році, переглянувши кілька інших міст США, UPS вибрала Луїсвілль як новий національний та міжнародний центр. Рішення UPS стало результатом ефективної співпраці міської влади та компанії. Ця співпраця додала до місцевої економіки 6 000 робочих місць, створених безпосередньо UPS, і 8 000 нових робочих місць, створених опосередковано UPS. Луїсвілл надав UPS спеціальні податкові пільги, щоб переїхати туди, а також пообіцяв допомогти компанії вирішити технічні та експлуатаційні проблеми. UPS спільно з Луїсвільським університетом, Джефферсонським технічним коледжем та іншими місцевими освітніми установами створили освітню програму під назвою Metropolitan College. Коледж пропонує дев’ятнадцять програм у таких галузях, як інженерія, економіка, медицина та література. UPS оплачує 50 відсотків навчання, а штат Кентуккі оплачує решту [237].

Цей проект дозволив UPS залучити численні етнічні меншини для

роботи в центрі Луїсвілля. Вісімдесят п’ять відсотків студентів-працівників, які вступили до коледжу, отримали вищу освіту. UPS також створила програму School to Work, яка працює переважно зі старшокласниками. Загалом у програмі взяли участь 30 000 студентів, вартість якої для UPS склала 47 мільйонів доларів. Журнал «Ваші гроші» присудив програмі нагороду «Найкраща неповна зайнятість у Америці», а Fortune присудив UPS нагороду «Найкращі компанії Америки для меншин». Таким чином, UPS збільшив соціальний капітал Луїсвілля завдяки своїй присутності та освітнім програмам.

Отже, Луїсвілль інвестував у залучення зовнішніх фірм для сприяння місцевому розвитку, а UPS та місцева влада працювали разом, щоб підвищити якість освіти в Луїсвіллі. Вплив Метрополітен-коледжу на Луїсвілль був вражаючим. Коледж розширив набір навичок працівників і сприяв спроможності міста навчати громаду, розвивати місцеві таланти та посилювати участь громади.

Ньюкасл і Гейтсхед, Великобританія. Ньюкасл і Гейтсхед утворюють агломерацію з майже 500 000 людей на річці Тайн на північному сході Англії. Велика кількість природних ресурсів спочатку сприяла стимулюванню економічного зростання в цьому районі. Вугілля в регіоні видобували з дев’ятнадцятого століття і це стало каталізатором створення одних з найперших у світі залізниць, які почали працювати в 1700-х роках. Але Протягом 1970-х і 1980-х років багато галузей промисловості залишили регіон, що призвело до різкого зростання безробіття та від’їзду багатьох жителів до південної Англії [108].

Історично Гейтсхед жив у тіні більш комерційно потужного й багатого Ньюкасла. Незважаючи на порівняно сильніші позиції Ньюкасла, Гейтсхед зумів зберегти свою ідентичність і відмовився стати передмістям Ньюкасла, запровадивши власну стратегію розвитку, засновану на культурному підході. Відродження Гейтсхеда видно в трьох основних проектах: Балтійських борошномельних заводах, мосту Міленіум та Оперному театрі Sage.

Балтійські борошномельні заводи – це центр сучасного мистецтва, який розміщений на зерновому складі. Він відкрився в 1992 році і отримує фінансування з національного лотерейного фонду. Тут проводяться тимчасові художні виставки, але постійної колекції немає. Будівництво центру коштувало 33,4 мільйона фунтів стерлінгів, а фонд має 7,5 мільйона фунтів стерлінгів. Він також отримав 4,4 мільйона фунтів стерлінгів від One North East Regional Development Agency; 3,5 мільйона фунтів стерлінгів від FEDER; 750 000 фунтів стерлінгів з Єдиного бюджету регенерації; 600 000 фунтів стерлінгів від Північного мистецтва; 500 000 фунтів стерлінгів з приватного сектора; і 3 мільйони фунтів стерлінгів від Ради столичного району Гейтсхеда, яка також передала землю та персонал для даного проекту [209].

Балтійський борошномельний завод відокремлений від набережної Ньюкасла мостом Міленіум, який був відкритий у 2001 році і є першим у світі відкидним мостом. Він доступний тільки для пішоходів і велосипедистів. Завдяки своїм мінливим кольорам та унікальній формі він швидко став регіональним символом.

Оперний театр Sage відкрився в 2001 році завдяки пожертву в розмірі 70 мільйонів фунтів стерлінгів від Sage Software Group. Він має вражаючу архітектуру і розташований через річку від Балтійських борошномельних заводів. Оперний театр Sage є домом для Північного симфонічного оркестру [209].

Завдяки реалізації цих трьох проектів Гейтсхед перетворився на справді унікальний простір для мистецтва, відпочинку, проживання та культури для жителів і туристів, який не має аналогів у Європі. На регенерацію було витрачено понад 250 мільйонів фунтів стерлінгів. Нині Гейтсхед має репутацію міста, яке любить веселощі з безліччю барів, ресторанів і нічних клубів.

Гейтсхед поставив своє майбутнє на ці три величезні та інноваційні флагмани, які також стали символами на північному сході Англії. Однак вони представляють лише три кроки ширшої ініціативи, започаткованої в 1990-х

роках з метою відродження Гейтсхеда через мистецтво та культуру. Різні зацікавлені сторони, більшість з яких належить до публічного сектору, підтримали та втілили ініціативу. Основними зацікавленими сторонами є Gateshead Council, One North East, Culture North East і Newcastle Gateshead Initiative.

Рада Гейтсхеда вирішила відродити місто за допомогою культурно-мистецьких проектів і залучила багатьох партнерів до ініціативи та успішно зібрала кошти. Регіональна мистецька рада, державні та приватні інвестори, культурні організації та університети також відігравали важливу роль.

One North East як агентство регіонального розвитку було створено в квітні 1999 року, щоб допомогти людям створювати та підтримувати робочі місця, подальше процвітання та покращувати якість життя. Агентство відповідає перед населенням північного сходу та перед урядом Великобританії. One North East має спільну місію з усіма іншими агентствами регіонального розвитку в Англії. Місія полягає у «перетворенні регіонів Англії за допомогою сталого економічного розвитку» [193].

Culture North East – один із восьми регіональних культурних консорціумів Англії. Департамент культури, медіа та спорту створив його для підтримки регіональних культурних і творчих інтересів та для того, щоб відігравати повну та послідовну роль у підвищенні конкурентоспроможності, процвітання та насолоди життям у регіоні.

Newcastle Gateshead Initiative є провідним маркетинговим агентством у цьому районі. Воно було створеним завдяки потужному партнерству між радами Ньюкасла і Гейтсхеда та приватним сектором. До його ради директорів входять люди з Ньюкасла і Гейтсхеда, а також керівники бізнесу. Це перший раз, коли Ньюкасл і Гейтсхед працювали разом, щоб популяризувати свою територію. Ініціатива сподівається скористатися перевагами нових подій в обох спільнотах для сприяння економічному процвітанню [190].

Таким чином, Ньюкасл і Гейтсхед інвестували в якість культурного забезпечення та місцеве управління. Співпраця між різними рівнями

зацікавлених сторін призвела до ефективної культурної політики та забезпечила місто проектами, які змінили його імідж. Місцеве самоврядування відіграло вирішальне значення не лише у зборі грошей, а й у наданні консультацій організаціям щодо участі у місцевому розвитку.

Культурний підхід при цьому переслідував соціальні цілі, зокрема покращення спроможності та освіти місцевої громади та залучення місцевої громади до мистецької діяльності. Проекти відновили нове відчуття спільноти, яке значною мірою зникло після того, як занепали промислові галузі.

Лінц, Австрія. Лінц, розташований на річці Дунай, є третім за величиною містом Австрії з населенням 180 000 чоловік. Лінц все ще залишається промисловим містом. Voest Alpine, великий сталеливарний завод, і Chemie Linz, хімічна компанія, яка була розділена на кілька менших компаній, роблять Лінц одним з найважливіших економічних центрів Австрії. Лінц також є важливим транспортним вузлом для Верхньої Австрії і, меншою мірою, для південної Богемії. Зараз Лінц є домом для яскравої музичної та мистецької сцени, яка добре фінансується містом і землею Верхня Австрія. Разом зі столицею Литви Вільнюсом, Лінц був культурною столицею Європи у 2009 році.

Найкращим прикладом культурного відродження Лінца є Ars Electronica, який є музеєм, лабораторією, конкурсом і фестивалем. Музей майбутнього на північному березі Дунаю – це шестиповерховий простір, де відвідувачі можуть дізнатися про різні технології. Ars Electronica є домом для однієї з небагатьох публічних 3-D печер у Європі, де створюються комп’ютерні виставки візуального мистецтва для публіки та яка щороку залучає велику кількість художників, орієнтованих на технології. Futurelab – це комплекс, який складається зі студій, де проводяться семінари, а дослідники здійснюють інноваційні проекти на цифрових поверхнях, у віртуальних середовищах та в інтерактивному просторі. Prix Ars – це міждисциплінарний конкурс з кібер-мистецтва, який включає дизайн цифрових медіа, що включає

мистецтво, науку та суспільство.

Творча взаємодія між місцевою культурною традицією та передовими технологіями ЗМІ принесла користь культурній сцені Лінца, включаючи традиційні форми мистецтва. Нова галерея сучасного мистецтва Lentos була введена в експлуатацію в 2003 році для розміщення колекції Linz Neue Galerie. Lentos має 8000 квадратних метрів корисної площі та 3000 квадратних метрів площі, що містить шедеври з дев'ятнадцятого століття до наших днів. Тут також проводяться спеціальні виставки. Центр сучасного мистецтва, розміщений тут, що підтримується державним фінансуванням, є експериментальною лабораторією дослідження мистецтва, яка супроводжує реалізацію художньої роботи від фази ідеї до виставки. Для митців, як правило, з молодшого покоління передбачено надання публічного майданчику та лабораторна обстановка.

Названий на честь Антона Брукнера, Brucknerhaus, найважливіший концертний зал Лінца, розташований за 200 метрів від Лентос. Він є домом для оркестру Брукнера і часто використовується для концертів, балетів та інших заходів. Donauland, також відомий як «культурна миля», розташований між Lentos і Brucknerhaus. Це парк, яким переважно користується молодь влітку та під час Ars Electronica та Linz Fest. Міжнародний фестиваль зміцнив вимір ідентичності Лінца. У 1974 році, після відкриття Brucknerhaus, місцеві зацікавлені сторони звернули свою увагу на залучення музичного фестивалю. Свою ідею вони заснували на фестивалях Festwochen і Salzburg. Міжнародний фестиваль Брукнера був першим музичним фестивалем у Лінці. Однак, оскільки цей фестиваль був заснований виключно на роботах Антона Брукнера, коло його учасників було обмежено. У 1979 році містобудівники додали Ars Electronica і Cloud of Sound. Останнє є спробою створити популярний зв'язок між творчістю Брукнера та Ars Electronica.

У 1979 році для трансляції в Дунайському парку була використана багатоканальна доріжка від звукозаписної компанії. Сто тисяч слухачів були вражені цим експериментом Cloud of Sound. Сьогодні звукова система працює

з потужністю понад 200000 Вт. Поєднання нової та традиційної музики дало фестивалю Брукнера і, відповідно, місту Лінц унікальний імідж, визнаний у всьому світі. Ars Electronica і Bruckner Festival разом з Linzer Landestheater, Lentos та іншими культурними закладами Лінца щорічно пропонують місяць творчих фестивалів. Щоліта Лінц також вітає міжнародних вуличних художників. Понад п’ятсот художників із сорока країн музикують, жонглюють, танцюють і зачаровують приблизно 200000 відвідувачів протягом трьох днів [173].

Міська рада Лінца прийняла інноваційний план фінансування такого комплексу заходів. Якість культури в Лінці завжди була високою, а співпраця між мультимедійними та мистецькими фірмами сприяла підвищенню конкурентоспроможності місцевої економіки. Лінц продовжує подавати заявки на державні гранти, але також отримує доступ до капіталу з приватного сектору для сприяння інтеграції між культурною діяльністю та приватним сектором.

Отже, Лінц вдало інвестував у музичну та мультимедійну індустрію. Зусилля Лінца підвищити людський капітал привели до розвитку підприємництва, а підприємництво, у свою чергу, відіграло певну роль в успіху креативних індустрій Лінца.

Денвер, Колорадо. Денвер – столиця Колорадо з населенням 580 000 чоловік, всього в регіоні проживає понад 2 мільйони людей. Розташований приблизно на півдорозі між Чикаго та Західним узбережжям, Денвер став природним місцем зберігання та розповсюдження товарів і послуг у гірські штати. Місто також знаходиться поблизу великих гірськолижних курортів і є домом для професійних бейсбольних, хокейних, футбольних та баскетбольних команд.

З кінця 1980-х років Денвер був надзвичайно успішним у стимулюванні економічного зростання, сприяючи туризму та культурній діяльності, і використовував підхід знизу вгору у розвитку нових культурних заходів. Місто щороку інвестує значні кошти для фінансування культурних ініціатив

окремих громадян та некомерційних і некомерційних організацій, фінансуючи ініціативи, які матимуть сильний вплив на громадян. Розвиток потенціалу громадян – головне завдання міста. Результати цієї політики були надзвичайно позитивними. У 2001 році, крім 7,5 млн. лижників і 5,3 млн. професійних спортивних глядачів, кількість людей, які брали участь у культурних заходах, становила 9 млн. осіб. Жителі Колородо займаються різними видами діяльності, включаючи спортивні заходи та активний відпочинок на свіжому повітрі, на додаток до культурних заходів. У 2003 році понад 11 мільйонів людей, що вдвічі перевищує населення штату Колорадо, відвідали культурні заходи в Денвері. Така велика відвідуваність відображає широку участь Денвера в культурних заходах [217].

Дві державні установи відіграли вирішальну роль у культурному розвитку Колорадо. У 1989 році різні місцеві органи влади заснували Спілку наукових і культурних закладів (SCFD), державне фінансове агентство, метою якого була підтримка культурних організацій і діяльності в семи округах Колорадо. SCFD – це співпраця між сільськими, приміськими та міськими округами, яка розподіляє понад 30 мільйонів доларів науковим і культурним організаціям. Вона підтримується податком з продажу в розмірі 0,1 відсотка, що означає, що 10центів з кожної покупки в 10 доларів США в округах Адамс, Арапахо, Боулдер, Брумфілд, Денвер, північний Дуглас та Джефферсон підтримують культурні установи [там само].

Наразі одержувачі SCFD розділені на три рівні. Рівень I (59 відсотків фондів) складається з чотирьох основних регіональних установ: Денверського художнього музею, Денверського ботанічного саду, Денверського музею природи та науки та Денверського зоопарку. До організацій II рівня (28 відсотків фондів) входять двадцять три регіональні організації, які пропонують найкраще в галузі науки і культури. Одержувачі III рівня (13 відсотків коштів) включають низку невеликих організацій з культурними та науковими завданнями.

Бізнес-комітет з питань мистецтв Колорадо (CBCA) служить

каталізатором партнерських відносин між бізнесом і мистецтвом і сприяє усвідомленню мистецької спільноти як засобу для розвитку творчості представників приватного сектору, місцевого економічного розвитку та процвітання бізнесу. CBCA працює на трьох рівнях. По-перше, він підтримує мистецтво, призначаючи лідерів бізнесу в мистецькі ради, спонсорує організаційний розвиток та розвиток аудиторії, а також навчає бізнесменів бути прихильниками мистецтва, використовуючи мистецтво для сприяння розвитку громади. По-друге, CBCA служить ресурсом для бізнесу шляхом регулярного моніторингу економічного впливу культурних і наукових організацій регіону; потім він інформує бізнес-спільноту про питання мистецтва, які стосуються бізнесу, що дає змогу бізнес-лідерам зрозуміти складність культурної спільноти, стимулювати творчість і моральний дух співробітників, будувати нові бізнеси та покращувати свій імідж. По-третє, CBCA надає переваги компаніям-членам, відзначаючи виняткову підтримку через щорічний обід і корпоративну виставку мистецтв, а також пропонуючи співробітникам художні виставки та закулісний досвід на культурних заходах та об’єктах.

CBCA співпрацює з Торговою палатою Денвера в Культурному та науковому комітеті палати. Комітет, що складається з лідерів бізнесу та обраних представників культурної спільноти, підвищує обізнаність про цінність культурної спільноти для економічного розвитку та якості життя в семи округах у районі Денверської метрополії [217].

Згідно з дослідженням CBCA 2014 року культура Денвера мала економічний вплив на 1,311 мільярда доларів. У культурній індустрії працює понад 9000 співробітників, виплачується 86 мільйонів доларів заробітної плати та сплачується майже 14 мільйонів доларів США податків. Будучи місцем для культурних туристів, Денвера залучив 2,8 мільйона відвідувачів поза меж Денвера та 1,4 мільйона відвідувачів поза меж Колорадо; ці туристи мали вплив на економіку в 403 мільйони доларів. У 2017 році SCFD зібрав 35 мільйонів доларів для інвестування в культурну спільноту. З 1,3 мільярда

доларів загальної економічної діяльності майже 500 мільйонів доларів були отримані під впливом культурних заходів. Це являє собою рентабельність інвестицій 14:1, підкріплену 35 мільйонами доларів, зібраними за допомогою спеціального режиму оподаткування. Культурні заклади продовжують змінювати регіональний ландшафт Денвера. У 2018 році культурні та наукові організації за рахунок капітальних витрат отримали 84 мільйони доларів економічного ефекту.

Таким чином, перший компонент культурного підходу у Денвері стосувався розвитку підприємництва, який заохочувався шляхом розширення можливостей місцевих зацікавлених сторін та залучення зовнішнього капіталу. Цей спільний процес покращив культурну інфраструктуру та імідж Денвера. У цій моделі успішне поєднання бізнесу та мистецтва призвело до значного збільшення участі першого в культурній сфері. Причому місцеві чиновники активно сприяли цій участі, а художня освіта позитивно вплинула на бізнес-сектор.

Розглянуті приклади дають можливість зробити певні важливі висновки.

По-перше, культурний підхід можна використовувати як політичну основу для забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні. Він допомагає вибрати мейнстрім, не втрачаючи контролю над іншими можливими впливами та ефектами. При цьому враховується багато точок зору, а місцеві зацікавлені сторони заохочуються до участі в процесі розвитку, оскільки з точки зору даного підходу місцевий розвиток залежить від здатності членів місцевих співтовариств співпрацювати.

По-друге, дванадцять стратегічних драйверів можна об’єднати в чотири групи: 1) група якості, яка включає якість культурного забезпечення, якість місцевого самоврядування та якість виробництва знань; 2) група розвитку, що включає розвиток потенціалу місцевої громади, розвиток місцевого підприємництва, розвиток місцевих талантів; 3) група залучення, що включає залучення місцевої громади, залучення зовнішніх акторів та залучення зовнішніх талантів; 4) соціальна група, яка включає управління соціальними

проблемами, створення/розвиток внутрішніх мереж, створення/розвиток зовнішніх мереж.

По-третє, кожен драйвер по-різному взаємодіє з матеріальними та нематеріальними активами на регіональному та місцевому рівні. При цьому слід розрізняти ресурси, що стосуються індустріальної та постіндустріальної ери [210]. Що стосується матеріальних (або індустріальних) ресурсів, до них належать відновлювані та невідновлювані природні ресурси, фізичний капітал як вся інфраструктура та матеріальні блага, створені діяльністю людини. Під нематеріальними (або постіндустріальними) слід розуміти людський капітал як капітал, який має справу з індивідуальними знаннями, компетентністю та здібностями людини; інформаційний капітал як доступні дані та інформація; соціальний капітал як інститути, норми та мережі, які пов’язують людей і спільноти, зміцнюючи їх; і символічний капітал, пов’язаний з моделями ідентичності, які впливають на індивідуальний і колективний вибір.

По-четверте, сталий розвиток вимагає міцної кореляції між всіма вищезгаданими ресурсами. А дванадцять драйверів допомагають у розробці стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку.

Висновки до третього розділу

1. Обґрунтовано, що розвиток сталих сусідства є цінною інвестицією. Багато місцевих органів влади стикається з низкою серйозних проблем, таких як старіння населення, старіння інфраструктури, зміна клімату, нестабільні ціни на енергоресурси, а також з вимогами населення до більш доступного, адаптованого житла та екологічно відповідального місцевого економічного розвитку. І саме через процес розвитку сталих сусідств, органи місцевого самоврядування мають хороші можливості для вирішення деяких із цих серйозних проблем. Тому як агенти змін, місцеві органи влади можуть прийняти оригінальну концепцію «сталого розвитку» та переосмислити

розвиток як цінну довгострокову інвестицію, яка захищає та покращує навколишнє середовище та допомагає задовольнити потреби всіх членів громади. У масштабі сусідства сталий розвиток цілком під силу місцевим органам влади, оскільки вони мають необхідні ресурси та інструменти для реалізації відповідних політик. Сталий розвиток сусідств має потенціал не лише покращити соціальні результати, але й зменшити ризики для місцевих органів влади, оскільки функції, які роблять сусідства більш ресурсоефективними та підтримують сильні громади, часто також є більш життєздатними та фінансово надійними. Крім того, сталий розвиток, як правило, відображає широкий спектр інтересів, тому планування та проектування для сталого розвитку мають хороший потенціал для забезпечення широкої підтримки громади та інших зацікавлених сторін щодо запропонованого розвитку, що підвищує ймовірність того, що плани розвитку будуть затверджені.

2. Визначено, що не лише місцеві органи влади, а і представники приватного сектору мають відігравати певну роль у переході до сталого розвитку сусідств. Як показує практика інших країн, представники приватного сектору ініціюють проекти та реагують на регуляторний, ринковий та фінансовий контекст, у якому вони працюють. Вони беруть на себе певний ризик і в обмін отримують фінансову віддачу. Тим часом органи місцевого самоврядування підтримують суспільне благо, формуючи регуляторне середовище та впливаючи на ринкові та фінансові чинники. У деяких випадках вони відстоюють зміни в практиці розвитку за допомогою нормативних актів, стимулів та інших ініціатив. Тобто для створення сталих сусідств представники приватного сектору коригують свою практику, а місцеві органи влади заохочують та сприяють цьому пристосуванню. Ці відносини дають їм можливість співпрацювати разом, щоб усунути бар’єри між приватним і публічним сектором та впроваджувати нові практики у свою діяльність. Але є і третій, мабуть, найважливіший, партнер – громада, що є джерелом політичної підтримки місцевих органів влади, даючи при цьому цінні ідеї та знання про

те, що найкраще підходить для неї. Тому стратегії, які відповідають потребам громадян, місцевих органів влади та представників приватного сектора у подоланні ключових проблем, будуть найбільш ефективними для просування місцевих громад, відтак, і сусідств, до сталих результатів.

3. З'ясовано, що у багатьох країнах, у тому числі в Україні, спроможність місцевих органів влади надавати якісні публічні послуги обмежена або не досягнута на задовільному рівні через: а) обмежені фінансові ресурси та базу доходів; б) обмежений доступ до фінансового ринку; в) відсутність належного інституційного розвитку. Встановлено, що одним з напрямів, який сприяє підвищенню спроможності, у тому числи стосовно досягнення цілей сталого місцевого розвитку, є розвиток місцевого соціального підприємництва. Соціальні підприємці виявляють недостатньо використовувані ресурси та знаходять способи їх використання для задоволення невирішених соціальних потреб.

4. Ґрунтуючись на результатах дослідження було запропоновано такі дії щодо розвитку місцевого соціального підприємництва для забезпечення сталого місцевого розвитку. Оскільки місцеві органи влади не здатні на даний час реалізовувати плани розвитку з урахуванням цілей сталого розвитку через брак достатньої фінансової підтримки та необхідних управлінських знань, то в цьому їх має допомогти центральний уряд. Згідно із запропонованою у роботі концептуальною моделлю, доцільно створити за підтримки центрального уряду відповідні місцеві соціальні підприємства (спочатку, можливо, як пілотний проект) для кожної територіальної громади для посилення її спроможності надавати необхідні публічні послуги і для досягнення цілей сталого розвитку на місцевому рівні. Місцеві соціальні підприємства (МСП) доцільно створювати у рамках державно-приватного партнерства. Керівництво цими підприємствами мають здійснювати кваліфіковані управлінці, що призначаються за результатами конкурсного відбору, який проводять спільно представники місцевих органів влади і приватного сектору. Контроль над діяльністю МСП і водночас сприяння їх

діяльності мають забезпечувати спеціальні підрозділи/фахівці місцевих органів влади. Доходи від діяльності МСП за визначеною пропорцією частково йдуть до місцевого бюджету, частково на заробітну плату працівників МСП, частково на розвиток МСП. Тобто соціальний підприємець у даній моделі працює як менеджер, а не власник підприємства, у той же час він має широку свободу дій і рішень стосовно діяльності МСП.

5. З'ясовано, культурний підхід можна використовувати як політичну основу для забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні. При цьому визначено два основних види, які використовуються для сприяння сталому місцевому розвитку на основі культурного підходу: безпосередній, коли культурні кластери використовуються, наприклад, для розвитку туризму; комплексний, коли створюються так звані «культурні райони» – місця, де культура, внутрішні та зовнішні ресурси об'єднуються у реалізації стратегій місцевого розвитку.

6. Визначено, що розвиток на основі культурного підходу включає два альтернативних шляхи. Перший – це шлях «знизу вгору», який стосується переважно районної моделі, в якій просторова агломерація нематеріальних активів та культурна політика зазвичай не визначається певним суб'єктом (наприклад, на інституційному рівні). Такі випадки відбуваються, коли суспільство самоорганізується і, врешті-решт, починає брати постійну участь в управлінні певною територією. Другий – шлях «зверху вниз», коли визначення нових стратегій розвитку відбувається на інституційному рівні, без консультацій з людьми на місцевому рівні. Цей шлях зосереджений, як правило, на використанні матеріальних культурних цінностей для розвитку туризму. Втім, доцільно поєднувати обидва шляхи, і до процесу розвитку мають бути залучені різноманітні актори – місцева влада, громадянське суспільство, університети, приватний сектор та представники культурної сфери.

ВИСНОВКИ

Результати, отримані у дисертаційному дослідженні, у сукупності дозволили вирішити конкретне науково-прикладне завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації влади, що дозволило сформулювати такі основні положення, висновки й рекомендації:

1. Визначено, що місцевий розвиток – це фактично та політика, за допомогою якої місцеві органи влади реалізують конкретні цілі своїх громад з метою задоволення потреб місцевого населення та забезпечення фінансування цих цілей. В рамках місцевого розвитку основними цілями є наступні: надання публічних послуг населенню, забезпечення місцевої транспортної інфраструктури, мереж водопостачання та водовідведення, мереж тепло- та газопостачання, підтримка у належному стані вулиць, тротуарів, паркінгів, зелених насаджень та зон відпочинку, забезпечення функціонування місцевих систем охорони здоров’я, освіти та соціальної допомоги, підвищення рівня зайнятості та рівня життя громади, поліпшення середовища проживання та природного середовища тощо. У свою чергу концепція сталого розвитку є практичним інструментом, за допомогою якого місцеві органи влади можуть забезпечувати необхідні умови життя на певній території. Сталий місцевий розвиток націлений на місцеве економічне процвітання та соціальний добробут шляхом створення сприятливого середовища, а також інтеграції вразливих груп до громади, використання ендогенних ресурсів та розвитку приватного сектору. Завдяки цьому місцеві громади не лише будують, експлуатують та підтримують економічну, соціальну та екологічну інфраструктуру, а й впливають на державну політику щодо навколишнього середовища та сприяють реалізації національних та регіональних планів у цій сфері. При цьому сталий місцевий розвиток стосується не лише місцевих громад, а й міжгромадівського, міжрегіонального і навіть транскордонного

рівнів, що передбачає необхідність встановлення та розвитку відповідних партнерств на субнаціональному рівні. Це особливо важливо у контексті того, що досвід, набутий за останні 30 років публічного управління в Україні, показав той факт, що підтримка високого рівня прийняття рішень на центральному рівні негативно вплинула на механізми функціонування місцевого рівня публічного управління. Тому процес децентралізації влади, що розпочався в останні роки, створює потенціал для розширення та вдосконалення функцій місцевих органів влади, отже вони матимуть більше можливостей діяти в інтересах своїх громад.

2. З'ясовано, що сталий місцевий розвиток має ґрунтуватись на п'яти принципах: 1) справедливості в рамках одного покоління; 2) справедливості між поколіннями; 3) географічної справедливості; 4) процесуальної справедливості; 5) міжвидової справедливості. Перший та другий принцип в основному вже реалізуються через різні фіскальні та перерозподільні заходи для покращення соціальної справедливості. П'ятий принцип передбачає збереження біорізноманіття, що є пріоритетом державної екологічної політики. А третій і четвертий принцип дають можливість визначити пріоритети публічного управління на місцевому рівні, якщо відповідні місцеві органи влади хочуть зробити свої громади лідерами у галузі сталого розвитку. Виходячи з цього можна визначити два головних показники місцевого сталого розвитку. Першим головним показником місцевого сталого розвитку є те, наскільки місцеві органи влади інтерналізують свій вплив на навколишнє середовище та суспільство, що можна назвати «географічною справедливістю». Географічна справедливість вимагає від місцевих органів влади розробки рішень, що є рішеннями як для місцевих, так і для глобальних проблем. Другим основним показником сталого розвитку є ступінь участі у прийнятті рішень усіх, на кого впливатимуть ці рішення, що можна назвати «процедурною справедливістю». Критично важливим для забезпечення будь-якого розвитку є право на рівний доступ до інформації всіх зацікавлених сторін, оскільки коли інформація широко доступна і зацікавлені сторони

можуть брати участь у процесі прийняття рішень, спрямованих на забезпечення розвитку, вони будуть співавторами цих рішень і, отже, докладатимуть більше зусиль для їх реалізації, тобто сприятимуть розвитку.

3. Результати проведеного соціологічного дослідження, метою якого було визначення стану забезпечення сталого місцевого розвитку, показали, що у місцевих громадах існує актуальний план розвитку громади, який чітко пов'язаний з проблемами і потенціалом громади і зазвичай розробляється за участі зовнішніх фахівців, співробітників і громадськості. Крім того, план розвитку громади у значному ступені корелює з поточними регіональними і/або галузевими планами розвитку, має чіткий зв'язок з конкретними їх елементами. Відзначено, що план приділяє певну увагу питанням сталості, але ці питання не розглядаються як пріоритетні. Даний висновок підтверджується і переліком найбільш актуальних проблем, які відзначили респонденти. До таких вони віднесли: незадовільний стан доріг, безробіття, відсутність робочих місць, погане транспортне сполучення між територіальною громадою та населеними пунктами за межами територіальної громади, погане транспортне сполучення в межах територіальної громади. Проблема забезпечення екологічної безпеки не вважається актуальною. При цьому майже половина респондентів наголосили на тому, що для кращого забезпечення досягнення цілей діяльності їхніх місцевих органів влади стосовно сталого розвитку організаційна структура даних організацій потребує удосконалення. Все це говорить про недостатність усвідомлення як працівниками місцевих органів влади, так і представниками громадськості важливості сталого розвитку для підвищення рівня життя їхніх громад. Це є найголовнішою проблемою, що заважає забезпечувати сталий місцевий розвиток в Україні.

4. Визначено, що для створення сталих сусідств місцевим органам влади необхідно підтримувати життєздатну модель розвитку, зосереджену на створенні довготривалої екологічної, соціальної та економічної цінності. Сталі сусідства бувають різних форм, але вони мають деякі спільні характеристики:

вони є відносно компактними, багатофункціональними громадами з хорошим доступом до транспортної інфраструктури та включають низку варіантів житла, робочих місць, місць відпочинку, зручностей, магазинів і послуг; вони також забезпечують високу економію природних ресурсів і високу якість життя всіх мешканців. Було обґрунтовано методичний підхід до створення та розвитку сталих сусідств, що передбачає такі дії та заходи: 1) оцінка готовності до сталого розвитку сусідства (оцінка рівня знань персоналу місцевих органів влади, розробників, підрядників та громади; оцінка підтримки місцевих органів влади, персоналу, розробників, підрядників та громади; перегляд місцевих зборів, податків, стимулів та пріоритетів місцевих капітальних інвестицій, щоб визначити перешкоди та стимули для розвитку сталих сусідств; перегляд нормативних та політичних документів, щоб визначити перешкоди та підтримку розвитку сталих сусідств); 2) формування знань і навичок, необхідних для підтримки та забезпечення розвитку сталого сусідств (визначення знань і навичок, необхідних для успішної реалізації плану створення та розвитку сталого сусідства; розвиток і забезпечення освіти та навчання для підвищення рівня відповідних знань і навичок); 3) усунення фінансових бар’єрів (зменшення місцевих фінансових бар’єрів та запровадження відповідних фінансових стимулів; підтримка партнерств, які зменшать інші фінансові бар’єри); 4) усунення/зменшення регуляторних бар’єрів (запровадження підтримуючої політики, планів та стандартів; впровадження прискорених процесів ухвалення управлінських рішень); 5) планування та проектування для створення та розвитку сталих сусідств (розробка сукупності цілей у термінах результативності та ефективності; впровадження таких принципів проектування, як кінцеве використання, підхід з найменшими витратами та адаптований дизайн; запровадження інтегрованого процесу проектування, який залучає кінцевих користувачів; реалізація пілотних проектів, які дозволяють впроваджувати інновації); 6) підтримка та стимулювання розвитку сталих сусідств (зменшення ризиків за допомоги дослідження громади та маркетингу; використання відповідних

контрактів для забезпечення високого рівня результативності).

5. Обґрунтовано, що культурний підхід можна використовувати як політичну основу для забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні. Він допомагає вибрати мейнстрім, не втрачаючи контролю над іншими можливими впливами та ефектами враховує багато точок зору, а місцеві зацікавлені сторони заохочуються до участі в процесі розвитку, оскільки з точки зору даного підходу місцевий розвиток залежить від здатності членів місцевих співтовариств співпрацювати. При цьому було визначено дванадцять стратегічних драйверів сталого місцевого розвитку, об’єднаних у чотири групи: 1) група якості, яка включає якість культурного забезпечення, якість місцевого самоврядування та якість виробництва знань; 2) група розвитку, що включає розвиток потенціалу місцевої громади, розвиток місцевого підприємництва, розвиток місцевих талантів; 3) група залучення, що включає залучення місцевої громади, залучення зовнішніх акторів та залучення зовнішніх талантів; 4) соціальна група, яка включає управління соціальними проблемами, створення/розвиток внутрішніх мереж, створення/розвиток зовнішніх мереж. Кожен драйвер по-різному взаємодіє з матеріальними та нематеріальними активами на місцевому рівні, допомагаючи у розробці стратегії, спрямованої на забезпечення сталого місцевого розвитку.

6. За результатами проведеного дослідження було запропоновано модель публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації, що передбачає створення мережевих управлінських структур на місцевому рівні; розвиток сталих сусідств; розвиток місцевого соціального підприємництва; впровадження культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку. Дана модель ґрунтується на співпраці між основними місцевими акторами: органами публічної влади, громадськістю, представниками приватного сектора, експертною і науковою спільнотою, а також передбачає взаємодію з органами публічної влади регіонального і центрального рівня та з міжнародними організаціями, що можуть надати підтримку стосовно забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону (концептуальні основи та методологія) : монографія / В. М. Бабаєв, Л. Л. Товажнянський, М. Д. Годлевський та ін. ; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». Харків : НТУ «ХПІ», 2006. 315 с.
2. Бабінова О. Державна регіональна політика і регіональний розвиток: сучасні реалії України та європейський досвід : монографія ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : Фенікс, 2011. 269 с.
3. Бебик В., Куйбіда В. Сталий розвиток і соціальна глобалістика : навч. посіб. Київ : Талком, 2022. 256 с.
4. Білобров Б. Сталий людський розвиток: напрями реалізації в Україні. Київ : Знання України, 2002. 36 с.
5. Бобровська О. Ю. Концептуалізація управління процесами розвитку територіальних громад. *Аспекти публічного управління*. 2018. Том 6. № 9. С. 63–72.
6. Бобровська О. Ю. Ресурсна теорія в проекції на розвиток територіальних громад. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1 (19). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_14 (дата звернення: 12.12.2022).
7. Бобровська О. Ю. Теоретичні і методологічні засади організаційної побудови і функціонування територіальних громад як інтегрованих соціально-економічних організацій. *Аспекти публічного управління*. 2018. Том 6. № 6–7. С. 14–23.
8. Бобровська О. Ю., Бондаренко Д. М. Публічне управління економічним розвитком регіонів: галузевий аспект. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 3. С. 22–35.
9. Бобровська О. Ю. Інноваційно орієнтоване управління економічним зростанням регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9–10. С. 5–10.

10. Бобровська О.Ю. Публічно-приватне партнерство як генератор економічного розвитку регіонів України. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 17–22.

11. Глобальна модернізація і сталий розвиток : матеріали міжвід. наук.-теорет. конф., м. Київ, 31 жовт. 2006 р. / НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин, Ін-т соціол. Київ : Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, 2006. 280 с.

12. Дєгтяр О.А., Новікова М.М. Маркетингові дослідження сталого розвитку в умовах глобальних викликів : монографія / за заг. ред. проф. М. М. Новікової; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : Видавництво «Точка». 2018. 240 с.

13. Дзюндзюк В. Б, Єфімов Ю. В. Особливості екологічної політики в сучасних умовах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 1(57). С. 158–164.

14. Дзюндзюк В. Б. Вплив глобалізації на сучасну державу. *Державне будівництво*. 2018. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/19108 (дата звернення: 12.12.2022).

15. Дзюндзюк В. Б., Жидков К. С. Місцеві управлінські мережі як чинник сталого розвитку. *Державне будівництво*. 2022. № 1(31). DOI: 10.26565/1992-2337-2022-1-03.

16. Дзюндзюк В. Б. Розвиток публічного управління в XXI сторіччі: тенденції та виклики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1. С. 9–17.

17. Дзюндзюк В. Б. Україна у сучасному світі: потенціал і можливості. *Новий колегіум*. 2017. № 4. С. 4–7.

18. Дзюндзюк В. Б., Черняк М. Є. Теоретичні засади регіонального розвитку у сучасних умовах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2. С. 88–96.

19. Дунаєв І. В. Кластери та перші стратегії смарт-спеціалізації для українських регіонів: проектування трансформаційних змін. *Державне*

управління та місцеве самоврядування. 2019. № 1 (40). С. 57–64.

20. Дунаєв І. В., Зюзь О. С. Налагодження партнерської співпраці з місцевим населенням у вирішенні проблем управління твердими побутовими відходами. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1 (55). С. 108–117.

21. Дунаєв І. В., Мельниченко О. А. Сучасні концептуальні погляди на розвиток сільських периферійних територій у галузі просторового планування. *Державне будівництво*. 2019. № 2. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/19147 (дата звернення: 12.12.2022).

22. Дунаєв І.В., Чернявський К.О. Уточнення концептуальних основ стратегії промислової диверсифікації: врахування регіонального контексту для потреб сільських територій. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 2. С. 42–61.

23. Жидков К. Показники сталого місцевого розвитку: досвід країн ЄС. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : матеріали 18-ї регіон. наук.-пр. конф., м. Дніпро, 13 трав. 2021 р.). Дніпро. 2021. С. 104–107.

24. Жидков К. С. Закордонний досвід застосування культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. DOI: 10.32702/2307-2156.2022.9.11.

25. Жидков К. С. Особливості економічного розвитку громад у сучасних умовах. *Публічне управління XXI століття: портал можливостей* : зб. тез XX Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2020. С. 144–147.

26. Жидков К. С. Показники сталого місцевого розвитку. *Державне будівництво*. 2021. № 1. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/21327 (дата звернення: 12.12.2022).

27. Жидков К. С. Спроможні територіальні громади як чинник сталого розвитку. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє* : зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2021.

С. 221–223.

28. Жидков К. С. Сталий місцевий розвиток: сутність і зміст. *Теорія та практика державного управління*. 2021. Вип 2(73). С. 120–127.

29. Жидков К.С. Створення сталих сусідств як чинник місцевого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід.* 2022. № 22. С. 115–120.

30. Збалансований (сталий) розвиток України – пріоритет національної політики. *Довкілля 2010* : матеріали Всеукр. наук.-екол. конф., м. Київ, 26 жовт. 2010 р. Київ : Центр екологічної освіти та інформації, 2010. 480 с.

31. Згуровський М. З. Сталий розвиток у глобальному і регіональному вимірах : аналіз за даними 2005 р. / Ін-т приклад. систем. аналізу НАН України та МОН України ; Укр. від-ня Світового центру даних. Київ : Політехніка НТУУ «КПІ», 2006. 85 с.

32. Інструментарій місцевого економічного розвитку: теорія, методологія, практика : монографія / А. І. Ковальов, Т. С. Корольова, Н. В. Сментина, Т. В. Павлова та ін. ; за заг. ред. А. І. Ковальова. Київ : ФОП Гуляєва В. М., 2021. 413 с.

33. Книга секторальних стратегій. Сталий економічний розвиток. Секторальна стратегія. Розроблено Асоціацією міст України. 2020. С. 17–24. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/knyga_strategiy_na_sayt.pdf (дата звернення: 05.12.2021).

34. Куйбіда В. С., Бурик З. Сталий розвиток України: цілі та механізми реалізації : монографія. Київ : НАДУ, 2019. 383 с.

35. Куценко В. І. Сталий розвиток: стратегія і тактика формування через призму соціогуманітарної сфери / Нац. акад. наук України, Держ. установа «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. Нац. акад. наук України» ; під наук. ред. С. О. Лизуна. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. 167 с.

36. Латинін М. А., Іванов Д. В. Закордонний досвід державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій. *Аспекти публічного управління*. 2019. Том 7. С. 125–134.

37. Латинін М. А., Харченко Т. О. Обґрунтування методичного підходу до оцінки результативності організаційного механізму державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 11. С. 280–298.

38. Латинін М. А., Харченко Т. О. Теоретичні підходи до формування механізмів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України. *Теорія і практика державного управління*. 2020. № 4(71). С. 73–80.

39. Латинін Микола, Біловіцька Юлія. Теоретичні підходи до функціонування механізмів державної політики сталого розвитку «зеленої» економіки в Україні. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. Вип. 1 (11). С. 79–92.

40. Легеза Ю. О. Публічне управління у сфері використання природних ресурсів: адміністративно-правові засади : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2018. 431 с.

41. Лелеченко А. П. Публічне управління регіональною політикою сталого розвитку в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 ; Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. Київ, 2021. 36 с.

42. Мезенцев К. В., Підгрушний Г. П., Мезенцева Н. І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація : монографія. Київ : ДП «Прінт Сервіс», 2014. 132 с.

43. Менеджмент та публічне управління в умовах інформаційного суспільства : монографія / С. В. Захарін та ін. ; за заг. ред. Н. В. Філіпової ; Нац. ун-т «Чернігів. політехніка». Мена : Домінант, 2020. 283 с.

44. Місто та економіка (або місцевий економічний розвиток) : посіб. для прац. органів місц. самовряд. / уклад. : Джеймс Г. Баддс та ін. ; Ін-т демократії ім. П. Орлика ; Проект тристорон. співробітництва між Україною, Польщею та Нідерландами, на підтримку мережі регіон. навч. центрів в Україні. Київ : Академпрес, 2003. 151 с.

45. Місцевий розвиток за участі громади : монографія : у 2 т. ; за заг.

ред. Ю. М. Петрушенка. Суми : Університетська книга, 2013. Том 1 : Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду. 354 с.

46. Місцевий розвиток за участі громади : монографія : у 2 т. ; за заг. ред. Ю. М. Петрушенка. Суми : Університетська книга, 2014. Т. 2 : Інституційні та прикладні аспекти управління місцевим розвитком, орієнтованим на громаду. 368 с.

47. Місцевий та регіональний розвиток в Україні: досвід Закарпаття / Київ. Центр Ін-ту Схід-Захід ; за ред. М. Лендьел. Київ : Вид-во «Міленіум», 2001. 152 с.

48. Місцевий та регіональний розвиток в Україні: досвід Полтавщини / Київ. Центр Ін-ту Схід-Захід ; за ред. С. Максименко. Київ : Вид-во «Міленіум», 2001. 286 с.

49. Наїр Ч. Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства / пер. з англ. І. Гнатковська. Київ : Наш Формат, 2020. 286 с.

50. Напльоков Ю. В. Ефективність публічного управління в умовах динамічного середовища : дис. ... д-ра філософії за спец. 281 «Публічне управління та адміністрування» ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. Харків, 2020. 340 с.

51. Невелєв О. М., Данилишин Б. М. Сталий розвиток регіону: стратегічні напрями та механізми. Київ. 2002. 128 с.

52. Негода В. А. Механізми забезпечення місцевого розвитку в умовах впровадження реформи децентралізації в Україні : дис. ... д-ра філософії в галузі знань 281 «Публічне управління та адміністрування» ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2021. 240 с.

53. Переверзєва А. В. Вплив людських ресурсів на формування та розвиток територіальних громад: регіональний вимір : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 339 с.

54. Передумови та практики реалізації реформ на регіональному і

місцевому рівнях : аналіт. доп. / С. О. Біла та ін. ; за ред. С. О. Білої ; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : НІСД, 2014. 102 с.

55. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: https://www.undp.org/ukraine/publications/transforming-our-world-2030-agenda-sustainable-development (дата звернення: 25.11.2021).

56. Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серп. 2019 р. № 686-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 25.11.2021).

57. Притула Х. М. Соціально-економічний розвиток сільських територій: регіональний вимір : монографія. Львів : Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього, 2015. 354 с.

58. Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів : Указ Президента України від 19 лютого 2007 р. № 118/2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118/2007#Text (дата звернення: 25.11.2021).

59. Про ліквідацію Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України та її секретаріату : Указ Президента України від 2 квітня 2010 р. № 492/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492/2010#Text (дата звернення: 25.11.2021).

60. Про Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України : Указ Президента України від 21 серпня 2009 р. № 664/2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664/2009#Text (дата звернення: 25.11.2021).

61. Про Положення про Національну раду зі сталого розвитку України та її персональний склад : Указ Президента України від 3 травня 2003 р. № 388/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388/2003#Text (дата звернення: 25.11.2021).

62. Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних

копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави : рішення Ради національної безпеки і оборони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0046525-21#Text (дата звернення: 25.11.2021).

63. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text (дата звернення: 25.11.2021).

64. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : Проект Закону України від 7 серп. 2018 р. № 9015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64508 (дата звернення: 25.11.2021).

65. Про утворення Ради з питань торгівлі та сталого розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 черв. 2018 р. № 478. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.11.2021).

66. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text (дата звернення: 25.11.2021).

67. Публічне управління в Україні: проблеми та перспективи розвитку : монографія / П. М. Петровський та ін. ; за заг. ред. В. С. Загорського, П. М. Петровського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2021. 253 с.

68. Публічне управління в умовах децентралізації влади : монографія / О. Г. Вагонова та ін. Дніпро : Нац. техн. ун-т «Дніпров. політехніка», 2019. 107 с.

69. Публічне управління в умовах інституційних змін : монографія / Р. В. Войтович та ін. ; за наук. ред. Р. В. Войтович та П. В. Ворони. Київ : АртЕк, 2018. 475 с.

70. Публічне управління розвитком регіонів у процесі побудови сервісно-орієнтованої держави: теорія, методологія та практика : монографія / О. В. Берданова та ін. ; за заг. ред. Н. В. Васильєвої, О. І. Васильєвої. Київ :

НАДУ, 2018. 303 с.

71. Публічне управління соціально-економічними системами в умовах транзитивних змін : монографія / С. М. Вдовенко та ін. ; за ред. Д. О. Сугоняко ; Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів ; Ніжин : Орхідея, 2017. 145 с.

72. Публічне управління як системне суспільне явище : підручник / А. М. Михненко та ін. ; за заг. ред. А. М. Михненка, Н. М. Грущинської. Київ : НАУ, 2019. 513 с.

73. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики : аналіт. звіт / Колін Меддок та ін. ; Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». Київ, 2014. 416 с.

74. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи : тези III Міжнар. наук.-практ. конф., 4 черв. 2015 р. Київ : КНЕУ, 2015. 224 с.

75. Садовенко А. П. та ін. Сталий розвиток суспільства : навч. посіб. / Програма розвитку Організації Об’єднаних Націй «Муніціпальна програма врядування та сталого розвитку» ; Академія муніціпального управління. Київ, 2007. 240 с.

76. Слава С. Грін Г. Місцевий економічний розвиток: сучасні концепції та методи : вибірковий огляд досвіду США в контексті умов України. Ужгород ; Мадісон : Приватне вид-во «Мистецька лінія», 2000. 236 с.

77. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості : нац. доп. / Е. М. Лібанова та ін. ; редкол. : Геєць В. М. (голова) та ін. ; Нац. акад. наук України ; Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи ; Ін-т економіки та прогнозування ; Ін-т економіки природокористування та сталого розв. Умань : Вид-во «Сочінський», 2012. 382 с.

78. Сталий розвиток – стан та перспективи : матеріали Міжнар. наук. симпозіуму SDEV’2018, Львів-Славське, Україна, 28 лют. – 3 берез. 2018 р. / Нац. ун-т «Львів. політехніка» ; Ін-т сталого розвитку ім. В. Чорновола ; Всеукр. еколог. ліга. Львів : Панорама, 2018. 343 с.

79. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2016 : монографія / В. М. Андерсон та ін. ; за наук. ред. Є. В. Хлобистова ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». Черкаси : Вид-во «Чабаненко Ю. », 2016. 589 с.

80. Сталий розвиток в умовах глобалізаційних процесів сучасності : монографія / Кременчуц. нац. ун-т ім. Михайла Остроградського ; за заг. ред. О. І. Маслак. Кременчук : Вид-во «Щербатих О. В.», 2017. 181 с.

81. Сталий розвиток міст (містобудівний аспект) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, листопад 2017 р. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 239 с.

82. Сталий розвиток міст та громад. Словник. Київ : УкрНДНЦ, 2020. 8 с.

83. Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського та регіонального розвитку : матеріали X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. / Укр. асоц. упр. проектами [та ін.]. Харків : ХНУМГ, 2014. 82 с.

84. Сталий розвиток місцевих громад: роль економічної освіти та науки : матеріали наук.-практ. конф., м. Чернівці, 9–10 листоп. 2017 р. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, Проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на горомаду». Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2017. 158 с.

85. Сталий розвиток сільських територій : монографія / Житомир. нац. агроекол. ун-т [та ін.] ; за ред. Т. Зінчук, Ю. Раманаускаса. Житомир ; Київ ; Клайпеда : Центр учбової літератури ; Вид-во Клайпед. ун-ту, 2019. 421 с.

86. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект / Ю. О. Куц [та ін.] ; заг. ред. Ю. О. Куц, В. В. Мамонова. Харків : ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008. 236 с.

87. Сталий розвиток територій: виклики та можливості: монографія / Бобровська О. Ю., Крушельницька Т. А., Прокопенко Л. Л. [та ін.]; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. – Міжнародний центр досліджень, освіти та навчання. MTÜ, Таллінн, Естонія, 2021. 234 с.

88. Сталий розвиток у громадах. Система управління сталим розвитком. Вимоги та настанови щодо використання. Київ : УкрНДНЦ, 2020. 27 с.

89. Сталий розвиток України в контексті формування нового світового економічного і фінансового порядку : монографія / А. І. Крисоватий та ін. ; за наук. ред. А. І. Крисоватого і Є. В. Савельєва. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 483 с.

90. Сталий розвиток України, проблеми та шляхи їх подолання : матеріали допов. Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Маріуполь, 14–15 листоп. 2019 р. Маріуполь : ПДТУ, 2019.

91. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього : монографія / М. А. Хвесик та ін. ; Нац. акад. наук України ; Держ. установа «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. Нац. акад. наук України» ; за ред. М. А. Хвесика. Київ. 2012. 464 с.

92. Сталий соціально-економічний та екологічний розвиток: від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 листоп. 2014 р. / Держ. вищ. навч. закл. «Нац. гірн. ун-т», Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu (Польща). Дніпропетровськ : НГУ, 2014. 154 с.

93. Статівка Н. В., Бублій М. П. Державно-приватне партнерство у процесі розвитку соціальної інфраструктури регіону. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. № 3(5). С. 208–217.

94. Статівка, Н. В., Бублій М. П. Теоретичні основи взаємодії органів влади та громадськості в просторі комунікації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 1 (59). С. 25–31.

95. Сторонянська І. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції : монографія. Львів : НАН України, Ін-т регіон. дослідж., 2010. 324 с.

96. Сучасні економічні стратегії: інновації, безпека та сталий розвиток : кол. монографія / за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта». Харків : ХНУРЕ, 2021. 295 с.

97. Тарасенко Д. Л. Місцевий інноваційний розвиток : монографія / Макіїв. екон.-гуманіт. ін-т. Донецьк : Вид-во «Дмитренко Л. Р. », 2011. 228 с.

98. Ткачук А. Ф. Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку : практ. посіб. для практ. людей / Ін-т громад. сусп-ва. Київ : Легальний статус, 2012. 138 с.

99. Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2020 р. : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2020. Т. 1. 227 с.

100. Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2020 р. : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2020. Т. 2. 252 с.

101. Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2020 р. : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2020. Т. 3. 283 с.

102. Шпильова Ю. Б. Сталий розвиток сільських територій України в умовах децентралізації влади : монографія / НАН України, Держ. установа «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». Київ : ПрофКнига, 2019. 305 с.

103. Abby M. The Role of Entrepreneurship in Ending Poverty and Homelessness. Roundtable Discussion. *OxFam America,* 12 September 2017.

104. Aberley D. (Ed.) Boundaries of home: mapping for local empowerment. Gabriola Island, BC ; Philadelphia, PA : New Society Publishers, 1993. 144 p.

105. Agyeman J. Toward a ‘just’ Sustainability? *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies.* 2008. Vol. 22. No. 6. DOI: 10.1080/10304310802452487.

106. Agyeman J., Bullard R. D., Evans B. Exploring the Nexus: Bringing Together Sustainability, Environmental Justice and Equity. *Space and Polity*. 2022.

Vol. 6. Is. 1. P. 77–90.

107. Akerlof G. A., Kranton R. E. Economics and identity. *Quarterly Journal of Economics*. 2000. Vol. 115. P. 715–753.

108. Bailey C., Miles S., Stark P. Culture-led urban regeneration and the revitalisation of identities in Newcastle, Gateshead and the North East of England. *International Journal of Cultural Policy*. 2004. Vol. 10(1). P. 47–65.

109. Baker Susan, Abid Mehmood. Social innovation and the governance of sustainable places. *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*. 2015. Vol. 20. Is. 3. P. 321–34.

110. Barton H., Grant M., Guise R. Shaping Neighbourhoods: A Guide for Health, Sustainability and Vitality. New York : Routledge, 2003. 432 p.

111. Bayulken Bogachan, Donald Huisingh. A literature review of historical trends and emerging theoretical approaches for developing sustainable cities (part 1). *Journal of Cleaner Production*. 2015. Vol. 109. P. 11–24.

112. Becattini G. Il distretto industriale. Un nuovo modo di interpretare il cambiamento economico. Torino: Rosenberg & Selleir, 2000. 342 p.

113. Bennett R. G. Coastal Planning on the Atlantic Fringe, North Norway: The Power Game. *Ocean and Coastal Management.* 2000. Vol. 43. No. 10–11. P. 879–904.

114. Berke Ph. R., Conroy M. M. Are We Planning for Sustainable Development? *Journal of the American Planning Association.* 2000. Vol. 66. Is. 1. P. 21–33.

115. Berque A. Mediance de milieux en paysages. Montpellier : Gip-Reclus. 1990. 163 p.

116. Bhattacharya D. The Agenda of Sustainable Development Goals: Implementation Challenges for Bangladesh. *Presented at a CPD Media Briefing*, 2015, 5 October.

117. Bond A., Morrison-Saunders A., Howitt R. Sustainability Assessment. Pluralism, Practice and Progress. Abingdon ; New York : Routledge, 2013. 296 p.

118. Bourdieu P. La distinzione. Bologna : Il mulino, 1983. 532 p.

119. Bresso M. Per un'ecunoinia ecologica. Roma : La Nuova Italia Scientifica, 1993. 284 p.

120. Brugmann J. The Urban Productivity Imperative. *In The Productive City: Growth in a No-Growth World (Pre-Publication Draft*). Toronto : The Next Practice Ltd., 2015. P. 58–76.

121. Burkett P. Total Factor Productivity: An Ecological-Economic Critique. *Organization & Environment*. 2006. Vol. 19. Is. 2. P. 171–190.

122. Camagni R. (Ed.) Economia e pianificazione della citta sostenibile. Bologna : Società Editrice Il Mulino, 1996. 352 p.

123. CEOs for Cities. URL: http://blog.walkscore.com/2009/08/new-study-shows-one-point-of-walk-score- worth-up-to-3000 (дата звернення: 18.10.2021).

124. City of Vancouver «Greenest City 2020 Action Plan», 2012. URL: http://vancouver.ca/files/cov/Greenest-city-action-plan.pdf (дата звернення: 18.10.2021).

125. CMHC. Transit-Oriented Development Case Study. The Bridges, Calgary, 2009. URL: https://eppdscrmssa01.blob.core.windows.net/cmhcprodcontainer/sf/project/archive/publications/transit_oriented_development_case_study/66652.pdf (дата звернення: 18.10.2021).

126. Connelly S., Markey S., Roseland M. We Know Enough: Achieving Action Through the Convergence of Sustainable Community Development and the Social Economy. *In The Economy of Green Cities : A World Compendium on the Green Urban Economy*. 2013. Vol. 3. P. 191–203.

127. Conti S., Dansero E. The economy and the environment: itineraries for the construction of a territorial approach. *Environmental change: industry, power and policy.* 1995. P. 15–37.

128. Cortright J. Walking the Walk: How Walkability Raises Home Values in U.S. Cities. CEOs for Cities, 2009. 186 p.

129. Dahl R. A Democratic Dilemma: System Effectiveness versus Citizen Participation. *Political Science Quarterly*. Vol. 109. No. 1. P. 23–34.

130. Daly H. E. Economics in a Full World. *Scientific American.* 2005.

Vol. 293. No. 4. P. 100–107.

131. Dansero E. Eco-sistemi locali. Valori delPeconomia e ragioni dell' ecologia in un distretto industrial tessile. Milano : Angeli, 1996. 174 p.

132. Davis Langdon. Cost of Green Revisited – Reexamining the Feasibility and Cost Impact of Sustainable Design in the Light of Increased Market Adoption. Santa Monica CA : Davis Langdon, 2007. 340 p.

133. De Jong M., Joss S., Schraven D., Zhan Ch., Weijnen M. Sustainable-smart-resilient-low carbon-eco-knowledge cities; making sense of a multitude of concepts promoting sustainable urbanization. *Journal of Cleaner Production*. 2015. Vol. 109. P. 25–38.

134. DeVol R., Foglebach F. . Best-performing cities: Where America's jobs are created. Santa Monica, CA : Milken Institute, 2003. URL: http://www.milkeninstitute.org/publications/publications.taf?function=detail&ID=277&cat=resrep (дата звернення: 18.10.2021).

135. Diegtiar O. A. Efficiency of activity of territorial communities of Ukraine. In *Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension: collective monograph* / edited by M. Bezpartochnyi. Sofia : VUZF Publishing House "St. Grigorii Bogoslov". 2019. P. 286–295.

136. Du Plessis Ch. Towards a regenerative paradigm for the built environment. *Building Research & Information.* 2012. Vol. 40. No. 1. P. 7–22.

137. Ecological Footprint Network. URL: http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN (дата звернення: 18.10.2021).

138. Florida R. The rise of the creative class. New York : Basic Books, 2002. 404 p.

139. Folke C. Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Global Environmental Change.* 2006. Vol. 16. Is. 3. 253–267.

140. Frank L., Engelke P., Shmid T. Health and Community Design: The Impact of the Built Environment on Physical Activity. Washington : Island Press,

2003. 271 p.

141. Froelich K. A. Diversification of revenue strategies: Evolving resource dependence in nonprofit organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 1999. Vol. 28. No. 3. P. 246–268.

142. Gaborone Declaration. Commonwealth Local Government Conference. Local Government 2030: *Achieving Vision, Gaborone*, 2015. URL: http://www.clgf.org.uk/default/assets/File/CLGF_statements/CLGC2015_gaborone_declaration.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

143. Gille L. Interconnexion des reseaux. *Economic et management des entreprises de reseau*. 1992. P. 31–52.

144. Girardet H. Sustainability is Unhelpful: We Need to Think about Regeneration. *Guardian*, 10 June 2013. URL: http://www.theguardian.com/sustainable-business/blog/sustainability-unhelpful-think-regeneration (дата звернення: 25.09.2021).

145. Gismondi M., Connelly S., Beckie M., Roseland M. Scaling Up: The Convergence of Social Economy and Sustainability. Athabasca : Athabasca University Press, 2016. 457 p.

146. Gorgolewski M., Komisar J., Nasr J. Carrot City: Creating Places for Urban Agriculture. New York : Monacelli Press, 2011. 240 p.

147. Hajer M., Wagenaar H. Introduction. Deliberate Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 264 p.

148. Haque K. B. Management Development in Public Enterprises. Dhaka : Dhaka University Studies, 2015. 69 p.

149. Harcourt W. The Millennium Development Goals: A missed opportunity? *Development.* 2005. Vol. 48. P. 1–4.

150. Harlan S. L., Ruddell D. M. Climate change and health in cities: Impacts of heat and air pollution and potential co-benefits from mitigation and adaptation. *Current Opinion in Environmental Sustainability.* 2011. Vol. 3. Is. 3. P. 126–134.

151. Haughton G. Environmental Justice and the Sustainable City. Journal of

Planning Education and Research. 1999. Vol. 18. Is. (3). P. 233–243.

152. Haus M., Heinelt H. How to Achieve Governability at Local Level? Theoretical and Conceptual Considerations on a Complementarity of Urban Leadership and Community Involvement. In *Urban Governance and Democracy*. Routledge : London, 2004. P. 12–39.

153. Hernandez G. From Spaces of Marginalization to Places of Participation – Indigenous Articulations of the Social Economy in the Bolivian Highlands. Canada : Simon Fraser University, Burnaby, BC, 2015. URL: https://summit.sfu.ca/_flysystem/fedora/sfu_migrate/15599/etd9103_GHernandez.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

154. Hertting N. Games real ‘networkers’ play. Rationality and frustration in network governance and Swedish uban renewal : paper presented on the Conference on Democratic network Governance. Copenhagen, October 21st-22nd 2004.

155. Himmelberg C., Meschke L. Structural Models and Endogeneity in Corporate Finance: The Link Between Managerial Ownership and Corporate Performance. *Journal of Financial Economics.* 2012. Vol. 103(1). P. 149–168.

156. Hodson M., Simon M. After Sustainable Cities? Abingdon ; Oxon ; New York : Routledge, 2014. 158 p.

157. Hodson M., Marvin S. Urbanism in the anthropocene: Ecological urbanism or premium ecological enclaves? City. *Analysis of Urban Change, Theory, Action.* 2010. Vol. 14. Is. 3. P. 298–313.

158. Hooghe L., Marks G. Unraveling the Central State, but How? Types of Multilevel Governance. *American Political Science Review*. 2003. Vol. 97. Is. 2. P. 233–243.

159. Hovik S. Governance Networks Promoting Rural Sustainable Development in Norway – Challenges to Established Political Administrative System? : paper presented at workshop on «Institutional Sustainable Development: Patterns of Sub-National Engagement and their Significance». ECPR Join Sessions of Worshops. Granada. 2005. April 14th to 19th.

160. Hovik S., Stokke K. B. Network Governance and Policy Integration –

the Case of Regional Coastal Zone Management in Norway : paper presented at the workshop on Local Governments in a New Environment, at the 7th Nordic Environmental Social Science Research Conference in Gothenburg. 2005. June 15th to 17th.

161. Hovik S., Vabo S. I. Norwegian Local Councils as Democratic Meta-governors? A Study of Networks Established to Manage Cross-border Natural Resources. Scandinavian Political Studies. 2005. Vol. 28. Is. 3. P. 257–275.

162. Hubbard M. Bureaucrats and markets in China: the rise and fall of the entrepreneurial local government. *Governance*. 1995. Vol. 8. Is. 3. P. 335–353.

163. International Institute for Sustainable Development. Business and Sustainable Development: A Global Guide – Performance Contracting. 2012. URL: https://www.iisd.org/business/tools/bt_pc.aspx (дата звернення: 25.09.2021).

164. Jessop B. The Future of the Capitalist State. Cambridge : Polity Press, 2002. 330 p.

165. Joss S., Cowley R., de Jong M., Muller B. Tomorrow's City Today: Prospects for Standardising Sustainable Urban Development. London : University of Westminster, 2015. 52 p.

166. Kanie Norichika, Naoya Abe, Masahiko Iguchi, Jue Yang et al. Integration and Diffusion in Sustainable Development Goals: Learning from the Past, Looking into the Future. *Sustainability*. 2014. Vol. 6. P. 1761–1775.

167. Khanka S. S. Entrepreneurial Development. S. Chand & Co. New Delhi, 2016. 791 p.

168. Klausen J. E., D. Sweeting. Legitimacy and Community Involvement in Governance. *Urban Governance and Democracy*. Routledge : London, 2004. P. 215–234.

169. Lafferty W. M. Governance for Sustainable Development. The Challenge of Adapting Form to Function. Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited, 2004. 400 p.

170. Lafferty W. M., Meadowcroft J. (Eds.). Implementing Sustainable Development. Strategies and Initiatives in High Consumption Societies. Oxford :

Oxford University Press, 2000. 544 p.

171. Leadbeater C. The rise of the social entrepreneur. London: Demos, 1997. 115 p.

172. Lennertz B., Lutzenhiser A. The Charrette Handbook. Chicago : American Planning Association, 2006. 200 p.

173. Linz City Council. 2000. Cultural development plan of the city of Linz. URL: http://www.linz.at/imagesZCultural_Development_Plan_2000.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

174. Lundquist L. Integrating Swedish Water Resource Management: a multi-level governance trilemma. *Local Environment.* 2004. Vol. 9. No. 5. P. 413–424.

175. Macnaghten P., Jacobs M. Public identification with sustainable development: investigating cultural barriers to participation. *Global Environmental Change.* 1997. Vol. 7. Is. 1. P. 5–24.

176. Magnaghi A. Per uno sviluppo locale autosostenibile : materiali laboratorio di progettazione ecologica degli insediamenti. Dipartimento di urbanistica e pianificazione del territorio, Università di Firenze. Firenze : Centro A-Zeta, 1995. P. 3–26.

177. Marchena M. Interview by G. T. Blessi. Valencia : Oficina RIVA, 2005. May.

178. Marshall A. Principles of economics. 8th ed. New York : Prometheus, 1997. 320 p.

179. Matarasso F. Use or ornament: The social impact of participation in the arts. London : Comedia, 1997. 105 p.

180. Maturana H., Varela F. Autopoiesis and cognition. The realization of the living. Dordrecth : D. Reidel Publishing Company, 1980. 171 p.

181. Mayhew W., Campbell E. SuN LIVING: Developing Neighbourhoods with a One Planet Footprint. London : Routlege, 2009. 90 p.

182. McCain R. A. Reflections on the cultivation of taste. *Journal of Cultural Economics.* 1979. No. 3. P. 30–52.

183. McCann B. Designing for Active Transportation. Active Living

Research. San Diego : State University, 2005. URL: https://folio.iupui.edu/bitstream/handle/10244/510/38413.transportationrevised021105.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

184. McLellan R., Iyengar L., Jeffries B., Oerlemans N. WWF Living Planet Report 2014: Summary. Gland : World Wide Fund, 2014. URL: https://www.footprintnetwork.org/content/images/article_uploads/LPR2014_summary_low_res.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

185. Meadows D. H., Meadows D. L. , Randers J., Behrens W. W. The Limits to Growth. Washington : Club of Rome, 1972. 320 p.

186. Meadows D. H., Meadows D. L. , Randers J. Beyond the Limits: Global Collapse or a Sustainable Future. London : Earthscan Publications Ltd., 1992. 300 p.

187. Meerow S., Newell J. P. , Stults M. Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning.* 2016. Vol. 147. P. 38–49.

188. Mohamed R. The Economics of Conservation Subdivisions: Price Premiums, Improvement Costs, and Absorption Rates. *Urban Affairs Review.* 2006. Vol. 41. No. 3. P. 376–399.

189. Molotch H. The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place. *American Journal of Sociology*. 1976. Vol. 82. No. 2. P. 309–332.

190. NewcastleGateshead.com. City guide 2019. URL: http://www.newcastlegateshead.com/cityguideIndex.php (дата звернення: 18.10.2021).

191. Newman P., Jennings I. Cities as Sustainable Ecosystems: Principles and Practices. Washington : Island Press, 2008. 286 p.

192. O'Connor J. Capitalism, nature, socialism: a theoretical introduction. *Capitalism Nature Socialism.* 1988. Vol. 1. Is. 1. P. 11–38.

193. Olena Yu. Bobrovska, Mykola O. Durman, Tetyana A. Kravchenko, Anastasiia I. Nekriach, Oleg A. Diegtiar. Management decisions to support and maintain the socio-economic development of the territories. *Estudios de Economia Aplicada*. 2021. Volume 39. No. 6. July 2021. DOI: 10.25115/eea.v39i6.5266.

194. One North East. 2016. *Regional economic strategy*. URL:

http://www.onenortheast.co.uk/page/res.cfm (дата звернення: 18.10.2021).

195. One Planet Communities. 2015. URL: www.bioregional.com/oneplanetliving (дата звернення: 18.10.2021).

196. Parson T., Smelser N. J. Economy and Society: A Study in the Integration of Economic and Social Theory. New York : Free Press, 1965. 322 p.

197. Pavlo T. Bubenko, Olena V. Dymchenko, Olha O. Rudachenko, Serhii M. Haidenko, Oleg A. Diegtiar. Territorial organization of innovative development: Entrepreneurial aspect of sustainability. *Rivista di Studi sulla Sostenibilitathis*. 2021. No. 2. P. 171–185.

198. Perlmutter F. D., Cnaan, R. A. Entrepreneurship in the public sector: The horns of a dilemma. *Public Administration Review*. 1995. Vol. 55. No. 1. P. 29–36.

199. Peters B. G., Pierre J. Governance. Politics and the State. New York : St. Martin's Press, 2000. 256 p.

200. Porter M. E. The competitive advantage of nations. Harvard Business Review. 1990. March-April. URL: https://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf (дата звернення: 18.10.2021).

201. Preuss L. Addressing sustainable development through public procuremen: the case of local government. *Supply Chain Management: An International Journal*. 2009. Vol. 14. Is. 3. P. 213–223.

202. PWC. Global Annual Report. 2021. URL: https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/pwc-global-annual-review-2021.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

203. Rees W. E. Ecological footprints and biocapacity: Essential elements in sustainability assessment. In Jo Dewulf and Herman Van Langenhove, eds. *Renewables-Based Technology: Sustainability Assessment*. Chichester : John Wiley and Sons, 2006. P. 143–154.

204. Rockstrom J. A safe operating space for humanity. *Nature.* 2009. Vol. 461. P. 472–475.

205. Rocky Mountain Institute. Green Development: Integrating ecology and real estate. Toronto : John Wiley and Sons, 1998. 552 p.

206. Roseland M. Sustainable community development: Integrating environmental, economic, and social objectives. *Progress in Planning*. 2000. Vol. 54. Is. 2. P. 73–132.

207. Roseland M. Toward Sustainable Communities: Solutions for Citizens and Their Governments. 4th ed. Gabriola Island : New Society Publishers, 2012. 384 p.

208. Sacco P. L., Blessi G. T. Il marketing territoriale nelle economie post-industriali. *Global and Local Economic Review*. 2005. Vol. 8. P. 7–43.

209. Sacco P. L., Comunian R. NewcastleGateshead: riqualificazione urbana e limiti della città creativa. *Archivio di Studi Urbani e Regionali*. 2006. No. 87. P. 5-34.

210. Sacco P. L., Pedrini S. Il distretto culturale: Mito o opportunity? *Il Risparmio*. 2003. Vol. 51. P. 101–155.

211. Sartori Simone, Fernanda Latronico, Lucila Campos. Sustainability and Sustainable Development: A Taxonomy in the Field of Literature. *Ambiente & Sociedade.* 2014. Vol. 17. P. 1–20.

212. Say J. B. A treatise on political economy; or The production, distribution, and consumption of wealth. Michigan : Scholarly Publishing Office, 2005. 492 p.

213. Scharpf F. Games Real Actors Play. Actor-Centered Institutionalism in Policy Research. Boulder ; Oxford : Westview Press, 1997. 336 p.

214. Scharpf F. Governing in Europe. Effective and Democratic? Oxford : Oxford University Press, 1999. 256 p.

215. Schmitter P. C. Participation in Governance Arrangements: Is there any Reason to Expect it will Achieve “Sustainable and Innovative Policies in Multilevel Context”? In Grote J. R. and Gbikpi B. (eds.) *Participatory Governance: Political and Societal Implications.* Opladen : Leske and Budrich, 2002. P. 51–79.

216. Schumpeter J. A. Business Cycles: A Theoretical, Historical, and

Statistical Analysis of the Capitalist Process. New York ; Toronto ; London : McGraw-Hill Book Company, 1939. 461 p.

217. Scientific and Cultural Facilities District. 2014. *Annual report*. URL: http://www.scfd.org/downloads/ ar/2014AR.pdf (дата звернення: 25.11.2021).

218. Sen A. Commodities and capabilities. Oxford : Oxford Univ. Press, 1999. 102 p.

219. Smith D. The Role of Entrepreneurship in Economic Growth. *Undergraduate Economic Review*. 2010. Vol. 6. Is. 1. P. 1–5.

220. Solow R. M. An almost practical step toward sustainability. *Resources Policy*. 1993. Vol. 19. P. 162–172.

221. Sorensen E., Torfing, J. Making governance networks democratic. Roskilde Universitet : Centre for Democratic Network Governance, 2004. 44 p.

222. Spangenberg J. Economic sustainability of the economy: concepts and indicators. *Sustainable Development*. 2005. Vol. 8. Nos. 1/2. P. 47–64.

223. Steffen W., Persson A., Deutsch L., Zalasiewicz J., Williams M. The anthropocene: From global change to planetary stewardship. *Ambio*. 2011. Vol. 40(7). P. 739–761.

224. Steffen W., Richardson K., Rockstrom J., Cornell S. E. et al. Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*. 2015. Vol. 347 Is. 6223. DOI: 10.1126/science.1259855.

225. Stevenson D. Agendas in place: Cultural planning for cities and region. Rockhampton : Central Queensland Univ. Press, 1998. 178 p.

226. Strother S. C., Koven S. G., Howarth D., Pan Z. Building human capital through public-private cooperation: The case of Metropolitan College. *Economic Development Quarterly*. 2002. Vol. 18(4). P. 343–353.

227. Sunita K., Nellis J., Shirley M. Privatization: Lessons from Market Economies. *The World Bank Research Observer*. 1994. Vol. 9. No. 2. P. 241–272.

228. Swift P., Painter D., Goldstein M. Residential Street Typology and Injury Accident Frequency. 2006. URL: http://massengale.typepad.com/venustas/files/SwiftSafetyStudy.pdf (дата

звернення: 25.09.2021).

229. The Earth Charter Initiative. The Earth Charter. Ciudad Colon : ECI Secretariat, 2010. URL: https://earthcharter.org/read-the-earth-charter (дата звернення: 25.09.2021).

230. Transition Network. URL : https://www.transitionnetwork.org (дата звернення: 25.09.2021).

231. UN HABITAT. International Guidelines on Urban and Territorial Planning: Towards a Compendium of Inspiring Practices. Nairobi : UN HABITAT, 2015. 40 p.

232. UNDESA. World Population Prospects: The 2015 Revision. Key Findings and Advance. New York : United Nations, 2015. 66 p.

233. United Nations. Adoption of the Paris Agreement (FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1). Paris : United Nations, 2015. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

234. *United Nations*. Report of the World Commission on Environment and Development – Our Common Future. Annex to Document A/42/427. 1987. URL: http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm (дата звернення: 25.09.2021).

235. United Nations. Resolution 70/1. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York : United Nations, 2015. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

236. United Nations. The Future We Want (Resolution Adopted by the General Assembly on 27 July 2012) (A/RES/66/288). New York : United Nations, 2012. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_288.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

237. United Parcel Service. Metropolitan College : History. URL: http://www.metro-college.com/aboutus/history.aspx (дата звернення: 18.10.2021).

238. Urban Land Institute (ULI). Developing Sustainable Planned

Communities. Washington, DC : Urban Land Institute, 2007. 220 p.

239. Von Weizsacker E., Hargroves K., Smith M., A Framework for Factor Five. In *Factor Five. Transforming the Global Economy through 80% Increase in Resource Productivity*. London : Earthscan Publications Ltd., 2009. P. 29–66.

240. Wackernagel M., Rees. E. . Our Ecological Footprint. Reducing Human Impact on the Earth. Gabriola Island : New Society Publishers, 1996. 160 p.

241. Walker B., Holling C. S., Carpenter S. R., Kinzig A . Resilience, Adaptability and Transformability in Social-ecological Systems. *Ecology and Society*. 2004. Vol. 9. No. 2. DOI: 10.5751/ES-00650-090205.

242. Williams C. C., Millington A. C. The Diverse and Contested Meanings of Sustainable. *The Geographical Journal*. 2004. Vol. 170. No. 2. P. 99–104.

243. Woolbridge M. From MDGs to SDGs. What Are the Sustainable Development Goals? *Iclei Briefing Sheet – Urban*, 2015. Is. No. 01. P. 1–4.

244. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford :Oxford University Press, 1987. 416 p.

245. World Commission on Environment and Development. Report of the World Commission on Environment and Development (The Brundtland Report). New York : WCED, 1987. 412 p.

246. World Health Organization. WHO Healthy Settings Programme. URL: http://www.who.int/healthy_settings/en (дата звернення: 18.10.2021).

247. Zerbinati S., Souitaris V. Entrepreneurship in the public sector: a framework of analysis in European local governments. *Entrepreneurship & Regional Development.* 2005 Vol. 17. Is. 1. P. 43–64.

248. Zimmerman A. Integrated Design Process Guide. *Canada Mortgage and Housing Corporation*, 2006. 18 p. URL: www.waterfrontoronto.ca/dbdocs//4561b14aaf4b0.pdf?PHPSESSID=bd (дата звернення: 25.09.2021).

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Жидков К. С. Закордонний досвід застосування культурного підходу до забезпечення сталого місцевого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. DOI: 10.32702/2307-2156.2022.9.11.

2. Дзюндзюк В. Б., Жидков К. С. Місцеві управлінські мережі як чинник сталого розвитку. *Державне будівництво*. 2022. № 1(31). DOI: 10.26565/1992-2337-2022-1-03.

Особистий внесок здобувача: визначено особливості мережевого управління в публічному секторі, структуру та функції управлінських мереж для забезпечення сталого місцевого розвитку.

3. Жидков К. С. Показники сталого місцевого розвитку. *Державне будівництво*. 2021. № 1(30). URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/21327 (дата звернення: 12.12.2022).

4. Жидков К. С. Сталий місцевий розвиток: сутність і зміст. *Теорія та практика державного управління*. 2021. Вип 2(73). С. 120–127.

5. Жидков К.С. Створення сталих сусідств як чинник місцевого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 22. С. 115-120.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Жидков К. С. Особливості економічного розвитку громад у сучасних умовах. *Публічне управління XXI століття: портал можливостей* : зб. тез XX Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2020. С. 144–147.

7. Жидков К. Показники сталого місцевого розвитку: досвід країн ЄС. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : матеріали 18-ї регіон. наук.-пр. конф., м. Дніпро, 13 трав. 2021 р.). Дніпро. 2021. С. 104–107.

8. Жидков К. С. Спроможні територіальні громади як чинник сталого

розвитку. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє* : зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2021. С. 221–223.

Додаток Б

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

УКРАЇНА
ХАРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
ДЕПАРТАМЕНТ У СПРАВАХ
СІМ'Ї, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ТА ІМІДЖЕВИХ ПРОЕКТІВ
61003, м. Харків, майдан Конституції, 7, тел. 725-30-82
e-mail: innovation_molod@city.kharkov.ua, сайт: https://create.kharkiv.ua/, код ЄДРПОУ: 40642309

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана **Жидкову Костянтину Сергійовичу** в тому, що його дисертаційне дослідження за темою «Публічне управління сталим місцевим розвитком в умовах децентралізації влади» містить нові науково обґрунтовані результати в галузі публічного управління та адміністрування і вирішує важливе науково-прикладне завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах денцентралізації влади.

Безпосередньо в діяльність Управління інноваційного розвитку та іміджевих проектів Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради впроваджено наукові розробки Жидкова К.С., що стосуються створення та розвитку сталих сусідств через реалізацію низки заходів, до яких віднесено розвиток навичок і знань, необхідних для підтримки та впровадження сталого розвитку; усунення фінансових та регуляторних бар'єрів; планування та проектування розвитку у контексті довгострокової ефективності; використання маркетингу і укладання контрактів для підтримки та розвитку сталих сусідів.

Заступник директора Департаменту
начальник Управління В.В. ГРЕЦЬКА-МИРГОРОДСЬКА

Харківська обласна рада
ОБЛАСНЕ КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ «ЗНАХІДКА»
Код ЄДРПОУ 14107244
вул. Чернишевська, 51, м. Харків 61002, тел./ факс: (057) 705-13-01, 705-13-31
e-mail:okpznahidka@gmail.com

від 01.11.2022 року № 02-02/57

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Жидкова Костянтина Сергійовича

за темою «Публічне управління сталим місцевим розвитком в умовах децентралізації влади»

Узагальнення теоретичних підходів до управління сталим розвитком на місцевому рівні, розробка нових підходів до формування та реалізації відповідної публічної політики дали автору підстави для визначення основних показників сталого місцевого розвитку, які мають враховувати у своїй діяльності як місцеві органи публічної влади, так і державні та комунальні підприємства. Автор обґрунтовує два таких показники: по-перше, те, наскільки місцеві органи влади інтерналізують свій вплив на навколишнє середовище та суспільство; по-друге, ступінь участі у прийнятті управлінських рішень усіх, на кого впливатимуть ці рішення.

Для визначення цих показників автор запропонував використовувати методику, що базується на експертних оцінках, отриманих за допомогою соціологічних методів дослідження. Дана методика є досить простою у використанні, але, в той же час, і досить потужною, оскільки дозволяє не лише визначати показники сталого місцевого розвитку, а й виявляти конкретні найгостріші проблеми, на розв'язання яких необхідно звернути увагу в першу чергу задля надання якісних публічних послуг населенню.

Через значну практичну цінність розробленої Жидковим К.С. методики визначення показників сталого місцевого розвитку її впроваджено в практичній роботі ОКП ХОР «Знахідка».

З повагою,
Директор **Валерія ПОПОВА**